

HET LAND VAN NEVELE

HULDENUMMER
JAN LUYSSAERT

40 JAAR
LAND VAN NEVELE

MAART
2010

JAARGANG
XLI

AFLEVERING
1

Verantwoordelijke uitgever: A. Bollaert, Beentjesstraat 29, 9850 Merendree

INHOUD

A. Bollaert	
Kasteel van Ooidonk	3
M. Luysaert	
1970	6
S. Luysaert	
Opgroeien onder een heemkundig bewind: een korte geschiedenis in zes onsamenhangende opgepoetste anekdotes	9
L. Luysaert	
Jan en de heemkunde	12
A.M. Musschoot	
Buysse toen en nu	15
J. Taeldeman	
Het 'Land van Nevele' op de dialectkaart	23
L. Van Durme	
De plaatsnaam <i>Ose</i> (nu Oossekouter)	34
J. van Parys	
'De veertien Billekes'	44
A. Bollaert	
Trezeke Meyers. De 'Landegemse Belle-Fleur'	47
W. De Clercq	
Een dorp bij de Kale in de Civitas Menapiorum, provincie Gallia Belgica	57
S. De Grootte	
Nicole Verschoore mijmert over haar voorouders	85
Onrustige Ekster (D. D'Hooge)	
Dag Arendsoog	97
H. Schaeck	
't Bolleken	102
A. Strobbe	
Irène Buysse, een markante Poekse	119

Kasteel van Ooidonk 28 maart 2010

Op 8 maart 1970 had in Nevele de eerste algemene ledenvergadering plaats van de heemkundige kring Het Land van Nevele. Gastspreker was dr. Jozef Weyns, op dat ogenblik conservator van het Openluchtmuseum Bokrijk.

Daar waren op het gemeentehuis van Nevele enkele voorbereidende vergaderingen aan voorafgegaan met onder andere op 28 februari van datzelfde jaar de goedkeuring van de statuten van de vereniging en de samenstelling van een voorlopig bestuur, bestaande uit: Jan Luysaert, voorzitter; Luc Verpoest, ondervoorzitter; Guido Schaeck, secretaris-penningmeester; Jos Van de Velde, archivaris en Johan Taeldeman, redactiesecretaris.

Als stichters tekenden: Solange De Keyser, Jan Luysaert, Guido Schaeck, Johan Taeldeman, Jos Van de Velde, Luc Verpoest, Leopold De Boever, Antoine Janssens, Frans Michem, Willy Quintyn, Alfons Ryserhove, Romano Tondat en Arthur Verhoustraete.

Het Land van Nevele bestaat dit jaar dus veertig jaar en van alle bestuursleden en stichters van 1970 tekent er nog één voor present: Jan Luysaert. Jan was de eerste voorzitter en is dit op vandaag nog steeds, maar sinds begin 2007 is het woordje ere aan zijn voorzitterschap toegevoegd. Als er in Nevele iemand is die het verdient om de titel van 'erevoorzitter' te dragen dan is het Jan wel. Als hardwerkende, nooit aflatende, voorzitter is het dank zij Jan en zijn schare trouwe medewerkers dat Het Land van Nevele op vandaag tot een van de bloeiendste en productiefste erfgoedverenigingen van Vlaanderen mag gerekend worden. Als erevoorzitter werkt Jan op vandaag nog even hard of misschien zelfs nog harder voor zijn Land van Nevele als vroeger. Wie hieraan zou twijfelen moet maar eventjes onze tijdschriften en onze activiteiten van de laatste jaren overlopen.

Ik blijf het nog steeds een sterke prestatie vinden dat twee 'alloctonen' (want dat waren Jan en Johan Taeldeman toen toch in Nevele) hier in 1970 een heemkundige kring konden oprichten en er wisten het vertrouwen te winnen van enkele heemkundigen die, alhoewel ze slechts op een figuurlijke boogscheut van elkaar woonden, elkaar blijkbaar nog niet hadden gevonden.

Op de trappen van het Nevelse gemeentehuis herkennen we na de stichtingsvergadering o.a. de volgende personen:

E.H. Frans Michem, pastoor van Vinkt en ondervoorzitter 1972/197 - Professor René Tavernier van de Universiteit Gent - Adhemar Mestdach, hoofdonderwijzer te Poezele - Robert Leenknecht hoofdonderwijzer te Hansbeke en bestuurslid 1971/1986 - Omaar Mortier, gemeenteraadslid te Nevele - Guido Schaeck, medestichter en bestuurslid 1971/1993 - Antoine Bauwens, hoofdonderwijzer te Meigem en bestuurslid 1971/1987 - Raf Van den Abeele, burgemeester van Sint-Martens-Latem – Luc Stockman, de latere auteur en medeauteur van o.a. de geschiedenis van Aalter en deelgemeenten - Jozef Wijns, oprichter en conservator van het openluchtmuseum Bokrijk – Julien Scherpereel, hoofdonderwijzer te Merendree en bestuurslid - Dr. Jan Wanijn, toenmalig VU-volksvertegenwoordiger en burgemeester van Nevele - Daniel D’Hooge, voormalig Nevels brandweerbevelhebber en bestuurslid vanaf 1974 - Willy Quintyn, heemkundige uit Hansbeke – Luc Saver, student uit Nevele – Renaat Van der Linden, volkskundige en folklorist uit Zottegem, hoofdredacteur Oost-Vlaamse Zanten – Luc Verpoest, eerste ondervoorzitter 1970/1971 - Graaf Juan t’ Kint de Roodenbeke, burgemeester van Bachte-Maria-Leerne en bewoner van het historische kasteel van Ooidonk– Johan Taeldeman, medestichter en redactie van het tijdschrift 1970/1974, later prof. Universiteit Gent Vakgroep Nederlandse Taalkunde – Julien Coppens, burgemeester van Landegem - Antoon de Pesseroey, burgemeester van Deurle - Jos Van de Velde uit Landegem, medestichter en bestuurslid 1970/1977 – Johan Cornelis uit Nevele – Jan Luysaert, medestichter en voorzitter 1970/2006 en erevoorzitter vanaf 2007 - Emiel van Haver, schepen van Nevele – Romano Tondat, oprichter Ons Meetjesland - Antoine Janssens, conservator Museum Rietegaverstede te Nevele, bestuurslid 1971/1975 en 1978/1992.

Een bestuursgroep zo'n vier decennia samenhouden van een vijftiental mensen met een verschillende ideologische en filosofische gezindheid in het politiek zeer gevoelige Nevele! Ik denk niet dat iemand in Nevele dit zwart op wit op papier zou willen garanderen, gisteren niet, vandaag niet en morgen niet. Jan garandeerde niets maar hij deed het gewoon. Het culturele palmares dat Jan de voorbije veertig jaar verzamelde vindt zijn gelijke niet en nog te weinig Nevelaars beseffen hoe belangrijk Jan als cultuurambassadeur voor Nevele is geweest en nog steeds is in en tot ver buiten Nevele. Maar men is zelden sant in eigen land en meer dan eens heeft Jan het respect voor het werk dat hij en zijn medewerkers van de heemkundige kring verdienen als het ware moeten afdwingen ook al kon en kan men er niet naast kijken.

Toen de idee stilaan vorm kreeg om ons veertig jarig bestaan, dank zij de medewerking van ons lid de heer graaf Juan t' Kint de Roodenbeke, te vieren in het fraaie historische kasteel van Ooidonk, ooit de burcht van onze heren van Nevele, ontstond de idee om onze erevoorzitter eens te verrassen en te bedanken voor de vele jaren van goede leiding en goede samenwerking, voor de vele uren slaap die hij liet voor Het Land van Nevele en de ontelbare onbetaalbare uren vrijwilligerswerk die hij aan onze vereniging besteedde. We vonden al snel enkele vrienden van Jan bereid om hun persoonlijk, heemkundig, literair of wetenschappelijk steentje bij te dragen en we zijn dan ook zeer verheugd dat we dit feestelijk **'hulde-nummer Jan Luysaert'** aan Jan en onze leden als blijvend aandenken van onze vriendschap en waardering kunnen aanbieden.

Namens de bestuursploeg van Het Land van Nevele vzw,
André Bollaert
Voorzitter

Met dank aan Mieke De Graeve voor de medewerking.

1970

We schrijven het jaar 1970. Veertig jaar geleden was jij (mede) grondlegger van twee belangrijke gebeurtenissen: de geboorte van je oudste kind en de oprichting van de Heemkundige kring Het Land van Nevele.

Ik groeide op met de Heemkundige Kring in mijn kielzog, een heleboel herinneringen dus aan onder stof bedolven verhalen, voorwerpen en mensen! Herinneringen aan:

- witte boekjes waarop een zwart-wit foto stond te blinken van één of ander kapelletje ergens aan het einde van een vergeten landweg;
- bietentochten waar jij 'een slodderspookverhaal' aan koppelde om het voor ons toch enigszins aantrekkelijk te maken;
- bestuursvergaderingen aan het begin van elk nieuw jaar waar wij gretig naar verlangden omwille van de speciaal voor die gelegenheid gekochte chips;
- zondagnamiddagen in muf geurende parochiezalens;
- stapels papier met krullende handschriften uit de tijd van toen;
- verhalen over Buysse en hoe jij als geen ander die mens kon bevatten;
- robuuste voorwerpen die mij echt niet altijd even hard konden boeien maar die voor jou het onderwerp vormden van urenlange epilogen.

Herinneringen aan deadlines voor een artikel, irritaties over slecht geschreven teksten, spanning rond afspraken die niet werden nageleefd en jij die stiptheid zo hoog in je vaandel draagt, ontgoocheling in mensen en geschonden vertrouwen.

De hindernissen die je in de voorbije periode bent tegengekomen wegen echter niet op tegen de vele onvergetelijke momenten van succes, plezier en tevredenheid. Warme contacten met geïnteresseerde geestesverwanten, het geluk om de ontdekking van iets wat niemand ooit voorheen wist te ontrafelen en het haast kinderlijk verlangen om iets nieuw grondig uit te pluizen.

Je bureau zou op zichzelf het voorwerp kunnen zijn van een heemkundige studie. Geen plekje blijft er van papier verstoken, geen hoekje wordt niet bedolven onder perkamenten teksten, oude kaarten, woordenboeken, gescande foto's van een baron die zijn geschiedenis voor jou niet verborgen zal kunnen houden, een vergeeld boek of briefkaart. Alles wat in de

voorbij de veertig jaar door jouw handen werd aangeraakt, wordt in ere hersteld ... verhalen worden tot leven gewekt en je werpt het licht op duistere kanten van het menselijk verleden.

Samen op uitstap met onze ouders in de Ardennen van 14 tot 16 november 2008

Hoewel ik dat niet steeds even goed kan laten merken, heb ik van jou veel geleerd. Als heemkunde kennis van en onderzoek naar de eigen leefomgeving is dan heb ik die grote passie alvast van jongsaf meegekregen... Het verschil schuilt hierin dat ik geboeid en gepassioneerd ben door het verhaal van nu, de gebeurtenissen van alledag, de mens vandaag en dat jij graaft in toen, in vroeger, in dat wat ver achter ons ligt. Maar het is een gedeeld virus dat in de geboortegrond van 1970 zat!

Va, ik bewonder je inzet! Veertig jaar lang ben jij dagelijks, dat wil zeggen 14.600 dagen bezig met heemkunde, met het zoeken naar de betekenis van een woord, een voorwerp, een gebruik, een straatnaam, een kreek, de herkomst van een familienaam, het ontrafelen van een zin, betekenissen verlenen. Wij worden uitgebreid mee op sleeptouw genomen naar de wondere wereld van toen! En zelfs al voel ik niet dezelfde verbondenheid met je heemkundig verhaal; je passie is zo aanstekelijk dat ik niet anders kan dan geboeid naar je luisteren.

Je gedrevenheid en je enthousiasme verdienen respect... en of je nu voorzitter was of lid bent, er is in engagement geen sprake van enig verschil.

Jouw vrijwillige inzet verdient waardering!

Je dochter – Maika Luysaert

OPGROEIEN ONDER EEN HEEMKUNDIG BEWIND: EEN KORTE GESCHIEDENIS IN ZES ONSAMENHANGENDE OPGEPOETSTE ANEKDOTES

<Anekdote 1: Passie voor straatnamen>

Niemand hoeft het te geloven, maar onder de verhalen die me kort na mijn geboorte werden voorgelezen bevond zich 'Nieuwe straatnamen te Bachte-Maria-Leerne' gepubliceerd in 1971, aflevering 1 van het Land van Nevele. Een van mijn eerste woordjes was dan ook niet geheel verwonderlijk 'Kogge' naar een stuk land gelegen buiten een binnendijk. Het veelvuldig voorgelezen krijgen van toponymische artikels uit het land van Nevele was niet alleen een bijzondere expressie van vaderliefde, het zorgde ook voor de nodige pedagogische verwarring. Logopedisten, kleuterjuffen en PMS-(nu CLB-)centra aanzagen, afhankelijk van de pedagogische strekking, mijn eerste woordjes ofwel als een spraakprobleem, een diep lijden onder de verbale dominantie van een oudere zus of als vroege signalen van verhoogde kans op dyslexie.

<Anekdote 2: Jaarlijkse pelgrimage naar Bokrijk>

Groot was mijn verbazing toen pas in het vierde studiejaar tijdens een les geschiedenis Bokrijk aan bod kwam. Ik had rond die tijd het domein al minstens 12 keer bezocht, kende het grondplan beter dan het stratenplan van Nevele, wist op basis van de bouwkenmerken in welke Bokrijkse provincie ik was en beschouwde de huisbewaarders, de molenaar voorop, geheel ten onrechte als naaste familie. Neen, in ons gezin was Bokrijk geen geschiedenis maar een jaarlijks terugkomende realiteit. In mijn beleven hoorde Bokrijk dan ook eerder thuis in de les actualiteit in plaats van een les geschiedenis.

<Anekdote 3: Eerst Maurice>

Aangezien televisies niet tot de permanente collectie van het Museum Rietgaverstede behoorden, begreep ik vrij vroeg dat er bij ons thuis ook niet snel een TV zou komen. Daar kwam geheel onverwachts verandering in toen, in 1982, Maurice De Wilde geschiedenis met moderniteit combineerde in zijn reportages over de Nieuwe Orde, de collaboratie en het verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog. Rond 1988 toen ook de heruitzen-

dingen van Maurice De Wilde geen kijkers meer konden bekoren, kon ik voor het eerst zelf kiezen naar welke programma's ik wou kijken.

<Anekdote 4: Voorliefde voor mondelinge overlevering>

Tijdens de talrijke bezoeken aan musea voor volkskunde in binnen-, buiten- en vooral Duitsland werd de werking van lang vergeten objecten mondeling doorgegeven van vader op zoon. Zonder het te weten, stond ik, volgens de gebruiken van het heemkundig broederschap, in het krijt bij mijn vader voor al die kennis. Toen ons gezin uitgebreid werd met een computer was het van mijn kant dan ook ongehoord om te verwachten dat de voorzitter van de heemkundige kring een schriftelijke bron van na 1945, in dit geval de handleiding van de computer, zou raadplegen. Tot op de dag van vandaag ben ik dan ook bezig mijn schuld in te lossen. Gelukkig kan ik de meeste computerproblemen die me voorgelegd worden eenvoudig oplossen door het relevante stukje uit de handleiding voor te lezen.

<Anekdote 5: Paparazzi van het volk>

Bij gebrek aan een TV en de aanzienlijke afstand tussen Merendree en Bokrijk werden er regelmatig vervangactiviteiten voorzien. Fietstochten door het land van Nevele met als enige doel het fotograferen van belangwekkende fenomenen zoals daar zijn het spijkeren van vleermuizen op schuurdeuren te Hansbeke, een met linden omzoomde toegangspoort te Landegem, kogelgaten te Poesele, restanten van Romeinse nederzettingen in Merendree, een toponymisch interview met een 80-jarige jonkheer en landbouwer te Nevele, het controleren van - de voor een heemkundige nog steeds nieuwe - staartnamen te Bachte-Maria-Leerne, floddertochten langs waterwegen en het inventariseren van de laatste kapelletjes in Voselare. Het is bijna ironisch maar de heemkundigen waren hun tijd ver vooruit. Het onderwerp van mijn jeugdige fietstochten doorheen de rariteiten van het land van Nevele zou meer dan een decennia later de basis vormen voor één van de meest succesvolle TV formats ooit: de reality TV.

<Anekdote 6: Geen ontsnappen mogelijk>

Voor wie de publicatielijst van Het Land van Nevele doorneemt wordt het al snel duidelijk dat ik niet heb bijgedragen aan het succes van de heemkundige kring, maar heeft de heemkundige kring bijgedragen aan wie ik ben? Natuurlijk niet, zou mijn eerste reactie zijn! Tenzij het, geheel onbewust, tot me doorgedrongen is dat een loopbaan als suikerbakker, spekbakker (1974, aflevering 4), pompboorder (1971, aflevering 4), strodekker

(1972, aflevering 1) voor mij geen optie was omdat deze beroepen tussen 1971 en 1974 verdwenen werden verklaard door de heemkundige kring. Een leven in Noord-Amerika zoals vele Land van Nevelaars (1978, aflevering 3) heb ik wel eens overwogen maar nooit gerealiseerd. Toch zit de heemkunde dieper in mijn genen dan ik eerst dacht. Blijkbaar heb ik op een eerder bescheiden manier het voorbeeld gevolgd van Dr. J. Nieuwland een Nevelaar die zich verdiepte in de plant- en scheikunde (1978, aflevering 3) en voor zijn belangrijkste wetenschappelijke verwezenlijkingen onder andere Oregon in de VS bezocht. Het kan geen toeval zijn.

Sebastiaan Luysaert

*Ardennen, november 2008.
V.l.n.r. Sebastiaan Luysaert, Iris Vansteelandt,
Jan Beyers en Maika Luysaert.*

JAN EN DE HEEMKUNDE

Van een jongen van zestien jaar wordt verwacht, dat hij vooral bezig is met sport en spel en andere jeugdige dingen, maar Jan had als puber meer interesse voor ongewone zaken zoals oude huizen en boerderijen, musea, oorlogskerkhoven en ruïnes.

Vreemd!?...Wie of wat kan er aan de oorsprong liggen van die toch wel uitzonderlijke belangstelling?

Grootvader Marcel Luysaert is waarschijnlijk de eerste schuldige voor die ongewone hobby's. Tussen spookverhalen en andere dorpslegendes door, vertelde hij tijdens de donkere winteravonden dat zijn grootvader, die afkomstig was van Frans-Vlaanderen, hier geraakt was door de Napoleonische oorlogen.

Dat wekte de speurzin op in Jan en toen hij 18 jaar was, trokken wij samen met de fiets naar Quaedyper (Quaëdypre) waar wij van een vriendelijke burgemeester de bevolkingsregisters en zelfs de oude doopregisters van voor de revolutie mochten doorsnuisteren. Op één dag tijd kregen wij een stamboom bij elkaar en later bleek dat wij, als jonge beginners, geen enkele fout gemaakt hadden.

De tweede stunt op die jonge leeftijd was, dat Jan, na het lezen van 'Bokrijk tuin van de Vlaamse Volkscultuur' door wijlen conservator Jozef Weyns, zo enthousiast geraakte dat hij zijn geboortestreek, de Vlaamse Ardennen, afspeurde naar oude hoeven, die bruikbaar waren voor Bokrijk. Toen hij iets geschikt gevonden had, overhaalde hij (als zeventienjarige) Weyns om naar Avelgem te komen en het schuurtje te komen opmeten. Het was spijtig genoeg in te slechte staat om nog te verhuizen naar Bokrijk.

Jan en Heemkunde: het is een lang verhaal, waarvan ik de oorsprong alleen maar kan gissen.

Zit het in genen of is het aangeleerd?

Ik vermoed dat de oorsprong dubbel is: maar er is zeker en vast erfelijkheid mee gemeoid.

Ons vader, Jozef Luysaert, was een man met een brede culturele interesse, die veel las en van alles wat hem belangrijk scheen, krantenknipsels bijhield. Hij had een bijzondere belangstelling voor de beide wereldoorlo-

gen, die allebei een onuitwisbare stempel gedrukt hadden op zijn leven. Hij was een oorlogskind. In de puinen van Leper had hij zijn kinderjaren doorgebracht en hij bleef steeds een grote verbondenheid houden met zijn stad. Hij toonde ons met fierheid de herstelde huizen, monumenten en kerken. Ondertussen gaf hij ons les in oude en recente geschiedenis. Hij nam ons mee naar historische steden en musea en vaak gebeurde dat met de fiets, zodat ook kaartlezen en verkenning van het landschap aan bod kwamen.

Daarnaast waren er de familiefeesten, met de verhalen van ooms en tantes over hun odyssee als vluchtelingen doorheen Frankrijk. Zoiets blijft voor altijd in je geheugen plakken.

De oorlogsdagboeken van grootvader Debruyne en de bezoeken aan de frontstreek, alweer met de fiets, versterkten nog die binding met de Eerste Wereldoorlog.

Jan heeft er een blijvende passie voor 'Den Grooten Oorlog' aan over gehouden.

Nu geef ik misschien een vertekend beeld: Jan was niet alleen bezig met het verleden. Hij was ook heel actief bezig met wetenschap en de actualiteit: hij heeft alle boeken gelezen van 'Jongens en Wetenschap' die onvolprezen reeks, die een hele generatie heeft beïnvloed.

Ik denk dat hij alle proeven die erin voorkomen zelf heeft overgedaan. Hij knutselde zowaar radio's in elkaar en telefoonlijnen. En hij was een actief beoefenaar van de fotografie; toen nog in de donkere kamer, met ontwikkel- en fixeerbaden.

Er was daarnaast die andere invloed: ons moeder; Suzanne Debruyne, was op haar eigen manier een taalkundige. Zij heeft nooit haar West-Vlaams verloochend en zij bezat in haar streektaal een ongekennde woordenschat, en een grote kennis van spreuken en gezegden, een deken De Bo waardig. Zij zong oude liedjes en rijmpjes en zij zette ons onbewust aan om na te denken over taal en dialect.

En dan is er ook nog een hele reeks 'meesters' van de lagere school en leraars van de middelbare school.

Een mens krijgt zijn vorming vóór zijn achttiende jaar, daarna schijnt er nog weinig te veranderen aan onze attitudes. Voor Jan hebben, naar mijn mening, twee mensen vooral bijgedragen aan die vorming: leraar Nederlands

en Duits Herman Vercaemst uit Waregem, een gedreven man, die vele jonge mensen in de richting van de Germaanse filologie gestuurd heeft, en Jos Colpaert die een grote kennis had van de streekgeschiedenis, en die ons zonder veel dwang, en met een andere blik, deed kijken naar die zaken rondom ons, waar wij anders overheen gekeken hadden.

Jan en ikzelf, wij hebben dezelfde ouders, dezelfde familieleden, dezelfde leraars en dezelfde interesses. Wij hebben samen met de fiets Vlaanderen, Wallonië, Nederland en de Rijnstreek bezocht.

Ik heb Jan soms geholpen met het doorsnuisteren van archieven en het fotograferen van belangrijke dingen. Wij waren samen op kot en ik heb met veel genoegen de boeken gelezen, die hij als verplichte literatuur kreeg, voor Engels en Duits.

Ik was even sterk geïnteresseerd in zijn eindwerk over toponymie als hijzelf en vaak zijn wij samen percelen gaan bekijken, om te zien of het wel allemaal klopte.

En toch zijn wij andere wegen gegaan, hoewel hij een goede arts zou geweest zijn en ik een goede taalkundige. Het leven kan soms eigenaardig zijn.

Jan startte een loopbaan als leraar Duits. Hij was, zoals in alles, een gedreven leraar. In Annemie vond hij een levensgezellin die hem steunde en bewonderde in zijn werk en zijn hobby's.

Na zijn pensionering stortte Jan zich meer dan ooit op zijn nieuwe taak, want voor hem is het niet minder dan een taak en een opdracht om het verleden te ontsluiten voor de huidige generaties.

En iedere keer Jan, kijk ik verlangend uit naar jouw jongste publicatie of jouw nieuwste tentoonstelling, omdat ook ik een klein beetje een heemkundige ben.

Ik hoop dus dat je even gedreven blijft en even productief, en dat jij mij nog dikwijls verrast met nieuwe teksten.

Je broer

Luc

BUYSSE TOEN EN NU¹

Buyse toen en nu: op het eerste gezicht lijkt het te gaan om een contrast dat kan worden omschreven in zwart-wit tegenstelling. En dat zou inderdaad ook kunnen. Maar ik zal straks nog proberen aan te tonen dat er wel een duidelijk contrast is, maar dat dit niet in absolute termen kan worden vastgelegd. We hebben nuancerings nodig.

Laat ik beginnen met twee citaten tegenover elkaar te stellen.

Het eerste is afkomstig uit een wervende, lovende bespreking van de herdruk van de roman *'t Bolleken*, die is verschenen naar aanleiding van de succesrijke biografie van Joris van Parys. De recensie is van de hand van de bekende schrijver Erwin Mortier, die zoals u wellicht weet zijn roots heeft in deze streek. Mortier is blij met de herdruk van dit boek. Hij stelt dat het goed nieuws is, want hij vindt dit 'ijzersterk proza van Europese allure'. 'We worden verwend de laatste tijd, wat Buyse betreft', zo opent Mortier zijn stuk in *De Standaard* van 25 april 2008. 'Eerst was er die monumentale biografie van Joris van Parys, die gerust een juweel in het genre mag heten.' Uitgeverij Atlas in Amsterdam, die dit boek samen met Houtekiet/Antwerpen op de markt bracht, had eerder al gezorgd voor herdrukken van *Tantes* en van *Zomerleven*, ('opgediept uit een onterechte vergeetelheid') en bezorgt nu *'t Bolleken* een verlaat eeuwfeest. 'Hulde', looft Mortier: het is 'een kwieke eeuweling, dat boek, na honderd jaar nog altijd scherp van geest, fris van taal, en bovenal erg geestig, hoe tragisch ook de geschiedenis is die zich er in ontvouwt.' Mortier noemt Buyse 'barmhartig'. Ik doe nog een greep uit zijn enthousiaste en wervende leesverslag:

'In zijn rijpere werk, met hoogtepunten als *'t Bolleken*, slaagt Buyse erin om het donkere naturalisme van zijn vroege jaren, dat vaak een al te plichtmatige indruk wekt, naar zijn hand te zetten, en komt hij tot een register dat vermoedelijk meer overeenstemming vertoont met wat ik gemakshalve zijn 'schrijversziel' noem. Dan laat Buyse zich kennen als een auteur met een groot en genereus hart, dat zich het best naar proza laat overzetten via milde satire en barmhartige ironie.' Barmhartige ironie, ja, maar Buyse verliest nooit de keiharde realiteit uit het oog. IJzersterk pro-

---

¹ Toespraak gehouden bij de officiële opening van de viering '150 jaar Buyse' op 13 maart 2009 in het gemeenschapscentrum 'De Klaproos' in Landegem.

za, is dit, en dat wil Mortier ook klaar en duidelijk gesteld zien ‘in een land dat zijn beste schrijvers al te vaak met *dédain* heeft bejegend.’

De boodschap van Mortier is duidelijk: ‘lezen maar, dit proza’. En: Buysse is ooit met *dédain* bejegend geworden en verdient eerherstel. Even tussendoor, zeker niet prominent, is ook hierbij duidelijk geworden dat Mortier niet zoveel houdt van ‘het donkere naturalisme’ van de vroege jaren van zijn Nevelse voorganger, dat volgens hem ‘vaak een al te plichtmatige indruk wekt.’

Ik voer nu even, zoals aangekondigd, een tweede oordeel aan, waarin sprake is van dat *dédain*, of sterker nog: van afschuw. Voor dat tweede citaat moeten we terug in de tijd, naar de late jaren twintig. In die tijd was Buysse nog voor het grootste gedeelte van het Vlaamse lezerspubliek een verboden schrijver, een *persona non grata*, ondanks het feit dat de roman *Tantes* toen al was verschenen. Die roman, *Tantes*, werd gepubliceerd in 1924 en werd door de kritiek vrij algemeen lovend ontvangen. Aan zijn uitgever meldde Buysse zelfs al in september 1924 (dat is twee maanden na het verschijnen) dat de verkoop van de roman prachtig ging. Maar wat zien we, nog een paar jaar later? In katholieke bibliotheken zijn Buysse's boeken nog altijd niet welkom. Sterker nog: zij worden er nog steeds krachtig uit verbannen. Mijn tweede citaat – het is in de moeizame receptiegeschiedenis van Buysse's werk overbekend – is ontleend aan een aflevering uit mei 1927 van *De Boekengids*, een in het nog overwegend katholieke Vlaanderen zeer invloedrijk Algemeen Nederlandsch Bibliografisch Tijdschrift, orgaan van het Algemeen Verbond van Katholieke Boekerijen. De recensent (die anoniem is gebleven) vindt het een vieze taak over deze schrijver te moeten berichten, maar wil met krachtige hand het venijn uitroeien dat moet worden geweerd omdat het ‘het bloed van ons volk tracht te vergiftigen’. Zijn afwijzing luidt als volgt:

‘Buysse is de type van den perversen dekadent, den cynieken antiklerikalist, den vuilschrijver die aast op passies, de letterkundige die Vlaanderen zijn eerlijke naam en zijn zaak meer kwaad heeft gedaan dan iemand zich indenken kan. Wie respect heeft voor zich zelf en rein wil blijven, rake nooit een boek aan van dezen auteur, ook liefst niet deze die op zichzelf onschuldig zijn. Laat ons volk niet den smaak krijgen van zulkdanig werk en door het onschuldige tot het slechte komen.’

De strenge morele reserves die hier tegenover de schrijver werden geformuleerd hebben te maken met zijn reputatie als antiklericaal (wat o.m. blijkt uit een roman als *t Ezelken*, verschenen eind 1910) en als pornograaf

(met verwijzing naar de verkrachtingsscène en de verhalen van de wiesters in *Het recht van de sterkste*, 1893). De ‘schuldige’ boeken zijn natuurlijk vooral de vroege, naturalistische werken, waartoe ook *Het recht van de sterkste* behoort. Die boeken zijn voor de toonaangevende katholieke recensent zo schuldig dat ze ook de meer onschuldige van dezelfde auteur onmogelijk te accepteren maken, want ze zouden wel eens kunnen aanzetten tot verdere verkenning en de lezer op het verkeerde pad zetten. Het oordeel van de *Boekengids* 1927 bleek gelukkig tot de achterhoedegevechten te behoren. Maar het was nog wachten tot de jaren zestig vooraleer er een algemene kentering kwam in de waardering van Buysse's werk. Dit verhaal, met zijn diverse kleine en grote stappen, is al verschillende keren geschreven en ik zal het hier niet overdoen. Vandaag is het complete eerdere herstel voltrokken en worden geen lezersgroepen meer uitgesloten. Maar we kunnen nog even met verwondering terugkijken op de oorzaken van die moeizame doorbraak van een groot schrijver in een klein Vlaanderen.

De kritische receptie van het werk van Buysse was dus jaren lang een pad vol doornen, vol angels en vol schietgeweren. Maar, zoals ik al zei: er moet worden genuanceerd.

Om te beginnen is het niet zo dat al het vroege werk van Buysse door iedereen werd afgewezen. Het naturalistische debuut ‘De biezenstekker’, verschenen in juni 1890 in het Nederlandse avant-garde tijdschrift *De nieuwe gids*, en de roman *Het recht van de sterkste* (1893), vormden een *succès de scandale* waarmee Buysse de bewondering afdwong van de literaire vernieuwers van zijn tijd, ook in Nederland dus. Bleef ‘De biezenstekker’ voorlopig onbekend voor het grote publiek (dat hoe dan ook *De nieuwe gids* niet las), de roman *Het recht van de sterkste* veroorzaakte in Vlaanderen een storm van protest. Hij was ook gewaagd, brutaal en stuitend voor die tijd: zelfs Willem Kloos wilde hem niet publiceren in zijn tijdschrift *De nieuwe gids* ‘omdat er te veel seksuele dingen in waren’. Maar, zoals gezegd, Buysse oogstte ook lof en waardering voor zijn durf. Een voorbeeldje, uit de pen van Emmanuel de Bom:

‘Het Recht van den Sterkste is een zwaar, donkerrood boek, als gestold bloed, slordig van stijl, machtig van vleeschlijke kracht, een wreed boek... ’t Is smerig, en ’t is toch zoo nobel – en met al zijn inegaliteit bemin ik dit boek, als een krachtdadige vuistslag in het smoel onze rotte samenleving’. De laatste omschrijving had ook uit de pen van een ‘angry young man’ van vandaag kunnen komen, is hierbij mijn bedenking. *Het recht van de sterkste* was in de geschiedenis van onze literatuur een revolutionair boek en

werd dan ook slechts door een beperkte groep lezers en critici als zodanig gewaardeerd.

Maar niet al het werk van Buysse werd als choquerend ervaren. Om te beginnen zien we dat de ontvangst over het algemeen veel positiever was in Nederland dan in Vlaanderen; maar ook in Vlaanderen werd het niet-naturalistische werk vrij gunstig onthaald. Dat betekent dan ook dat vanaf 1904-1905, als de sombere visie op de marginale kanten van de werkelijkheid verdrongen wordt, of: afgelost wordt door een mildere, meer humoristische of geamuseerde blik op de wereld, de dingen en de mensen, er duidelijk een grotere, of bredere bijval komt. We bekijken bijv. even de reacties op de bundel *Tussen Leie en Schelde* (1904) waarin het verhaal over 'Het roomwitte koetje' is opgenomen, samen onder meer met het klassiek geworden dorpsverhaal 'De steunpilaren der 'Ope van Vrede' dat zo kenmerkend is voor de latere Buysse, en met 'Paatros', in Vlaanderen een 'onovertreffbaar meesterstuk' genoemd (Ary Delen). In Nederland is men, zoals meestal, enthousiast over het oubollige, leuke Vlaams. Buysse mag dan al in Nederland wonen, zijn gemoed lijkt wel zeer Vlaamsgevoelig, zijn geest Vlaams-vrolijk gebleven te zijn, zelfs al lijkt zijn taal nu 'veel meer op de onze (d.i. het Noord-Nederlands) dan op die van Streuvels of Teirlinck', meent een Nederlandse criticus. Een andere recensent oordeelt, in dezelfde denktrant: 'Het geheel een nieuwe bijdrage tot de zeden van het Vlaamse volk, met ietwat humoristisch in de conceptie en nogal oprecht in de feiten, waarbij nooit de bedoeling voorzit, dit Vlaamse volk te kleinachten of in enig opzicht afbreuk te doen'. Deze criticus heeft duidelijk iets opgevangen van de negatieve geluiden uit het Zuiden, als zou het werk van Buysse het Vlaamse volk besmeuren. Want inderdaad, zelfs de milde dorpsvertellingen uit *Tussen Leie en Schelde* konden niet iedereen bekoren in Vlaanderen. 'De bedevaart naar Cornelius-Ten-Hove' wordt alweer onzedelijk gevonden door één van de critici. 'Het roomwitte koetje' dat hier vandaag voor u herleeft, kan nochtans in 1904 toen de bundel verscheen niet aanstootgevend zijn geweest: het is als het ware een hymne aan het leven in harmonie met de natuur. Het lijkt wel een positiever pendant van het naturalistische verhaal 'n *Levensdroom* in de bundel *Uit Vlaanderen*: hier gaat het om een droom die wél verwezenlijkt kan worden. Het is een verhaal dat laat zien hoe Buysse nu niet anders wordt gelezen dan toen. Datzelfde geldt niet helemaal voor de roman 't *Bolleken*, die in dezelfde tijd verscheen en die vandaag zo hoog is opgeklimmen in de algemene waardering. Er vielen hierover in eigen tijd nog harde uitspraken

van de katholieke criticus Jan Persijn. Hoewel 't *Bolleken*, samen met het kort daarvoor verschenen *Rozeke van Dalen* volgens hem voorspelden 'dat het uit was met de brutaliteit' valt bij hem nog een vandaag nauwelijks te begrijpen verdict: 'En we krijgen een dierkundig soort nagenoeg enig in West-Europa: zoiets tussen apen en mensen... een gezelschap zwijnen waar de Satansgeesten zijn in gevaren'. Men kan zich afvragen of Persijn dit boek zelf nog heeft durven of willen lezen. Maar gelukkig zijn er de grote namen: Karel van de Woestijne, Lodewijk van Deyssel en Willem Kloos, de smaakmakers van toen die het oordeel van vandaag zijn voorafgegaan en die zich bijzonder positief hebben uitgelaten over het boek.

Ik kom tot het tweede deel van mijn verhaal: Hoe leest men Buysse nu? Ook hier past enige nuancering. Men leest Buysse, ja, maar niet overal en niet overal op dezelfde manier. Een kleine rondvraag leerde me dat hij in sommige bibliotheken niet of nauwelijks, in andere bibliotheken dan weer vrij regelmatig en veel wordt ontleend. Er komt ook regelmatig een vraag op mij af of het *Verzameld werk* niet kan worden herdrukt en waarom dat niet snel gebeurt. En ik weet dat veel mensen via antiquariaten op zoek zijn naar boeken van Buysse. Maar ook: navraag bij diverse uitgeverijen (ja, ook de uitgever van het *Verzameld werk* zelf) heeft mij geleerd dat het de boekhandels zelf zijn die aangeboden Buysse-titels afwijzen. Een zeer paradoxale, niet te verklaren botsing van mening tussen uitgever/boekhandel enerzijds en publiek anderzijds, is dat. Momenteel lijkt hierin verandering te komen en lijkt er zelfs een hype te zijn, die we zonder enige twijfel kunnen toeschrijven aan het succes van de Buyssebiografie van Joris van Parys. Of dit zo blijft dan wel nog toeneemt of zal afnemen, is nu nog niet duidelijk. Maar het succes vandaag – ook al blijkt het achteraf maar tijdelijk te zijn geweest – is natuurlijk veelbelovend. Want vandaag kunnen we alleen constateren dat Buysse leeft en onder ons is, nu, in zijn 150^e geboortejaar, en dit in al zijn gedaanten, met het geheel van zijn werk: het ruwe, rauw naturalistische zowel als het mild-ironisch realistische. Want in het geheel van zijn werk heeft hij vooral de mens getypeerd, de mens die soms onderdrukt wordt door andere mensen, maar ook de mens die geniet van het leven en van de natuur, de mens van alle tijden. De keuze van de twee zeer verschillende fragmenten die hier vanavond worden opgevoerd bevestigt dat het werk van Buysse, in al zijn rijkdom en met al zijn tegenstellingen, ijzersterk overeind blijft.

Voor veel mensen blijkt de zachte, milde Buysse nog vandaag een ontdekking en een revelatie te zijn. Nu blijkt de voorkeur daar naar uit te gaan, getuige de herdrukken van het poëtische dagboek *Zomerleven* en van het idyllische herinneringsproza in *De roman van de schaatsenrijder*. Het is een keuze die aansluit bij de aandacht voor het biografische materiaal.

Maar dat neemt niet weg dat het harde naturalistische toneelstuk over *Het gezin van Paemel* onverwoestbaar blijft, telkens weer met groot succes wordt opgevoerd en de mensen tot tranen toe blijft bewegen. Ook vandaag nog en telkens opnieuw. Hoe komt dat?, kan men zich afvragen. Het antwoord hierop lijkt me vrij eenvoudig. De sociale wanverhoudingen en de onderdrukking die Buysse in dit stuk aanklaagt behoren gelukkig al heel lang tot het verleden. Maar de menselijke dramatiek die er de kern van vormt is van alle tijden. De handeling van *Het gezin Van Paemel* is gesitueerd 'in een dorp in Vlaanderen op het einde van de XIXe eeuw' en schetst de tragische ondergang van een arme pachter. Het stuk is dus een realistische weerspiegeling van bestaande toestanden: de economische crisis met de hiermee gepaard gaande armoede en de emigratie van het plattensproletariaat naar de Verenigde Staten, de opkomst van het socialisme ook, dat een opstand tegen en een verbetering van deze sociale omstandigheden via een politieke weg wil realiseren. Deze sociaal-economische verhoudingen vormen niet zozeer de achtergrond van de dramatische handeling in Buysse's stuk; ze zijn er de oorzaak van. Het ruïneren van boer Van Paemel en het uiteenvallen van zijn familie wordt voorgesteld als een rechtstreeks gevolg van de sociale wanverhoudingen en de gewijzigde politieke constellatie. Maar het resultaat van dat alles is een menselijk drama, een familiedrama dat de generaties met hun verschillende opvattingen tegenover elkaar stelt. De jonge generatie is opstandig, zoekt een oplossing, een uitweg en revolteert. De oude boer kan met zijn bekrompen en koppige boerenverstand geen begrip, laat staan sympathie opbrengen voor de nieuwe denkbeelden van zijn opstandige zoon. De oude moeder kiest niet voor vernieuwing maar gedraagt zich geheel in overeenstemming met het sjabloon van de man-vrouw verhoudingen uit die tijd. Zij is alleen gelukkig in de schaduw van haar man, zij zal niet naar Amerika gaan bij haar kinderen, zij blijft bij hem en schikt zich in het onvermijdelijke. Maar de kinderen vinden een nieuwe toekomst in een betere wereld.

Men heeft Buysse algauw verweten dat hij 'te veel rampen laat neerkomen op het hoofd van Van Paemel, dat hij de verfranste kasteelheren een te

20

eenzijdige en af en toe wat groteske voorstelling geeft' (Monteyne), maar het stuk is ook in eigen tijd telkens opnieuw met een onverminderd en steeds herhaald succes opgevoerd. De levensechtheid van de uitbeelding van deze mensen, met hun conflicten en problemen, blijft onaangetast tot vandaag. Buysse heeft in *Het gezin Van Paemel* een milieu geschetst met daarin een tijdgebonden sociaal conflict. Maar de dramatische kern ervan wordt gevormd door sociale tegenstellingen die wellicht van alle tijden zijn en door een al even 'eeuwig' generatieconflict. De vele geestdriftige besprekingen van het boek van Joris van Parys liegen er niet om.

Buysse zal ook nieuwe en jonge generaties aanspreken. De herdruk van 't *Bolleken* waar Erwin Mortier zo enthousiasmerend over sprak bleek ook meteen een bestseller: de oplage van 1000 exemplaren was binnen de twee maanden na verschijnen zo goed als uitverkocht en wellicht kan dat ook gebeuren met *De schaatsenrijder*. De website van Klara (de Canvascollectie) gaf, na een vurig televisiepleidooi voor hetzelfde boek door Mortiers vriend Lieven Vandenhautte, als titel aan: 'Buysse weer in'. Weer in? Vraag ik mij hierbij dan af. Neen toch, hij is niet terug van weggeweest, hij was er altijd al voor wie hem wist te vinden, hij is een groot kunstenaar van alle tijden, die 'warmhartige reus onder afgunstige dwergen'.

De biografie van Buysse heeft intussen niet alleen nieuwe lezers tot Buysse gebracht, het boek heeft ook bij veel oudere lezers herinneringen oproepen, het heeft hen de ogen geopend voor veel aspecten van de Vlaamse en Belgische sociale, literaire en politieke geschiedenis én de relatie met Nederland. Veel lezers lieten weten dat ze teruggrepen naar hun vroegere lectuur. Ze lieten de boeken van Buysse komen uit de magazijnen van bibliotheken om ze te herlezen. Jeugdherinneringen en nostalgie, gepaard met herontdekking en nieuwe, meer begrijpende waardering. Meer kan men niet verlangen. Als eerherstel nog nodig was, dan is dat nu gebeurd. En definitief.

Ik wil hierbij, wellicht ten overvloede, u nog één citaat voorleggen. Het gaat om de conclusie van een bespreking van de biografie door Jacques de Maere, verschenen in *Streven* (april 2008), dat is een tijdschrift dat wordt uitgegeven door de jezuïeten, niet zo meteen Buysse's gedoodverfde vrienden dus. Welnu, dit stuk is één lange, indringende en onbevooroordeelde bespreking met aandacht voor de wérkelijke betekenis van Buysse in zijn tijd. Het eindigt als volgt: 'Het is lang geleden dat we zo'n diepgaand beeld

hebben gekregen van een eng-klerikaal en nationalistisch Vlaanderen dat de mensen wilde verheffen door ze uiteindelijk dom te houden, en van een integer mens die, in het volle besef van alle tegenstrijdigheden, zich daar met de kracht van zijn briljant woord tegen verzette. Een groot auteur heeft een grote biografie gekregen.'

Geachte heren en dames, ik wil hiermee afsluiten.

Het succes van Buysse dat samenhangt met de publicatie met de schitterende biografie die hij verdiende, zal hoe dan ook nog een tijdje blijven duren in dit Buyssejaar. De aandacht voor zijn persoon en zijn werk is al vastgelegd in een uitgebreid programma met huldigungsactiviteiten naar aanleiding van zijn 150^e verjaardag. De werkgroep '150 jaar Cyriel Buysse', waarin de Heemkundige kring 'Het Land van Nevele' een belangrijke rol heeft gespeeld, zij hierom geprezen. We hebben het dan over Nevele en omgeving, waar als afsluiting en bekroning van het feestjaar een beeldhouwwerk voor de schrijver zal worden onthuld. Maar er komt nog veel meer. Er zijn maar liefst twee fotoboeken aangekondigd. Eén van de hand van de gevierde en bekroonde Buyssebiograaf Joris van Parys, onder de titel 'De Wereld van Cyriel Buysse' (uitgegeven bij Atlas en Houtekiet), en één van de hand van de fotografe en fotografielerares Tania Desmet, die zich liet inspireren door wat ze las in Buysse. Haar boek wordt onder de titel 'Kijken met Cyriel Buysse. Een fotoverhaal', ook dit jaar nog uitgegeven door Snoeck in Gent. We hebben dus alvast heel veel om naar uit te kijken.

Anne Marie Musschoot
Mariakerke

HET 'LAND VAN NEVELE' OP DE DIALECTKAART

Inleiding

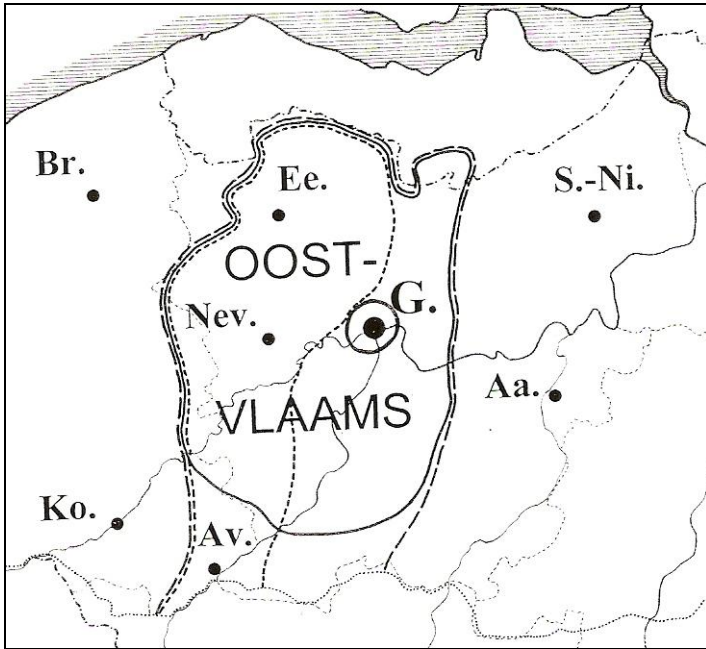
Met de deur in huis vallend mogen we stellen dat het 'Land van Nevele' voor de dialectoloog geen begrip vormt en wel in twee opzichten: (1) de dertien dorpen vormen geen eenheid (zie verder) maar de verschillen zijn ook nooit spectaculair groot en (2) de dialecten van dit gebied vertonen geen exclusieve kenmerken: mij is geen enkel dialectkenmerk bekend dat alleen in het land van Nevele voorkomt. Ook in hun verscheidenheid maken de 'Nevelse' dialecten deel uit van een vrij groot *Oost-Vlaams* dialectgebied. Vóór we ons concentreren op de verschillen tussen de dialecten van het Land van Nevele, schetsen we in het volgende deel de algemene positie en de belangrijkste kenmerken van het Oost-Vlaams.

Oost-Vlaams

Zoals uit de volgende kaartjes zal blijken, vormt het Oost-Vlaams wel degelijk een apart gebied, dat geprangd zit tussen het West-Vlaams en het Brabants (inclusief het Antwerps) doordat het een aantal exclusieve kenmerken vertoont die noch in het West-Vlaams noch in het Brabants opduiken. Voor we die echte Oost-Vlaamse kenmerken kort bespreken, moeten we er echter volledigheidshalve op wijzen dat de Oost-Vlaamse dialecten in veel opzichten ook een overgangspositie innemen tussen de twee aanpalende dialectgebieden, in die zin dat ze voor het ene verschijnsel meedoen met het West-Vlaams (cf. voorbeeld I) en voor sommige andere aansluiten bij de oostelijker, Brabantse dialecten (cf. voorbeeld II).

- Voorbeeld (I): Net als in de West-Vlaamse dialecten behield het Oost-Vlaams in heel veel woorden een doffe e (verderop als ↔ weergegeven): b.v. in *straat*↔, *kass*↔, *kaart*↔, *groen*↔, *bruin*↔, *laat*↔.
- Voorbeeld (II): Net als in het Brabants, maar in tegenstelling tot het West-Vlaams, ontwikkelde het Oost-Vlaams tweeklanken in woorden als *ijs*, *bijten*, *huis*, *duif*, *zout* en *koud*. West-Vlamingen zeggen *ies* (= ijs), *uus* (= huis) en *zoet* (= zout).

Voor we nader kennis maken met de exclusiviteiten van het Oost-Vlaams, moeten we ook nog iets meer zeggen over de omvang van dat Oost-Vlaamse dialectgebied. Dat valt in geen enkel opzicht samen met de provinciegrenzen. Het oostelijke derde van Oost-Vlaanderen is mettertijd verbrabantst, het Waasland in iets mindere mate dan de Denderstreek. Aan de westelijke kant zien we anderzijds dat veel Oost-Vlaamse dialectkenmerken ook aanwezig zijn in een zuidoostelijk deel van West-Vlaanderen, met o.a. Waregem en het geboortedorp van Jan, nl. Avelgem. Dat zijn in wezen Oost-Vlaamse dialecten, of preciezer gezegd: overgangsdialecten met een sterke Oost-Vlaamse inslag.

Kaart ①: Oost-Vlaams (medeklinkers)

- — — — — wegval -g- (*liggen*)
- wegval -j/w- (*draaien, bouwen*)
- · · · · wegval -[ɛ]- (*brengen*)

Kaart (1) bakent het Oost-Vlaamse dialectgebied af en we gaan dat gebied nu invullen met typisch Oost-Vlaamse kenmerken, die we zonder uitzondering ook in de dialecten van het Land van Nevele aantreffen.

De eigenheid van het Oost-Vlaams is vooral op het vlak van de *uitspraak* te situeren. Het in mijn ogen meest opvallende kenmerk is de weglaatbaarheid van sommige medeklinkers midden in een woord: tussen een volle klinker en een doffe ↔. Die wegval gaat gepaard met een overlange reking van de voorafgaande klinker. Dat is o.a. in het Nevels het geval met *-w-* (Nevels *baaën = bouwen*), *-j-* (Nevels *groeën = groeien*), *-g-* (Nevels *zèëën = zeggen*) en *-ng-* (Nevels *aaën = hangen*). Volgt er op die medeklinkers echter een andere medeklinker, dan worden ze wel uitgesproken en de voorafgaande klinker wordt niet gerekt: v.b.: *hij bawt* (= hij bouwt), *'t groeijt* (= het groeit), *ze zègt* (= ze zegt) en *'t angt* (= het hangt). Op kaart (1) is de variërende ruimtelijke verspreiding van die medeklinkerweglatingen gevisualiseerd.

Binnen datzelfde Oost-Vlaamse gebied worden we met nog een ander merkwaardig medeklinkergedrag geconfronteerd: alweer tussen een volle klinker en een doffe *e* worden stemloze *p/t/k* stemhebbend, dus respectievelijk *b/d/g* (deze laatste als de Franse *g* in b.v. *Gand*): b.v. *klobben* (= kloppen), *zèdden* (= zetten), *lèggen* (= likken). Dat dat laatste verschijnsel oud is, blijkt o.a. uit een citaat dat we aan Buysse's ophefmakende roman *Het recht van de sterkste* (1893) ontleen:

'Adju! Aan mijn schoon Belgenland,
Dat heel mijn macht kwam te verpledden.
Zij roepen altijd: Vivat Napoleon!
Wie zou er mij op St. Helena zedden!'

Al deze medeklinkerkenmerken maken het landelijk Oost-Vlaams (want het Gents heeft deze eigenaardigheden niet) tot het moeilijkst te begrijpen dialect van Vlaanderen, zoals gebleken is uit de licentiaatsverhandeling van een van mijn oudstudenten (cf. Van Daele 2000). Wat moet een Limburger aan met de Nevelse zin *neeënaauuëoeën* (= *negen oude hoge hoeden*), waarin op de *n* na alle medeklinkers ontbreken?

Hoe oud die medeklinkerweglating zou (kunnen) zijn, weten wij niet. Teksten van zowat 300 à 500 jaar geleden maken ons op dat vlak niet wijzer. Wie toen teksten kon schrijven, schreef die zeker op het vlak van medeklinkers behoorlijk 'correct'. Maar ik geef graag een tip aan Jan, die ook sterk geïnteresseerd is in familiekunde en familienamen. In de regio Dein-

ze-Nevele circuleren minstens twee duo's van familienamen die precies op dezelfde manier uitgesproken worden en waarvan de ene een (m.i. niet oorspronkelijke) *-g-* bevat en de andere een (m.i. oorspronkelijke) vorm met een *-j-* element: naast *Verheye* ook *Verhegge* en naast *Heyerick* ook *Eggerick*. Een preciezere datering van die namen met *-g-* zou eventueel licht kunnen werpen op de ouderdom van deze toch zo bijzondere Oost-Vlaamse medeklinkerverschijnselen.

De fonologische apartheid van het Oost-Vlaams wordt ook op *grammaticaal* vlak bevestigd: tal van Oost-Vlaamse werkwoordvormen stoppen aan de grens met de Brabantse dialecten en zijn met uitzondering van de streek rond Kortrijk (Waregem en Avelgem inbegrepen) ook afwezig in het West-Vlaams. We worden dus weer geconfronteerd met een soort Oost-Vlaamse eilandvorming. We geven allereerst een overzichtje:

West-Vlaams	Oost-Vlaams (+ het Kortrijkse)	Brabants
Ik <i>zijn</i> (uitspr. zien)	Ik <i>ben</i>	Ik <i>zijn</i>
Ik <i>gaan</i>	Ik <i>ga</i>	Ik <i>gaan</i>
Ik <i>bakken</i>	Ik <i>bakke</i>	Ik <i>bak</i>
Hij <i>bakte</i>	Hij <i>baktege</i>	Hij <i>bakte</i>
Hij <i>is</i>	Hij <i>ès</i>	Hij <i>is</i>

Kaart (2) brengt een en ander in beeld en laat ook duidelijk zien dat het Land van Nevele weer volop in dat Oost-Vlaamse gebied ingebed is.

De volgende stap brengt ons bij de *dialectwoordenschat* en dan rijst de vraag of het Oost-Vlaams zoals we het hierboven hebben leren kennen, ook op dat vlak een eigen gebied gevormd heeft. Het antwoord hierop is: nauwelijks. Vooral dankzij het onvolprezen *Woordenboek van de Vlaamse Dialecten* (Universiteit Gent) beschikken we over honderden woordenschatkaarten van de Vlaamse dialecten. Na heel veel zoekwerk moest ik tot de conclusie komen dat er geen typisch Oost-Vlaamse woordenschat bestaat in drie betekenissen: (1) ik heb (op één povere uitzondering na, zie verder) geen enkel dialectwoord gevonden dat het hele Oost-Vlaamse dialectgebied bestrijkt en daarbuiten niet voorkomt; (2) waar de 'echte' Oost-Vlaamse dialecten (dus zonder het oostelijke derde van de provincie) een zekere eenheid vormen, sluiten ze doorgaans naar het westen of het oosten toe aan bij een groter gebied; (3) heel vaak is het Oost-Vlaams nog

intern versplinterd. Ik probeer die drie vaststellingen bondig toe te lichten met enkele voorbeelden:

Kaart ②: Oost-Vlaamse werkwoordsvormen

— — — —	Ik ben / ik zijn
————	Ik ga / ik gaan
.....	Ik bak((ke)n)
- - - - -	Hij bakte(ge)

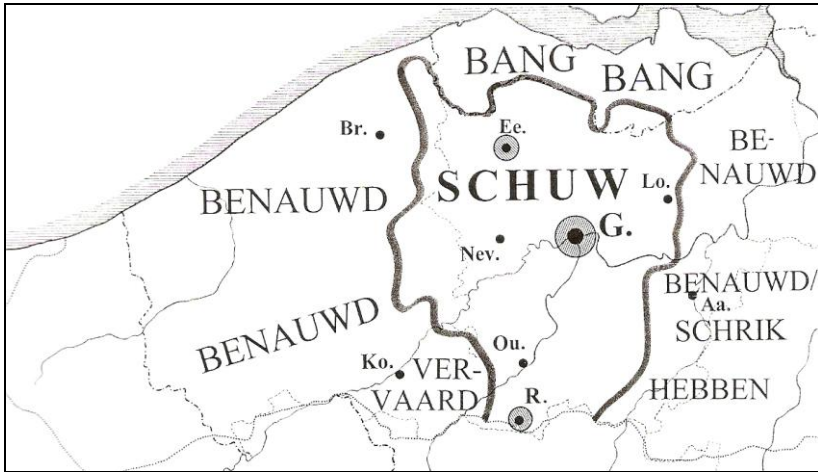
Bij (1): Exclusief Oost-Vlaams: schuw

Na heel veel zoeken ben ik toch één typisch Oost-Vlaams woord (in de volle betekenis) op het spoor gekomen. In de *Reeks Nederlandse Dialectatlassen* (1925-1982), een monumentale onderneming van de Gentse professoren Edgard Blancquaert en Willem Péé, luidde het (eerste) zinnetje dat in dialect vertaald moest worden, als volgt: *als de kippen een sperwer zien, zijn ze bang*. Dat laatste element 'bang zijn' leverde een exclusief Oost-Vlaams woord met *die* betekenis op: *schuw* (in het Land van Nevele als *schouw* of *schui* uitgesproken, zie verder).

Kaart (3) laat de Oost-Vlaamse verspreiding van dat woord zien.

Zowel in de oostelijker (Brabantse) als in de westelijker (West-Vlaamse) dialecten is het woord *benauwd* opgegeven of (in zuidelijk Brabant) *schrik hebben*. Ten zuiden van Kortrijk (in Jans geboortestreek) overleeft bovendien nog het archaïsche woord *vervaard*. In de betekenis van 'avoir peur'

mogen we *schuw* dus als een voldragen uniek Oost-Vlaams woord beschouwen.

Kaart ③: BANG zijn

benauwd in *schuw*-gebied

Bij (2): De (benamingen voor) *aardbei*

In de Oost-Vlaamse dialecten, die van het Land van Nevele inclusief, manifesteert zich een fonetische variant van *èèrebeez(e)*. Daarmee is het Oost-Vlaams vrij strak afgebakend tegenover de West-Vlaamse dialecten met *frei(n)ze*, een oud leenwoord uit het Frans. Maar naar het oosten toe loopt het *èèrebeez(e)*-gebied door tot in Limburg. Het is dus geen typisch Oost-Vlaams woord.

Een beetje anders ligt de situatie met betrekking tot de dialectwoorden voor 'zeer' in combinatie met een bijvoeglijk naamwoord (b.v. *zeer schoon*). Hier domineert in de Oost-Vlaamse dialecten absoluut het woord *wrieë(d)* (b.v. *een wrieë schuuën meiske*). In de Brabantse(re) dialecten moet *wrieë(d)* zijn koppositie afstaan aan *nijg* (etymologisch uit *nijdig*) en in West-Vlaanderen is *stijf* (uitspraak *stief*) het dominante woord, maar in beide niet-Oost-Vlaamse regio's komt ook *wrieë(d)* nog geregeld voor. Dus alweer geen exclusief Oost-Vlaams woord.

Bij (3): De (benamingen voor) vlinder

Laten we maar meteen zeggen dat er in de traditionele Oost-Vlaamse dialecten veel vlinderbenamingen bestaan (hebben), waarvan de ruimtelijke afbakening zich niets aantrekt van andere dialectologische of politiek-administratieve grenzen maar die van een ongelofelijke schoonheid zijn. Het Land van Nevele zegde overal *flieflèiter*, maar met wat uitspraakvariatie domineerde dat woord ook in zuidelijker (Deinze en omgeving) en westelijker dialecten, met name ook in een zuidoostelijk deel van West-Vlaanderen, zelfs tot in het geboortedorp van onze gevierde. Naar het iets noordelijker Meetjesland toe overheerst(e) de even beeldende benaming *zomerveugel*, terwijl Gent weer een eiland vormt met de term *schoenlapper*, want naar het noordoosten toe (o.a. Lochristi) was het woord *botervijver* in gebruik en op de rechteroever van de Schelde sprak men van een *vliegenbout*, een woord dat ongetwijfeld verwant is met het Nevelse *flieflèiter*. Dus versnippering troef, zelfs in het gebied dat we eerder al als Oost-Vlaams bestempelden.

Uit wat voorafgaat onthouden we vooral dat er zoiets bestaat als een Oost-Vlaams dialectgebied en dat het Land van Nevele daar volop deel van uitmaakt. Die Oost-Vlaamse eigenheid manifesteert zich vooral op het gebied van uitspraak en grammatica, maar nauwelijks op het vlak van de woordenschat. Zelfs als Oost-Vlamingen uit het Oost-Vlaamse kerngebied A.N. of een daarbij aanleunende tussentaal gebruiken, 'verraden' ze zich vooral door hun accent, maar het zou ons te ver leiden om daar hic et nunc dieper op in te gaan.

Dialectverschillen binnen het Land van Nevele

In tegenstelling tot de geboortestreek van Jan (Avelgem) en mezelf (Kleit) vertoont het Land van Nevele betrekkelijk weinig interne dialectverschillen. Van dorp tot dorp spreken de mensen hier wel een (klein) beetje anders maar dat valt nauwelijks op. In onze beide geboortedorpen ligt dat wel wat anders: daar zijn de verschillen met de aanpalende dorpen werkelijk groot en zelfs binnen het eigen dorp verraden bepaalde dialectismen vaak uit welke wijk iemand afkomstig is. Dat heeft alles te maken met het onderscheid dat dialectologen maken tussen zogenaamde 'kerngebieden' en 'overgangszones'. Ons Vlaams dialectlandschap bestaat uit tamelijk uniforme *kerngebieden* (waar de gelijkenissen ver primeren boven de lokale verschillen) en *overgangszones* tussen twee zulke kerngebieden (waar de verschillen zelfs op korte afstand spectaculair groot kunnen zijn). Jan en

ondergetekende komen uit het overgangsgebied tussen het West-Vlaamse en het Oost-Vlaamse kerngebied, vandaar die grote dialectverschillen in en rond Avelgem (en idem voor Kleit). Het Land van Nevele daarentegen ligt volledig *in* het Oost-Vlaamse kerngebied, hoewel het in het westen raakt aan die overgangszone tussen West- en Oost-Vlaams: vanaf Ruiselede, Kanegem en Aarsele horen we al duidelijk andere tongvallen.

Binnen het Land van Nevele moeten we echter bijna met de microscoop op zoek gaan naar lokale verschillen. En toch zijn die er (weliswaar in beperkte mate), vooral en eigenlijk bijna uitsluitend op het gebied van de *uitspraak*. Dat laatste is niet zo verrassend, want de harde kern van een dialect zit in eerste instantie in het klanksysteem. Als mensen zich bewust zijn van verschillen tussen twee naburige dialecten, gaat het bijna altijd om uitspraakverschillen. Zo ben ik er zeker van dat een Kortrijkzaan die de spot wil drijven met het dialect van Jans geboortedorp zal verwijzen naar de vele *ie's* op het einde van een woord (b.v. *Netie* = Nevels Nete = René, *Mannie* = Armand) en op de *oe* die in de streek van Avelgem vóór sommige medeklinkers als *ou* uitgesproken wordt (b.v. *ne klouf* = Nevels kloef = klomp, *nen bouk* = boek). In mijn oervoorstelling van Jan zie ik hem altijd met een '*poanie brouk*' (= Nevels poanen broek = broek van geribd fluweel). Doch dit terzijde.

Laten we nu de uitspraakverschillen binnen het Land van Nevele onder de loep nemen. Voor dit onderzoek heb ik vooral gebruik gemaakt van de gegevens van de al genoemde *Reeks Nederlandse Dialectatlassen* (1925 – 1982, afgekort als RND). Voor dat project heeft professor Blancquaert in de streek van Nevele al omstreeks 1930 de nodige gegevens verzameld. Ze reiken ons een betrouwbaar beeld aan van onze traditionele dialecten, lang voor ze onder invloed van het AN begonnen uit te vlakken. Voor ons gebied bevat de RND echter slechts materiaal voor 9 van de 13 dorpen. Blancquaert hanteerde namelijk het principe dat in dicht bevolkte gebieden de kleinste dorpen niet in de enquête opgenomen werden. Daardoor vielen Poesele, Vosselare, Zeveren en Sint-Martens-Leerne uit de boot. De gegevens hebben dus vooral betrekking op Bachte-Maria-Leerne, Hansbeke, Landegem, Lotenhulle, Meigem, Merendree, Nevele, Poeke en Vinkt.

BOUWEN: *bèè(w)en* tegenover *baa(w)en*

Het was in de jaren 1970 dat de betreurde Gaston Van Parijs, een wijs man, me een mini-les Nevelse dialectologie gaf. Daarbij wees hij er mij op

dat ze in Nevele een huis *baaën*, maar in Landegem *bèèën* ze dat huis. Dit is inderdaad een van de opvallende fonetische tegenstellingen die zich in het Land van Nevele manifesteren. De drie noordelijkste dorpen Hansbeke, Landegem en Merendree spreken de *ou* vóór een (soms wegvallende) *w* en *d* als *èè* of *èw* (b.v. *kèwd* = koud) uit en maken als zodanig deel uit van een gebied dat zich vanuit Gent over het zuiden van het Meetjesland tot Aalter uitstrekt. In de rest van het Land van Nevele wordt een *a(a)*-achtige klinker uitgesproken: b.v. *traa(w)en* = trouwen en *blaw* = blauw. Zie grens (1) op kaart 4.

SCHUW: *schui* tegenover *schou*

Vóór een *w* wordt *uu* in het Land van Nevele op twee manieren gerealiseerd: als *ui* (b.v. *schui* = schuw, *duien* = duwen) in Poeke, Lotenhulle, Vinkt, Zeveren, Poesele, Meigem en Learne, en als *ou* (b.v. *schou* en *douën*) in Hansbeke, Merendree, Landegem, Nevele en Vosselare. Deze interessante tegenstelling treffen we ook in het woord *nu* aan: in de eerste groep dorpen klinkt dat woord als *nui*, in de tweede groep als *nou*. Terloops wijzen we erop dat deze afwisseling ook in het A.N. waar te nemen valt: vergelijk *spuwen*, *spouwen* en *spuien*. Zie grens (2) op kaart 4.

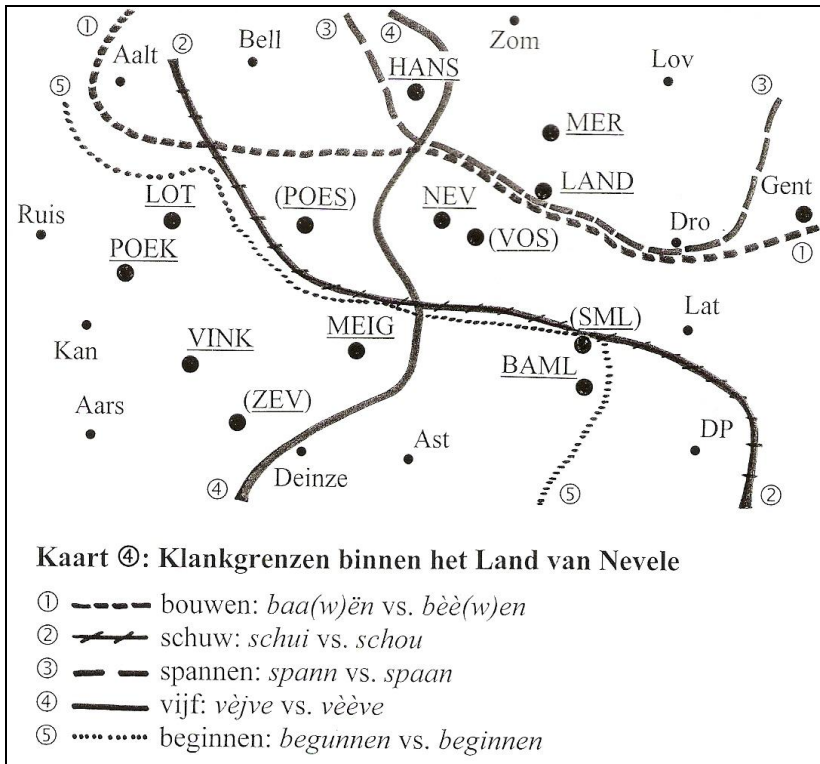
SPANNEN: *spann* tegenover *spaan*

Als woorden eindigen op *n* + doffe ↔ + *n* (b.v. *spannen*, *bonen*, *binnen*, *benen*, *kunnen*), dan zien we in het Land van Nevele een merkwaardige oppositie. Terwijl Hansbeke, Merendree en Landegem, dus de drie noordelijkste dorpen, een gerekte klinker + een korte *n* uitspreken (b.v. *spaan*), hoor je elders een kortere klinker maar een lange, als het ware 'dubbele' *n* (b.v. Nevels *spann*). In een ruimere Vlaamse dialectcontext is *spann* de meest voorkomende realisatie; de drie noordelijke dorpen (met *spaan* e.d.) vormen hier de uitzondering maar sluiten als zodanig wel aan bij een ruimer Meetjeslands gebied (met o.a. Zomergem, Lovendegem en Waarschoot). Zie in dit verband grens (3) op kaart 4.

VIJS: *vèjze* tegenover *vèèze*

Deze tegenstelling heeft te maken met de Nederlandse tweeklanken *ij* en *ui* vóór een *v* of een *z* (b.v. *vijze*, *schijve*, *buize*, *duive*). In het westen van het Land van Nevele (vooral Lotenhulle, Poeke en Vinkt) wordt in deze woorden een duidelijke tweeklank uitgesproken (b.v. *vèjze*, *dujve*), terwijl in de oostelijker dialecten van Merendree, Landegem, Nevele, Vosselare en beide Leernes een éénklank *èè* of *ùù* te horen is. Tussen beide gebieden

noteerden we een overgangszone met Hansbeke, Poesele, Meigem en Zeveren, waar beide realisaties te horen zijn. Met deze tegenstelling kunnen we een brug slaan naar Jans geboortestreek. Terwijl in het Oost-Vlaams doorgaans een éénklankige *èè* (als in Frans *fraise*) en *ùù* (als in Frans *preuve*) gezegd wordt, zien we in een tussenzone tussen Oost- en West-Vlaamse zware tweeklanken in het traditionele dialect opduiken: *vijf* wordt in het Avelgems en het Waregems ongeveer met dezelfde klinker als het Engelse *five* uitgesproken. Die overgangszone met heuse tweeklanken begint zich dus al vanaf Aalter af te tekenen en heeft het westen van het Land van Nevele niet onberoerd gelaten. Vanaf Ruiselede, Kanegem en Aarsele zijn die tweeklanken al een graadje straffer en ze bereiken hun hoogtepunt vanaf Waregem tot de taalgrens (Avelgem). Zie in dit verband grens (4) op kaart 4.

BEGINNEN: *begunnen* tegenover *beginnen*

Via de hoofdklinker in dit woord kunnen we aan onze Nevelse dialectcocktail nog een scheutje West-Vlaams toevoegen. In het West-Vlaams (ook in het Avelgems) wordt dit woord met een *u* uitgesproken: *begunnen*. Diezelfde realisatie noteerden we echter ook in het zuidwestelijke deel van het Land van Nevele, meer bepaald in Poeke, Lotenhulle, Vinkt, Meigem en zelfs Leerne. De overige dorpen sluiten aan bij een groot Oost-Vlaams (en Brabants) gebied met *i*. Grens (5) op kaart 4 visualiseert deze tegenstelling.

Conclusie

We hebben nog veel ander dialectmateriaal bekeken dat hier onvermeld is gebleven, eenvoudig omdat het niet op variatie binnen het Land van Nevele wees. Onze verkenning bevestigde wat we al in de inleiding gezegd hebben:

1. Op een paar details na zijn de ‘Nevelse’ dialecten ‘en bloc’ ingebed in het Oost-Vlaamse dialectgebied, dat met uitzondering van het Gents vrij homogeen is.
2. Ook in het Land van Nevele zijn de dialectverschillen niet spectaculair groot. Maar toch zijn ze er, vooral in de uitspraak. Een attente waarnemer zal wellicht al de tegenstellingen op het spoor gekomen zijn die we op kaart 4 uitgebeeld hebben, hoewel me in mijn Landegemse periode opviel dat de gemiddelde dialectspreker zich nauwelijks of niet van die verschillen bewust is. Dat laatste heeft me ertoe aangezet om deze materie verder uit te diepen in dit huldenummer voor iemand die het Land van Nevele (zowel de streek als de heemkundige kring) in zoveel opzichten erg dienstbaar is geweest.

Jan (en Annemie), het ga jullie goed.

Johan Taeldeman
Balegem

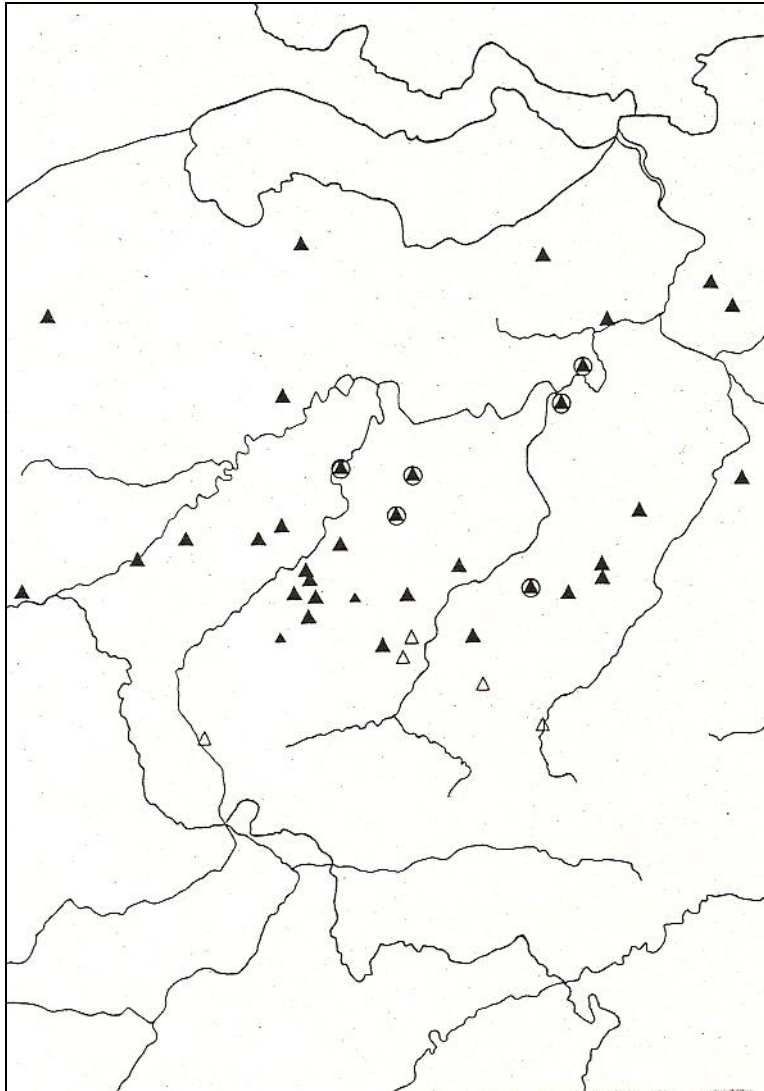
DE PLAATSNAAM OSE (NU OOSSEKOUTER)

Een vleugje antieke geschiedenis

In 27 vóór Christus bezocht Octavianus (vanaf dat jaar officieel Augustus) Gallië opnieuw omdat hij werk wilde maken van de dieptestructuur van het Imperium. Zijn aandacht ging vooral uit naar het organiseren van de *census*, die niet enkel een volkstelling, maar vooral een inventarisering van de eigendommen beoogde. Deze inventarisering zou later moeten dienen als basis voor het nieuwe belastingssysteem. De grenzen van de *civitates* werden hertekend en tal van nieuwe steden zoals Trier en Bavay werden gesticht om de nood aan efficiënt werkende administratieve centra te lenigen. Ook van de inplanting van *fundi* of landbouwbedrijven met een *villa* als exploitatiecentrum werd werk gemaakt. Soms ondergingen de oude inheemse landbouwbedrijven een metamorfose en bleef het gezag in handen van de lokale aristocratie. Waar de ontredde Oorlog zeer groot was geweest, werden kolonisten aangetrokken. Anders dan in het zuiden van Gallië waar een tijd eerder politiek of economisch gedesavoueerde Italiërs hun heil hadden gezocht op een landgoed, waren het in noordelijk Gallië kooplieden en veteranen. In dit verband kan men denken aan Gallische en Germaanse milities die zich vanaf Caesars veldtochten in dienst van het Imperium hadden gesteld en nu door Augustus beloofd werden. Het romaniseringsproces voltrok zich dus tegen een achtergrond van demografische reorganisatie.

De namen op het suffix *-iacum* ter benoeming van *fundi* en zelfs *vici*

Rome had alle belang bij een dicht en bij voorkeur heterogeen bevolkt Noord-Gallië. Voor de verovering van Brittannië (ingezet door Claudius in 43 na Christus) en vooral nog vóór het 'Germaanse avontuur' (gestart met de expedities van Drusus in 12 vóór Christus) was een opulent en betrouwbaar hinterland een noodzaak. Tijdens deze periode werd de genoemde organisatie op Romeinse leest 'in de diepte' voltooid. Van 16 tot 13 vóór Christus verbleef Augustus nog eens persoonlijk in Gallië en gaf er het Romeinse kadaster definitieve gedaante conform de bepalingen van de historische conventie te Narbonne in 27 vóór Christus.

*De namen op -iacum in Midden-België.
Driehoek met cirkel: naam op basis van een persoonsnaam waarin een
volksnaam kan worden herkend.*

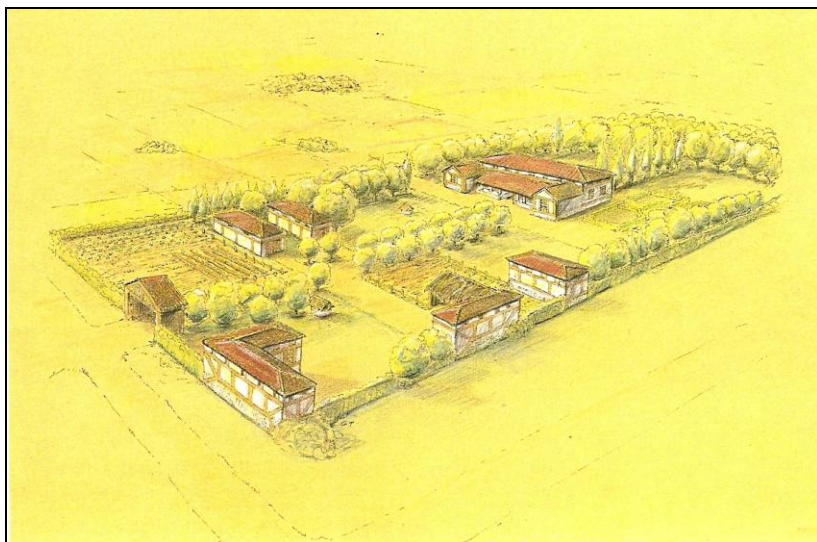
De *civitates* werden nu onderverdeeld in *pagi*, zelf bestaande uit een groot aantal *fundī*. De *fundus* als basiselement voor de schatting van de belasting was een volledig nieuw concept, want tot dan waren de belastingen niet op het privé-eigendom, maar op het hele stamgebied gelegd, zoals Caesar het voor een aantal stammen ingesteld had. De Galliërs en Germanen kenden overigens enkel roerend bezit (veestapel). Nu werd een heel nieuw belastingssysteem geschapen met de onroerende eigendom (grond) als basis.

Het suffix *-acum*, dat de Romeinen zich in Gallië eigen hadden gemaakt en dat nu in de noordelijke provincies een aantal inheemse suffixen naar de kroon stak in de naamgeving van nieuwe stichtingen zoals het al genoemde Bavay, werd het element bij uitnemendheid ter benoeming van de veelheid van *fundī*. In deze laatste functie trad *-acum* zelfs in Noord-Italië in de plaats van het Latijnse *-anum*. Het suffix *-acum* evolueerde snel tot *-iacum*: de bijkomende *-i* werd ontleend aan de inheemse patronymica op *-ios* en de Latijnse gentilicia of familienamen op *-ius*. De evolutie zag er als volgt uit: *-iacum* > *-iacu* > *-iaco* (samenvallend met de ablatief, opgaand in de casus obliquus).

Met de landnaam verdween bij ons het Latijn en in het Oudnederlands evolueerde de uitgang van *-iaco*, na verdoofing, mee met de dat. sg. van de Germaanse *a*-stammen m.n., vgl. Embry Nauw van Kales 826 kop. 961 *embriaco* > 838 kop. 961 kop. 12de eeuw *embreka*. De aanvankelijk voorlaatste lettergreep kreeg naderhand soms een bijtoon: *Wirov iaco > Wer-vik. Rekking van de bijtonige *i* of *a* ziet men in namen als **Felic' iaco* > Velzeke en *Kimbras iaco > Semmerzake. In namen zoals Moerzeke (> Moesch) en Ose trad nog verdere afslijting op.

De zeer vroeg vermelde vier *vici* of baanpostnederzettingen met mogelijk een *mansio* (pleisterplaats), *statio* (politiepost) of *mutatio* (wisselplaats voor de *cursus publicus* of post) aan de bekende weg Bavay-Keulen illustreren op treffende wijze de productiviteit van de namen op *-iacum* in de tijd kort na Augustus. Op regelmatige afstanden tussen Bavay en Tongeren vindt men hier: Waudrez ca. 300 *uodgoriacum*, Gembloux ca. 300 *geminia-cum*, Tavieres 1070 *thauers* uit *tabernas* en ca. 300 *pernicia-cum*. Drie op vier dus. Een duurzame naamkundige traditie was geschapen. En in al die gevallen ging het dan al niet meer om de benoeming van *fundī*, daarentegen wel van heuse *vici*, waarmee we al een stap verder in de evolutie zitten. Wel-

licht moet de verklaring van dit verschijnsel worden gezocht in het fundament van het Romeinse occupatiebeleid: het toevertrouwen van het grootgrondbezit en de lokale macht aan volgzaam inheemse dynastieën resp. aan vreemde verdienstelijke veteranen. Velen van hen zullen, naast het gezag dat ze als domeinheer uitstraalden, ook het bestuur van de *vicus* hebben waargenomen, als *magister vici*. Bovendien kan men aannemen dat ze, naar Centraal- resp. Zuid-Frans voorbeeld, zelf grondheer van de *vicus* waren, meer bepaald wanneer deze *vicus* binnen de omschrijving van hun persoonlijke *fundus* gelegen was, zodat *fundus* en *vicus* de facto met dezelfde naam werden aangeduid. Anders dan de stad, de *colonia* en het *municipium*, had de *vicus* voor de Romeinse administratie trouwens geen enkel officieel statuut. Tal van *fundus*bezitters zullen bovendien niet enkel het Romeinse burgerrecht hebben genoten, maar ook opgenomen zijn geweest in de *ordo decurionum*, die o.a. *civitates* en *pagi* hielp besturen en veelal ook in steden als Keulen en Bavay over een residentie beschikte.

Reconstructie van een Gallo-Romeinse villa als kern van een fundus in onze gewesten.

Uit: M. Van Strydonck & G. De Mulder, De Schelde. Verhaal van een rivier. Leuven, 2000, 75.

Hoe weten wij nu of wij met een naam op *-iacum* voor een fundus met villa of voor een vicus staan? Dat onderscheid kan ons aan het licht gebracht worden door zeer oude vermeldingen zoals hierboven, maar meestal is het de archeologie die ons hier een beetje wijzer maakt. Zo weten wij dat de naam Velzeke een volwaardige vicus benoemde, de naam Ose in Nevele en in Mater naar alle waarschijnlijkheid een fundus met villa.

De persoonsnamen verscholen in de namen op *-iacum*

In West-Vlaanderen lijken de namen op *-iacum* vaak een inheemse persoonsnaam te bevatten: Oudenburg ca. 400 kop. 9de eeuw *portu epatiaci*, waarin de persoonsnaam **Epatos*, Kortrijk/Courtrai ca. 400 kop. 9de eeuw *cortoriacenses*, waarin de persoonsnaam **Koretoros*, Aartrijke 893-903 kop. 13de eeuw *artiriacum*, waarin de persoonsnaam **Arturos*, Wervik ca. 300 kop. 8ste eeuw *uirouiacum*, waarin de persoonsnaam **Werawos*.

Niet zozeer strikt-fonetisch, maar onomasiologisch verwijzen de elementen *ep-*, *viro-* (ook al met *i*) en denkelijk eveneens *koro-* naar het Keltische namenspectrum.

In Oost-Vlaanderen, West-Brabant en Henegouwen daarentegen lijkt het inheemse element veeleer een minderheid te vertegenwoordigen: Temse 941 *temsica*, Kemzeke 1117 *kemesica* en Kaprijke 1248 *caprica* bevatten mogelijk de inheemse namen **Tamisios*, **Kamisios* en **Kaprios*, maar Schorisse 1119 *scornay*, Ooike 965 vals ca. (990-1035) *hoica*, Zulzeke 1296 *sulseke*, Ghoy 830 kop. 10de eeuw *de villa goiaco*, 1134 kop. 15de eeuw *goy*, ca. 1185 *goica* en vele andere kunnen probleemloos worden verklaard als 'het domein van *Scaurinus*', het domein van *Audius*', 'het domein van *Sulcius*' en 'het domein van *Gaudius*' en bevatten dus stuk voor stuk Latijnse namen. Velzeke 1015 kop. 16de eeuw *felsecum* komt mogelijk van **Fel(i)ciacum* 'het domein van *Felicius*', maar er zijn ook andere verklaringen mogelijk.

Wat in de Oost-Vlaamse groep van plaatsnamen echter vooral in het oog springt, is het aanzienlijk percentage namen dat een van een volksnaam afgeleide persoonsnaam bevat. Voorbeelden: Scheldewindeke 988 vals ca. 1000 *uenteca* en Denderwindeke 896 kop. 11de eeuw *veunteka super fluium thenra*, waarin telkens **Venetius* bij Veneti, de naam van een volk dat aangetroffen wordt aan de Franse Kanaalkust, in Noord-Italië en in

Oost-Duitsland (Wenden), Zwijveke te Sint-Gillis-Dendermonde 1223 *su-eueka*, 1237 *suiveke*, vgl. ook Zouafques nabij Sint-Omaars 1164 *suaueca*, waarin telkens *Suaebius bij de volksnaam Suebi, Zwaven. Semmerzake 815 kop. 941 *cimbarsaca*, 977 *cimbresac*, waarin *Kimbrasius bij de volksnaam Cimbri. Tot de reeks kan men ook nog rekenen: Moerzeke 1072 vals 12de eeuw *morceka*, waarin *Mauricius, bij Lat. *Maurus/Morus* 'bewoner van Mauretanië'.

Van de meeste andere etnische namen kan men veronderstellen dat ze opklimmen tot de tijd van Augustus, van wie inderdaad bekend is dat hij de voorkeur gaf aan de vrije inwijking boven de inplanting van gegroepede veteranenkolonies (waarvan misschien een naam als Velzeke, indien uit **Fel(i)ciacum*, een voorbeeld is). In de vroege keizertijd was het gevaar immers niet denkbeeldig dat concentraties van dergelijke inplantingen resulteerden in eilandjes te midden van grotendeels ontvolkte en zelfs nog vijandige gebieden. Als wij Caesar kunnen geloven, was de bevolking in het gebied van de Nerviërs bij zijn vertrek ongeveer gedecimeerd ten gevolge van de door hem bedachte volksuitroeiing, die hem overigens in de Romeinse senaat niet door elkeen in dank werd afgenomen, getuige het optreden van Cato. Op zichzelf was een politiek van berekende volksinplanting, een belangrijke stap naar de detribalisatie en integratie van de samenleving, die tot de komst van Caesar in de noordelijke delen van het gebied van de Belgae inderdaad nog sterk achtergebleven was.

Meer bepaald in 1995 schreef ik een artikel met als ondertitel 'Kronologische, etnolinguïstische en andere aspecten' waarbij ik de namen op *-iacum* in het perspectief plaatste van die door Augustus gevoerde detribalisatiepolitiek. Ik steunde hierbij op M. Gysselings verklaringen in het TW (herhaald in Naamkunde 1978) en tegelijk op diens jongere publicaties voor Limburg en West-Vlaanderen, waar hij veel meer dan in het TW rekening houdt met een traditie van inheemse namen. Die 'stand van het onderzoek' leverde aldus het bovenbeschreven beeld op van een provincie Oost-Vlaanderen met opvallend meer etno-namen dan elders.

In zijn nalatenschap reikt M. Gysseling evenwel een reeks andere verklaringen aan, meer bepaald op grond van inheemse persoonsnamen die hij alle tot hun IE wortel terugvoert. Die opvatting zet de etno-benadering goeddeels op de helling, maar laat de chronologie van de namen op *-iacum* als 'vooral 1ste-eeuws' overeind. Dat is de tijd toen de inheemse namen

nog zichtbaar domineerden, want – afgaande op wat de epigrafie ons leert – wordt in de loop van de 2de eeuw het noorden van Gallië al overspoeld door Latijnse persoonsnamen.

Ik vroeg in 2003 al aandacht voor die nieuwe benadering, waarvan hier enkele elementen. De namen Scheldewindeke en Denderwindeke worden nu teruggevoerd op **Wenetiaco*, bij de persoonsnaam *Wenetos* op basis van IE **awen-* > **wen* ‘geliefd’; Semmerzake komt van **Kimbrasiaco*, bij *Kimbharasos* op basis van IE **keibh-* ‘energiek’; Moerzeke van **Mauriciaco*, bij *Maurikos* op basis van IE **meur-* ‘lief’; Velzeke van **Falisiaco*, bij *Falisos* uit *Palisos* op basis van IE **pel-* ‘schitterend of uitstekend’; Zwijveke en Zouafques komen van **Swabiaco*, bij *Swabhos*, op basis van IE **swebh-* ‘kind’.

Kan M. Gysseling in deze nieuwe opvatting tegengesproken worden? Alvast gaat de oude etno-verklaring wel zeker nog op voor bepaalde gevallen. Neem b.v. de naam Tangry in het Nauw van Kales: 1139 kop. 13de eeuw *tungri*: toch wel op basis van *Tungrius*, bij de volksnaam *Tungri*.

Wat er van zij, het nieuwe concept van M. Gysseling laat verder nog ruimte voor een aantal klassieke verklaringen op basis van Latijnse en andere bij de Romeinen ingeburgerde persoonsnamen zoals Gooik bij *Gaudius en... Ose* bij *Aucius*!

De plaatsnaam Ose

Men treft dezelfde naam aan in Nevele en in Mater. Dat dubbele voorkomen moet niet bevreemden; denk aan de al genoemde beide Windekes, denk aan Gooik (Brab.) en Ghoy/Gooike (Hen., grens met Oost-Vl.), denk aan Ooike bij Oudenaarde en Ooike in Kluisbergen.

Hieronder enkele attestaties van de naam Ose

[G = Rijksarchief Gent; Gs = Stadsarchief Gent; OH = Archief OCMW Oudenaarde]

Ose in Nevele

1146 kop. eind 13de eeuw *oceka*, G Drongen I, 27 r°
ca. 1223 *ossche*, G S Baafs 30, 3 v° (Nevele of Mater)
1360 *toeseke*, G S Baafs 34, 16 v°
1424 *toessche*, G Drongen o.; 1571 *toessche*, in *oessche* Gs 28/50/206, 55 r°, 70 r°.
1426 *oessche*, G Nevele 58, 18 r°; 1460 *oessche*, G Nevele 9, 11 v°

1438 *op hondert ende tiene roeden mersschen ligghende ... in oessche brouc*, G Drongen o.; 1439 *in oessche brouc ten putte*, G Bethleem Deinze o.

1473 *toessche vp de coutere*, G Drongen o.

1574 *in oessche mersch*, Gs 28/5/206bis, 15 v°

Ose in Mater

11de eeuw kop. ca. 1042 *ozeka*, G S Pieters LT, 96 v°
ca. 1185 *oceca*, G Ename 3, 148/12
1278 *ozeke*, *oseke* OH o. 615
ca. 1278 *oseka* OH 46, 11 r°
1291 *oeske* OH 47, 23 v°; 1295 *egidius f. beatricis de oeske*, G S Baafs 31d, 35 v°;
1347 *toesseke*, G S Pieters o. 1750
ca. 1360 *oeseke*, G Ename 209/4
15de eeuw *toesche*, G Ename 222, 44 v°
1571 *tossche*, Gs 196, 53 v°
1571 *toossche*, Gs 196, 4 r°

ca. 1405 *up oeseker velt*, G Ename 210, 17 v°
1514 *vp doesscher velt*, G Welden 39
1571 *oosscher velt*, Gs 196, 48 v°
1571 *up dosscher velt*, Gs 196, 21 v°
1577 *up doosscher velt*, Gs 196, 21 r°

In 1949 schreef M. Hoebeke zijn merkwaardig artikel 'De etymologie van het toponiem Oossche' en kwam - zonder te weten dat er ook in Nevele een Ose bestond - tot de conclusie dat de naam 'op de grondvorm *Auciacum terug te voeren is'. M. Gysseling kwam tot dezelfde bevinding, onder meer in zijn TW van 1960: Gallo-rom. *Auciacum 'toebehorend aan Aucus'. Zoals ik al zegde, heeft hij die verklaring nooit verlaten.

Hoebekes betoog is sluitend voor zowel het consonantisme als het vocalisme: 'In het NI. viel de diftong *au* der Lat. leenwoorden met de Oergermaanse *au* in scherplange *o* samen'. Dat verklaart de *o* in de oudste grafieën zoals *ozeka*. M. Hoebeke geeft als vergelijkingsmateriaal 1. Oisy-le-Verger, arr. Arras en 2. Oizy, arr. Dinant; in een addendum ook nog 3. Ogy, arr. Soignies. Oizy, arr. Dinant is ten onrechte aangehaald, want dat is in werkelijkheid een naam op *-iniacas* met een Germaanse persoonsnaam als basis: Auso.

E. Nègre (TGF III, 576) op zijn beurt stelt voor Oisy niet Aucus, maar Autius voor, ook voor Ogy, dep. Moselle. In werkelijkheid passen beide namen: zowel *-kj-* als *-tj-* leiden via de Laatlatijnse *-ts-* naar *-s-*. In Holder (I, 242) vindt men heel wat voorbeelden van de 'Gallo-Romeinse naam Aucus'. Autius (I, 302) daarentegen wordt resoluut al een volwaardige 'Latijnse naam' bestempeld.

Voor alle begrip: beide mogelijkheden, *Aucus* en *Autius*, gelden voor de volle Galloromania. Voor de tijdens de landname gegermaniseerde Galloromania zoals Vlaanderen komt Autius minder in aanmerking. Gegevens uit de (vroeger Germaanstalige) streek van Boulogne leren ons dat daar aan de Laatlatijnse evolutie *-tj- > -ts-* (die duidelijk later is dan de evolutie *-kj- > -ts-*) niet meer deelgenomen werd. *Autiacum zou er dus *Oteke geworden zijn. Ook ten onzent zou dat het geval geweest zijn. Eindconclusie: Ose < Gallo-Romeins *Auciacum 'het domein van Aucus'.

Al had ik Jan graag een civis Romanus toegewenst, het moet een oude Belg blijven!

Luc Van Durme
Zottegem-Velzeke

Literatuur

Hoebeke 1949: M. Hoebeke, De etymologie van het toponiem Oosche. *Mededelingen uitgegeven door de Vereniging voor Naamkunde te Leuven* XXV (1949), 59-62.

Holder 1896-1914: A. Holder, *Alt-Celtischer Sprachschatz* I-III. Leipzig, 1896-1914.

Kajanto 1965: I. Kajanto, *The Latin cognomina* (Societas Scientiarum Fennica. Commentationes Humanarum Litterarum. XXXVI.2). Helsinki, 1965.

TGF: E. Nègre, *Toponymie générale de la France. Etymologie de 35.000 noms de lieux*. I-III. Genève, 1990-1991.

TW: M. Gysseling, *Toponymisch Woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*. I-II. Brussel-Tongeren, 1960.

TWOZV: *Toponymisch Woordenboek van Oost- en Zeeuws-Vlaanderen* (onuitgegeven).

Van Durme 1986: L. Van Durme, *Toponymie van Velzeke-Ruddershove en Bochoute* I-III. Gent, 1986-1991.

Van Durme 1995: L. Van Durme, De namen op *-(i)acum* in het noorden van de Romeinse provincie Gallia Belgica. Kronologische, etnolinguïstische en andere aspecten. *Naamkunde* 27 (1995), 47-97.

Van Durme 2003: L. Van Durme, Oude taaltoestanden in en om de Nederlanden. Een reconstructie met de inzichten van M. Gysseling als leidraad. *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie* LXXV (2003), 243-381.

Van Durme 2007: L. Van Durme, De naam Velzeke. *Handelingen van het Zottegems Genootschap voor Geschiedenis en Oudheidkunde* XIII (2007), 169-171.

‘DE VEERTIEN BILLEKES’

‘Hij zit bij Tjepke Boart! Hij goa noar Blende Piers! Hij komt uit de Viertien Billekes!’ - Het dorp staat in rep en roer, als molenaarszoon Free Vervaet na meer dan twintig jaar terugkomt uit Amerika en tijdens zijn triomfante-lijke 'intocht' van het station tot aan het huis van zijn bejaarde moeder in elk kroegje halt moet houden om te vertellen over zijn Amerikaanse avonturen.

‘De terugkomst’ in *‘k Herinner mij*, een bundel die Cyriel Buysse in 1909 publiceerde, is het verhaal van die memorabele dag waarop Free weer opduikt in het dorp en er zijn oude reputatie van waaghals en wildzang al meteen eer aandoet: ‘Een wilde, overweldigende levenslust ging van hem uit, en er bestond geen buitensporigheid, geen halsbrekerij, die hij niet aandurfde.’

Het verhaal doet onvermijdelijk denken aan het begin van ‘Bien Vervaet’ in de late bundel *Uit het leven* (1930), waar Buysse het heeft over ‘de wijd beruchte stam van de Vervaeten, die zo veel leven brachten in de anders zo doodsaai dorpsomgeving’. In het bijzonder waren er Feel en Soarelke, en vooral ook Hein: ‘wie zou zich niet herinneren de terugkomst uit Amerika van Hein Vervaet, toen hij ongeveer tien uren nodig had om de afstand van drie kilometer tussen het kleine station en zijn moeders huis af te leggen! In iedere herberg langs de weg moest eindeloos gepleisterd worden’. De conclusie ligt voor de hand dat Buysse met Free en Hein Vervaet een en dezelfde dorpsheld voor ogen had.

Terug naar ‘de Viertien Billekes’, een van de kroegjes aan de weg van het station naar het dorp. ‘Over een herberg met deze naam is niets bekend,’ schrijft Wouter Verkerken in zijn inventaris van Buysiaanse toponiemen (*Het land van Buysse, volgens Cyriel Buysse*, Gent 1994), hoewel De Veertien Billekes in voor- én naoorlogs Vlaanderen een vrij populaire naam van landelijke cafés was. Mij deed hij in de eerste plaats denken aan estaminet Au Nénuphar aan de Leie in Afsnee - tegenwoordig een bekend restaurant.

In zijn monografie *Het Buitengoedje van de Kerk te Afsnee* (Gent 1998, 30-31) schetst Jacques de Schryver de achtergrond: Gentenaar Jules Berton, vanaf 1908 eigenaar van de Nénuphar, had zeven knappe dochters, gebo-

ren tussen 1885 en 1899, die vooral tijdens en na de Eerste Wereldoorlog de grote attractie van zijn estaminet vormden. Zelfs de Duitse soldaten die tijdens de oorlog in Gent gelegerd waren, wisten de charmes van de meisjes Berton te waarderen, getuige de memoires van Heinrich Wandt, kort na de oorlog vertaald onder de titel *Etappenleven te Gent*: 'Te Afsné, een dorpje bij Gent, was er zoo een kroeg, die altijd vol was. De eigenaar had zeven dochters, waarvan de jongste veertien jaar telde, en niet onderdeed in bekoorlijkheid voor hare zes oudere zusters.' Volgens Wandt werd het café van Berton daardoor bij zijn kameraden het populairste van het hele etappengebied, 'en zij noemden dit kroegje niet anders dan 'In de veertien billekens'. Aangezien Buysse's Maison Rose vlak bij de Nénuphar gelegen was en hij er al vanaf de zomer van 1899 evenals andere kunstenaars uit de omliggende dorpen een trouwe klant werd, moet hij het gezin Berton goed gekend hebben.

Jules Berton overleed in 1923, en zeven jaar later verkocht de weduwe haar estaminet.

De Nénuphar kort vóór de Eerste Wereldoorlog.

Maar de naam Veertien Billekes leefde ook elders in de buurt van Gent, onder andere dankzij een danscafé in Heusden, waar de eigenaars eveneens zeven dochters hadden. De Googlemachine voert u naar het artikel

‘Gehuwd met twee van de veertien billekes’ in *Het Nieuwsblad* van 6 juli 2001, waarin het bejaarde echtpaar Oscar (87) en Adrienne (85) vertelt van het café op de Dries dat in de jaren 1930 eigendom was van de ouders van Adrienne. Oscar ging er als jonge jongen vaak dansen, en van het een kwam het ander: hij trouwde met twee van de veertien billekes.

Een van de populairste danscafés in Vlaanderen - met orgel Decap - was in het derde kwart van de 20ste eeuw De Veertien Billekes in Zandhoven bij Antwerpen.

De naam kwam zelfs voor boven de grens, in de Nederlandse provincie Noord-Brabant: een in 1882 tot herberg verbouwde boerderij in Nuenen, bij Eindhoven, stond eveneens vanwege de zeven dochters bekend als ‘het café van de veertien billekes.’

Later leverden de veranderende tijden nog ondeugender varianten op, zoals De Drie Sneetjes in de buurt van Tilburg - vanwege de drie vrouwen in huis: moeder en twee dochters.

En nog een paar decennia later werd een Veertien Billekes-café heringericht en heropend als homobar De Twee Kolommen. – Andere tijden, ja ...

Joris van Parys
Stekene

TREZEKE MEYERS: DE 'LANDEGEMSE BELLE-FLEUR'

De aardbei was vanaf de jaren zestig van vorige eeuw enkele decennia lang het uithangbord voor de groenten- en fruitteelt in en rond Landegem. De activiteiten rond 'Die Soete Beeze'¹ zijn nu al een tijdje uitgedoofd maar een aloude Landegemse appelsoort steekt op het einde van de 20ste en in het begin van de 21ste eeuw opnieuw de kop op: *Trezeke Meyers*.

Wie of wat is Trezeke Meyers?

Appelsoorten worden met hun wetenschappelijk naam *malus domestica* genoemd waaraan hun volkse naam wordt toegevoegd. Zo is de volledige naam van deze appelsoort: *Malus domestica 'Trezeke Meyers'*.

Vanaf de tweede helft van de jaren zestig tot begin de jaren zeventig van vorige eeuw ontstond in de rubriek 'Sprokkelingen' van *Ons Heem*, het tweemaandelijks tijdschrift van Heemkunde Vlaanderen, een levendige correspondentie omtrent oude fruitsoorten. In het louwmaandnummer van 1971 heeft de bekende Brugse folklorist en heemkundige E.H. Antoon Lowyck² het over *Trezeke Meyers* als een appelsoort gezaaid door de ho-

---

¹ BOLLAERT A., Zilveren aardbeien te Landegem, in *Het Land van Nevele*, jg. XXII, afl. 4, p. 293-329.

² E.H. Antoon Lowyck werd op 1 december 1914 in Brugge geboren en overleed er op 26 juni 2005. Na het beëindigen van zijn humaniora trok hij naar het Klein Seminarie te Roeselare. In juni 1939 werd hij door Mgr. Lamiroy tot priester gewijd. Na enkele jaren als leraar aan het Sint-Amandscollege te Kortrijk en het Sint-Jozefscollege te Torhout werd hij in juli 1945 militair aalmoezenier aan verschillende kazernes en rijkswachtkorpsen. Door zijn liefde voor de geschiedenis en de heemkunde werd hij redactiesecretaris van het tijdschrift *Ons Heem*. Hij was medestichter van het Maurits Van Coppenolle-comité in 1955 dat in 1958 uitgroeide tot de Heemkundige Kring Maurits Van Coppenolle, waarvan hij vele jaren voordrachtgever, artikelschrijver en gids was. Hij kon uitgebreid 'de kleine historie' vertellen van elk bidprentje, van elke tegel, van elk bedevaartvaantje en over alles wat hij verzamelde had hij een verhaal. Op geen enkele landdag van het Verbond voor Heemkunde ontbrak hij en zelfs toen hij zich zeer moeilijk kon verplaatsen volgde hij het wel en wee van deze organisatie op de voet. Als medestichter van het West Verbond voor Heemkunde (1958) kon hij boeksta-

venier van het kasteel van Landegem die hij een naam gaf ter ere van zijn vrouw. De eerste boom stond op het kasteel en daar werden de eerste griffels afgesneden. In 1971 stonden volgens Lowyck nog 2 bomen gegriffeld met de griffels van de eerste boom.³ Lowyck haalde zijn informatie over Landegem uit de eerste hand. Marie-Louise T’Hooft (*Landegem 17 juli 1937) was bij hem in dienst. Zij was de dochter van tuinbouwer August T’Hooft uit de Stationsstraat.

Blijkbaar wordt niet alle informatie van vader op dochter correct overge maakt en in het herfstmaandnummer van hetzelfde jaar reageert August T’Hooft op het artikel van Lowyck met een aanvulling en een rechtzetting. August T’Hooft, gehuwd met Maria De Weirdt, was een zoon van Jules T’Hooft die in 1884 in de Stationsstraat te Landegem ‘*L’Etablissement horticole Jules Thooft*’ had opgericht. Het bedrijf werd één van de grootste tuinbouwbedrijven ten westen van Gent.

Hij schrijft: *“De appel Treesken Meyers maar niet Thérèse De Meyer, vroeger nog genoemd Landegemse Belle-Fleur, is bij toeval gewonnen uit zaad te Landegem omtrent 1820 door een zekere F. De Meyer, alsdan hovenier op het kasteel. Later is deze verscheidenheid verspreid door zijn vrouw, die men Treesken noemde. De krachten van de moederstam van deze soort waren afgenomen, doch ze konden later versterkt worden (uitdrukkingen uit de boomkwekerswereld). Jammer genoeg is de boom in 1915 gevallen onder de bijl van Gustaaf De Rudder, alsdan hovenier bij de senator de Kerckhove d’Ousselghem.⁴ Die heer bewoonde toen het kasteel. Onsterfelijk mag deze variëteit genoemd worden: duizende en duizende afstammelin-*

---

vend en speurend alles neerschrijven wat de medemens belangwekkend vond. Hij schreef onder de pseudoniemen E.O (eindopsteller), B.B. (Bavo Betferkerke), EVS (Elooi Van Stuyfszandt) en U (Uytenhove).

(Bron: Ewald Van Coppenolle, 9 september 2005,

<http://www.heemkundeburgen.be/site/content/view/2549/75/>)

³ A.L., *Ons Heem*, jg. nr. 1 louwmaand blz. 19.

⁴ Vóór de familie *de Kerckhove d’Ousselghem* werd het kasteel bewoond door de familie *van Hoobrouck ten Hulle*, in de Landegemse bevolkingsregisters als *van Hoobrouck ten Heule* geschreven. François van Hoobrouck ten Hulle (*17 april 1790 - †Gent 17 januari 1844) huwde op 27 juli 1815 Sophie van Pottelsberghe de Boulancy (*Menen 4 januari 1798 en †Gent 1874) (Bron: Geneanet, arbre généalogique Michel Van de Velde). Volgens de volkstelling van 1846 woonde de weduwe van Hoobrouck ten Heule op het kasteel met haar 8 kinderen (Louis, Julie, Constant, Celestine, Marie, Charles, Edmond en Hortence), een knecht en twee dienstmeiden.

gen zijn in de omgeving verspreid. Te Landegem groeien en bloeien nog twee reële 'Treesken Meyers', gekweekt in struikvorm gegriffeld op onderstam (East-Maling) op type II in 't jaar 1952. Daaraan worden steeds verdere onderhoudszorgen besteed. Deze twee Treeseken Meyers zijn zichtbaar te Landegem, Stationsstraat 111.⁵

Verder vermeldt hij nog dat in 1920 een gelijkaardige variëteit in de handel verscheen onder de naam *Tieste Meyers*. De herkomst van deze soort was hem onbekend.

We trachtten het verhaal van August T'Hooft in de tijd te situeren maar vonden omstreeks 1820 in Landegem geen enkele F. De Meyer terug. In zijn studie over de beroepenstructuur in Landegem tussen 1846 en 1870 vermeldt André Stevens in 1846 een zekere Jan Francies De Meyer (41 jaar) als hovenier in de wijk Vierhekkens in de omgeving van het kasteel van de familie de Kerckhove d'Ousselghem.⁶ Op zoek naar meer gegevens over deze persoon vonden we dat hij werd geboren te Landegem de 16 Pluviose van het jaar 13 van de Franse Republiek⁷ als zoon van Pierre (dagloner) en Isabeau Thérèse Coppens. Het huwelijk van Pierre of Pieter De Meyer met Isabelle Theresia Coppens had plaats te Landegem de 29ste Floreal van het jaar 12 van de Franse Republiek.⁸ Pieter De Meyer was toen 29 jaar en als zijn beroep stond 'wever' genoteerd. Hij was de zoon van Jean François en Petronilla De Schuyter. Isabelle Theresia Coppens was toen 27 jaar. Ze was geboren te Drogen en was de dochter van Philippe en Petronelle Van Beveren.

Pieter De Meyer overleed op 64-jarige leeftijd op 6 november 1838 in zijn woning. Isabelle Theresia Coppens⁹ overleed op 18 juli 1852 in 'haar huis

---

⁵ Het adres dat August T'Hooft opgeeft is dat van het bedrijf van zijn broer Maurice, nu Stationsstraat 107 en bewoond door tuinarchitect Patrick T'Hooft, zoon van Jules, kleinzoon van Maurice en achterkleinzoon van Jules, de stichter van het tuinbouwbedrijf *L'Établissement horticole Jules T'Hooft*. Met dank aan de heer Jules T'Hooft uit Lembeke voor de informatie.

⁶ STEVENS A., Aan de vooravond van een catastrofe. Onderzoek naar de emigratie en beroepsstructuur in de gemeente Landegem aan de hand van de bevolkingsdossiers van 1846 tot 1870, in *Het Land van Nevele*, jg. XXXIX, januari 2008, nr. 1, blz. 88.

⁷ 5 februari 1805

⁸ 19 mei 1804.

⁹ In de jaarlijkse tafel van de overlijdens van 1852 staat ze genoteerd als Coppens Isabelle Therese. In de *Generale Tafel 1851-1860* achteraan het overlijdensre-

wijk Vierhekkens'. Ze was 78 jaar. De aangifte gebeurde door Charles Louis De Meyer, 45 jaar, landman en zoon van de overledene en Joannes Van Kerrebroek, 62 jaar, werkmán en buurman van de overledene. Volgens het Landegemse bevolkingsregister van 1846¹⁰ woonde Isabelle Theresia in bij haar zoon Karel Louis (40 jaar) en diens echtgenote Marie-Thérèse De Coster (48 jaar) samen met een andere ongehuwde zoon Jan Baptiste (46 jaar) en een ongehuwde dienstmeid, Virginie Stoop (27 jaar).

De voornaam Thérèse De Meyer in samenstellingen (vooral als Marie-Thérèse) komt in de eerste helft van de 19de eeuw verscheidene keren voor in Landegem.¹¹ Dit echtpaar, rekening houdend met een foutieve spelling, verschrijving of drukfout bij de initialen van de voornaam, P i.p.v. F was echter wel het enige echtpaar dat voor het verhaal van August T'Hooft in aanmerking komt. Maar wat was dan het beroep van Pieter De Meyer?

Volgens de volkstelling van 1846 stond zijn oudste zoon Jan-Francies op hetzelfde adres ingeschreven als hovenier. We weten uit de akten van de burgerlijke stand dat bij de geboorte van Jan-Francies zijn vader bekend stond als dagloner. Om te trachten ons vermoeden omtrent de echte *Trezeke Meyers* bevestigd te zien zochten we naar het beroep van Pieter De Meyer bij de geboorteaangifte van zijn kinderen. Zo vonden we dat hij bij de geboorte van Charles Louis op 14 september 1806 vermeld staat als *'tisserand'*; bij de geboorte van Bernard op 25 mei 1708 staat hij vermeld als *'cultivateur'*; bij de geboorte van Jean-Baptist op 14 november 1810 staat hij vermeld als *'journalier'* en bij de geboorte van Leo, zijn laatste zoon, op 29 april 1816 staat hij tenslotte vermeld als *'hovenier'*. In 1846 waren er in Landegem slechts twee hoveniers geregistreerd, Charles-Louis

---

gister van Landegem 1851-1860 staan alle vrouwen genoteerd met de familienaam van hun man met daarnaast de vermelding van hun echte familienaam. Bij haar naam staat (blz. 88, nr. 26, jaar 1852): *Demeyer – Geb. Demeyer Isabelle Therese* i.p.v. Coppens Isabelle.

¹⁰ Bevolkingsregister Landegem 1846, blz. 152, Wijk Vierhekkens huis 52.

¹¹ Zo vinden we ook dat op 28 januari 1846 een zekere Maria Theresia De Meyer (68 jaar) overleed. Ze was de weduwe van Pieter Livinus De Meyer die op 16 augustus 1843 op 69-jarige leeftijd was overleden. André Stevens bezorgde ons voor het midden van de 19de eeuw tientallen mogelijke personen die Trezeke Meyers zouden kunnen genoemd worden. Ofwel noemden ze Maria-Theresia De Meyer ofwel Maria-Theresia en waren ze gehuwd met een De Meyer.

Eggermont en Jan Francies De Meyer, die zijn vader Pieter had opgevolgd. Beiden woonden Vierhekkens nr. 55 (zie voetnoot 6).

Na verscheidene decennia van overlevering is blijkbaar enkel de naam van (Jan) Francies De Meyer gekend gebleven (Jan Francies had trouwens een dochter die Maria-Theresia heette). Uit onze opzoekingen blijkt dus dat Pieter De Meyer de hovenier moet zijn geweest in de hovingen van het kasteel. Zijn echtgenote Isabelle Theresia Coppens werd in de volkmond 'Trezeke Meyers'¹² genoemd en is de persoon naar wie de bekendste apfelsort uit het Land van Nevele wordt genoemd.

Kenmerken

Trezeke Meyers is een sterke groeier en wordt als goed en regelmatig vruchtbaar omschreven. Het ras is weinig schurftgevoelig en is het best gekend als hoogstammige boom (de entplaats bevindt zich op ongeveer 2,20 m boven de grond) om en rond de boerderij. Het ras wordt ook ge-

---

¹² In Engeland bestaat er ook een Trezeke Meyers, het is een tienjarige ruïn (geveulend in 2000) die in 2009 werd bereden door miss Samantha Darvill.

teeld in halfstam (entplaats tussen de 1,3 en 1,6 m boven de grond) en in laagstam (entplaats 20 tot 30 cm boven de grond). Bij deze laatste soort wordt regelmatig kurkstip (ook bewaarstip of bitterpit genoemd) vastgesteld.

Het is een sterke appelsoort, ze is triploïd (in een celkern komen van elk exemplaar drie chromosomen voor) en de bloei van de wit-roze bloesems valt middellaat.

Het ras is niet zelffertil d.w.z. dat men de bloesems van een andere soort in de nabijheid nodig heeft voor de kruisbestuiving tijdens de bloeiperiode. Volgens de fruitwerkgroep VELT (Vereniging voor ecologische leef en teeltwijze) Beernem en Wevelgem-Menen is de *Sterappel* de ideale bestuiver. De tuinkrant¹³ raadt Bauman Reinette, Cox's Orange Pippin, James Grieve, Jonathan, Winesap (Stayman Winesap) aan als bestuivers. Reeds meer dan 60 jaar doet op onze boomgaard de (Poekse) Winterparadijs dienst als bestuiver met een bevredigend resultaat.

De matig grote vruchten zijn mooi roodgekleurd langs de zonnkant op een groengele achtergrond. De schil is effen, dun en licht donzig. Het vruchtvlies is vast, lichtroomkleurig getint, vrij zoet en sappig met een lichte wijnsmaak. Het is een uitstekende hand- en dessertappel. Het oogsten gebeurt het best in de maand oktober als de vruchten rijpende zijn. De vruchten kunnen bewaard worden tot maart.

Bij de Gentse bourgeoisie genoot de appel eertijds de reputatie een natuurlijk laxemiddel te zijn. Volgens Leonce Van de Putte,¹⁴ de bekende volksvriend en fruithandelaar uit Nevele op de hoek van de Steenputstraat en de Biebuyckstraat, die zestig jaar lang de Gentse groothandelsmarkt aandeed, was het 'de beste eetappel'.

Gebruik, verwerking

Naast hand- en dessertappel wordt *Trezeke Meyers* ook aangewend in de artisanale, en veelal biologische, fruitsappenindustrie. Zo verkoopt bijvoorbeeld het bedrijf '*Tuinsappen Lombarts-Calville*' te Voormezele (Ieper)

---

¹³ www.tuinkrant.com

¹⁴ Leonce Van de Putte °Nevele 21 september 1911 †Gent 17 september 2002.

een mengeling van minstens een 10-tal oude appellrassen van hoogstamfruitbomen (waaronder Trezeke Meyers, Eysdener Klumpke, Brabantse Bellefleur, Jacques Lebel,...) waardoor een lekker pittig appelsap wordt bekomen. De appel drank wordt in de handel aangeboden onder de naam: *Appel Oude Rassen*. Hoogstamteelt is minder productief dan laagstam, maar op die manier kunnen we wel oude rassen in stand helpen houden, zoals o.a. Trezeke Meyers, Eysdener Klumpke, enz. We mengen telkens een tiental soorten, waardoor we een evenwichtig en pittig sap verkrijgen, aldus Luc Goossens en Kris Vanderstichele.¹⁵

Bescherming van de overheid

De rooiergeling van hoogstammige fruitbomen uitgevaardigd door de Europese Gemeenschap in 1970 sloeg ongenadig toe in het boomgaardenbestand in Vlaanderen en vele *Trezeke Meyers* en soortgenoten gingen voor de bijl. Toen de Nationale Boomgaardenstichting bij zijn officiële start in het Limburgs Universitair Centrum te Diepenbeek tijdens het weekend van 20 en 21 oktober en 27 en 28 oktober 1984 de tentoonstelling 'Fruitvariëteiten van verleden tot heden' organiseerde, slaagden ze erin om ongeveer 600 peer- en appelsoorten tentoon te stellen waaronder ook enkele *Trezeke Meyers*.¹⁶ Men wist toen wel niet dat het hier ging over een Oost-Vlaamse soort en men bracht ze onder bij de

Trezeke Meyers op de 5de Europese fruit- en hoogstamhappening Europom 09 op 10, 11 en 12 oktober 2009 in de landcommanderij Alden-Biezen te Bilzen (Limburg), een organisatie van de Nationale Boomgaardenstichting.

¹⁵ Het Nieuwsblad, 14 november 2007, Regio Ieper - Het lekkerste sap pers je zelf.

¹⁶ Het Nieuwsblad, 22 oktober 1984, blz.2, Zoveel soorten appels en peren zag u nog nooit samen. (ak)

oude rassen van de provincie Limburg.

De oprichting van de Boomgaardstichting¹⁷, die streeft naar het behoud en het beheer van waardevolle boomgaarden en het verrichten van pomologische studies en opzoekingswerk, heeft ongetwijfeld in gans het land een nostalgische reactie ontketend die de herwaardering van de oude fruitsoorten heeft in de hand gewerkt waarbij uiteindelijk ook de overheid niet zou achterwege blijven.

In het Ministerieel besluit van 19 december 2003 betreffende de toekenning van subsidies voor de bescherming van de genetische diversiteit van hoogstamboomgaarden met toepassing van het Vlaams Programma voor Plattelandsontwikkeling dat op 11 februari 2004 in het Staatsblad verscheen, is een lijst opgenomen van hoogstammige fruitsoorten die in aanmerking komen voor subsidie. In de lijst worden 3 categorieën van fruitsoorten opgesomd: V = voorkomend in Vlaanderen, VE = Vlaams Europees, VL = Vlaams lokaal.

Trezeke Meyers krijgt een 'V' als kenmerk terwijl een andere regionale soort de *Vondeling Lovendegem* 'VL' als kenmerk meekrijgt.

Toen de provincie West-Vlaanderen in 2007 de brochure 'Hoogstamfruitbomen in West-Vlaanderen' uitgaf werd ook *Trezeke Meyers* erin opgenomen met de volgende vermelding over de herkomst: *'Alhoewel de herkomst onzeker is, mogen we aannemen dat ze waarschijnlijk uit Oost-Vlaanderen afkomstig is.'* Als synoniem voor *Trezeke Meyers* wordt de naam *'Reinette de Landegem'* vermeld.¹⁸

En in *'l'Arrêté du Gouvernement wallon du 20 décembre 2007 relatif à l'octroi de subventions pour la plantation et l'entretien de haies vives, de vergers et d'alignements d'arbres'* wordt ook *Trezeke Meyers* opgenomen.

Waar vind je Trezeke Meyers?

De verdelers

Via een eenvoudige zoektocht op internet slaagden we erin een selectie te maken van boomkwekers, plantencentra, gemeenten en verenigingen waar men *Trezeke Meyers* in hoog-, half- of laagstam kan aankopen. Deze,

---

¹⁷ www.boomgaardstichting.be

¹⁸ 'Hoogstamfruitbomen in West-Vlaanderen', met meer dan 100 rasbeschrijvingen. Voorwoord door gedeputeerde Jan Durnez, zonder vermelding van auteur en jaartal. Uitgever: provincie West-Vlaanderen, blz. 82.

zij het onvolledige, resultaten tonen aan dat dit ras opnieuw zijn weg heeft gevonden naar de nieuwe boomgaard of tuin van velen en niet enkel en alleen in onze gewesten.

De navolgende bedrijven en verenigingen bieden *Trezeke Meyers* aan in hun vast assortiment:

Agrivert, Virton - Arboreal Nurseries (Verhoeven), Erpe-Mere - Boon bvba (Boomkwekerij), Tielrode - Calle-Plant c.v. (Boomkwekerijen), Wetteren - De Bock (Boomkwekerij), Nederename - De Linde (Boomkwekerij), Kemmel (Heuveland) - De Mark v.z.w., Natuur- en Milieuvereniging in Bever, Galmaarden en Herne - Jo De Martelaer (Boomkwekerij), Uitbergen (Berlare) - De Moerdijk b.v.b.a. (Boomkwekerij), Gistel - Ecoflora, Halle - De Witte-Provijn (Plantencentrum), Poesele (Nevele) - Erica (Boomkwekerijen), Meerbeke (Ninove) - De Paddenbroek V.Z.W., Natuur Educatief Centrum, afdeling Vlaamse Ardennen - Flamand-Labory (Ets Horticoles), Tihange - La Roseraie (Pépinières), Roselies (Aiseau-Presles) - Naegely (Pépinière), Illkirch Graffenstaden (Frankrijk) - Natuurpunt vzw (o.a. Melsele, Waasland-Noord, Zuid-Waasland) - Praet, Wetteren - Remacle (Pépinières), Arlon - Sterken Jan (Kwekerij), Blankenberge - Stichting Omer Wattez, Werkgroep Leievallei (Deinze, Zulte) - Tuinbouwschool Melle, Melle - Van Herreweghe Johan (Kwekerij), Schellebelle - Van Herreweghe Willem (Boomkwekerijen), Serskamp - VELT, o.a. fruitwerkgroep Beernem en Wevelgem-Menen.

'*Pajottenland+*' een samenwerkingsverband tussen de gemeentebesturen en de OCMW's van de gemeenten Bever, Galmaarden, Gooik, Herne, Lenik, Pepingen en Roosdaal in de provincie Vlaams-Brabant en 24 (socio-culturele, economische en ecologische) verenigingen die in de streek actief zijn promoten via een leaderproject de oude Belgische rassen waaronder *Trezeke Meyers* met steun van de Europese en Vlaamse overheid.

De verkoop van *Trezeke Meyers* wordt ook gepromoot met subsidies in de navolgende gemeenten en steden: Beveren, Deinze, De Panne, Froidchappelle, Gesves, Gooik, Herne, Knesselare, Kortemark, Lo-Reninge, Schelle, Scherpenheuvel, Sint-Lievens-Houtem, Tielt, Wervik, Vleteren, Verviers, Zonnebeke, Zulte enz.

Terug naar het kasteeldomein

In de historische tuin van het Begijnhof van Hoogstraten werden opnieuw streekeigen hoogstamfruitbomen aangeplant. Naast *dubbele Flip* en *zwarte krakers* vinden we hier nu ook *Trezeke Meyers*. Er is ook een boomgaardje

met mispels en kweeperen, een kruidentuin en kleinfruit-tuin en een typische bloementuin.¹⁹

Op zaterdag 19 november 2005 plantten zo'n 25 natuurliefhebbers op de weide achter het kasteel van Beauvoorde de aloude boomgaard van kasteelheer Arthur Merghelynck weer aan. Het doel was de oorspronkelijke omgeving van het kasteel van rond 1870 te herstellen. Op de 90 aren grote weide werden volgens plan - zoals het vroeger was - 35 hoogstammige bomen geplant waaronder 25 appelbomen, alle oude Vlaamse rassen zoals *Veurnse Renet*, *Schone van Boskoop*, *Kattenkop*, *Bellefleur*, *Reinette de Flandres* en *Trezeke Meyers*. De tien andere bomen zijn notelaar, pruim, peer, moerbeij, kweeper, kriek en kers. Het hierboven vermelde sappenbedrijf Lombarts-Calleville uit Voormezele heeft de boomgaard in beheer en verwerkt de appels tot bio-sap, dat in het kasteel verkocht wordt. De boomgaard - die ook als erfgoedbank voor oude fruitsoorten fungeert - ging in 2006 open voor het publiek.²⁰

De hoogstamboomgaard van *Kasteeltuin Tivoli*, een typisch 19de-eeuws domein, gelegen langsheen de Antwerpsesteenweg in Mechelen, wordt sedert 1988 beheerd door de Nationale Boomgaardenstichting. Het volgende plantseizoen werd er een grootscheepse verjonging en uitbreiding voorzien, gevolgd in 1999 met nog een tweede heraanplant. Dankzij de inzet van een groep vrijwilligers is de boomgaard nu een volwassen collectie met streekeigen variëteiten waaronder de Landegemse *Trezeke Meyers*.

Epiloog

Jan en zijn echtgenote Mieke De Graeve leerden deze soort pas goed kennen enkele jaren geleden en ze waren zo verrukt door de lekkere smaak van dit streekproduct dat er prompt een *Trezeke Meyers* in de tuin werd aangeplant. Onder het motto 'weet wat je eet' bieden we hen dan ook graag deze fruitgeschiedenis aan.

André BOLLAERT
Poesele

---

¹⁹ VTM, Groene vingers, uitzending van 21 april 2007 om 17u55, herhaling van 22 april om 14u15.

²⁰ Het Nieuwsblad, Editie Veurne, 21 mei 2005, Marc Maes: Kasteel heeft aloude boomgaard weer terug.

EEN DORP BIJ DE KALE IN DE CIVITAS MENAPIORUM, PROVINCIE GALLIA BELGICA

Enkele nieuwe beschouwingen over het Romeinse Merendree en zijn omgeving.

Jan Luysaert heeft tijdens zijn voorzitterschap en zijn erevoorzitterschap van de Heemkundige kring Land het van Nevele naar mijn aanvoelen steeds het grote belang ingezien van een lokale geschiedschrijving die in zijn methodiek het eigenlijke 'heem' dient te overstijgen. Hij ontwikkelt zelf en stimuleert bij anderen het onderzoek naar het verleden van het Land van Nevele op een wijze die de regio zelf te buiten gaat en contextualiseert dit ook ruimer, zowel historisch, taalkundig, geografisch als chronologisch.

Het goed begrijpen van de geschiedenis van een kleine regio begint inderdaad bij het besef dat dit gebied nooit geïsoleerd bestond in de tijd en in de ruimte en dat het in bredere, externe bewegingen ingebed lag die het beïnvloedden. Vanuit deze visie was voor hem een evidente zaak om een archeoloog te betrekken in de werking van de heemkring en om zo ook het oudste verleden van de regio te belichten. Vaak kijk ik met veel plezier terug op de tijd tien jaar terug, waarin met lezingen en een tentoonstelling voor de geïnteresseerde burger via de heemkring een tip van de oudste geschiedenis van Land van Nevele en haar plaats in de oudste geschiedenis van Vlaanderen kon worden ontsloten voor iedereen.

Ondertussen is de archeologie als wetenschap en beheersmaterie sterk geëvolueerd. Het onderzoek naar de oudste menselijke bewoning in de regio tussen Gent en Brugge is er met rasse schreden op vooruit gegaan, en dit zeker voor wat betreft de Romeinse periode. Jan zijn thuisdorp Merendree was in het begin van onze tijdrekening een belangrijke plaats en ik hoop met enkele beschouwingen over dit oude Kale-dorp, geplaatst in een bredere context van de nieuwste inzichten over de Romeinse periode in het noorden van Vlaanderen, het belang van zijn dorp voor de geschiedenis van de regio en noordelijk Vlaanderen te kunnen illustreren. Ad multos annos Jan!

1-Noordwest-Vlaanderen in de Romeinse tijd (ca. 57 v. Chr.-410 n. Chr.)

1-1. Het ontstaan van de Menapische civitas

Het noordwestelijk deel van Vlaanderen vormde tijdens de eerste vier eeuwen van onze tijdrekening een deel van de zogenaamde *civitas Menapiorum*; een bestuurlijke indeling van de Romeinse provincie *Gallia Belgica*, zo genoemd naar de oorspronkelijke bewoners: de Menapiërs (*Menapii*). Het gebied werd veroverd door Caesar tijdens de Gallische oorlog die hij sinds 57 v. Chr. voerde en die in meerdere veldslagen tot 51 v. Chr. werd beslecht. De Menapiërs stuurden in 53 v. Chr. gezanten naar Caesar voor een formele overgave.

De administratieve indeling kreeg definitief vorm in 22 v. Chr. in de *lex provinciae* van keizer Augustus. Het Menapische territorium strekte zich grosso modo uit ten zuiden van de Oosterschelde (de enige monding van de Schelde in die tijd), ten westen van de Schelde tot Gent, ten westen van de Schelde en ten noorden van de Scarpe en de Aa. Vanuit modern oogpunt gezien situeert de administratieve indeling zich dus in Nederland, Vlaanderen en Frankrijk. Landschappelijk bestond een fors deel van de civitas uit gebieden die aan de getijdenwerking van de zee onderhevig waren; andere stukken zoals de zone ten noorden van ruwweg de lijn Oostende-Gent, bezaten bodems die meer zandig waren en geschikt voor gemengde landbouw en veeteelt in het bijzonder, de gebieden ten zuiden ervan waren eerder lemig en meer geschikt voor akkerbouw. De Menapische civitas was een *civitas stipendiaria*, wat betekende dat de inwoners belasting dienden te betalen aan Rome. We weten niet onder welke vormen deze taxatie werd geïnd, maar het kon in principe evenzeer in geld, mankracht als in natura zijn. Dit laatste aspect mag echter als het meest aannemelijke worden geacht, ondermeer onder de vorm van bijvoorbeeld zout of andere levensmiddelen voor het leger.

Over de stamstructuur van de *Menapii* zelf en haar verhoudingen tot Rome vernemen we weinig uit de schaarse Romeinse tekstbronnen ter zake. Wel weten we uit inscripties gevonden in Rimini en in Tongeren dat het kustgebied intensief geëxploiteerd werd voor zoutwinning (Will 1962; De Clercq & Van Dierendonck 2008). Uit het prijsedict van *Diocletianus* en uit de teksten van *Martialis* blijkt dan weer dat de Menapische varkenshammen als delicatessen werden beschouwd in Rome en uit de vondst van militaire

diploma's¹ en een lap gestempeld leder (Jarret 1994: 62, 75) weten we ook dat er een hulptroep van het Romeinse leger, een zgn. *cohors*, gelicht werd onder de Menapische jonge mannen tijdens de late eerste - vroege tweede eeuw na Chr. en mogelijk zelfs eerder. Deze *cohors I Menapiorum* hielp in *Britannia* mee bij de bouw van de Muur van *Hadrianus* rond 120 n. Chr.

In welke mate deze gegevens aan het archeologisch feitenmateriaal uit de *civitas* zelf kunnen worden gekoppeld, is meestal een lastig te beantwoorden vraag, al is dit voor sommige elementen zoals het zout wel een duidelijke zaak. Problematisch blijft evenwel vooral de etnische eenheid die de geschreven bronnen suggereren. In hoeverre immers noemden de mensen die het gebied bewoonden zichzelf effectief Menapiërs, in welke mate voelden ze zich een onderdeel van een welbepaalde collectieve identiteit die door allerlei gebruiken en handelingen tot uiting kwam en in hoeverre beriepen ze zich bijvoorbeeld op eenzelfde oorsprongsmythe? Dit zijn allemaal cruciale elementen in het definiëren van etnische identiteit (Jones 1997) die echter voorlopig geenszins door het archeologisch bronnenmateriaal worden ondersteund. Archeologisch en antropologisch onderzoek duiden daarentegen eerder op een sterk versnipperde maatschappelijke structuur met een concentratie van macht op verschillende lagere niveaus en het ontbreken van een centrale leiding zoals dat bijvoorbeeld wel bij de *Nervii* of *Aduatici* het geval was. Muntslag - vaak symbool voor centraal gezag - was de *Menapii* vreemd, dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld de zuidelijker gesitueerde *Nervii* die dit wel kenden. Deze stam kon overigens zo'n 50.000 krijgers in het verweer brengen tegen Caesar, terwijl de Menapiërs er slechts 9000 opstelden. Rekening houdend met propagandistische overdrijving vanuit de Romeinse teksten geven de aantallen toch een onderlinge verhouding aan, wijzend op een relatief kleine bevolkingsconcentratie in vergelijking met de omgevende stammen. Mogelijk speelden de terreinomstandigheden zoals Caesar ze beschrijft: moerassig en veel bos en zoals we ze ook aflezen uit de moderne bodemkaarten, een grote rol in het verdeelde karakter van de *civitas*. Zeker voor het noordelijk deel kunnen we ook gewag maken van een lage mate van hiërarchisering in het nederzettingsspatroon. *Dio Cassius* (Romaikè historia 39, 44, 2) haalde overigens aan dat de Menapiërs geen steden kenden. De Menapische *caput civitatis* (hoofdplaats) moet dan ook een Romeinse creatie zijn geweest die mogelijk op een kleine inheemse kern terugging. Deze hoofdstad *Castellum*

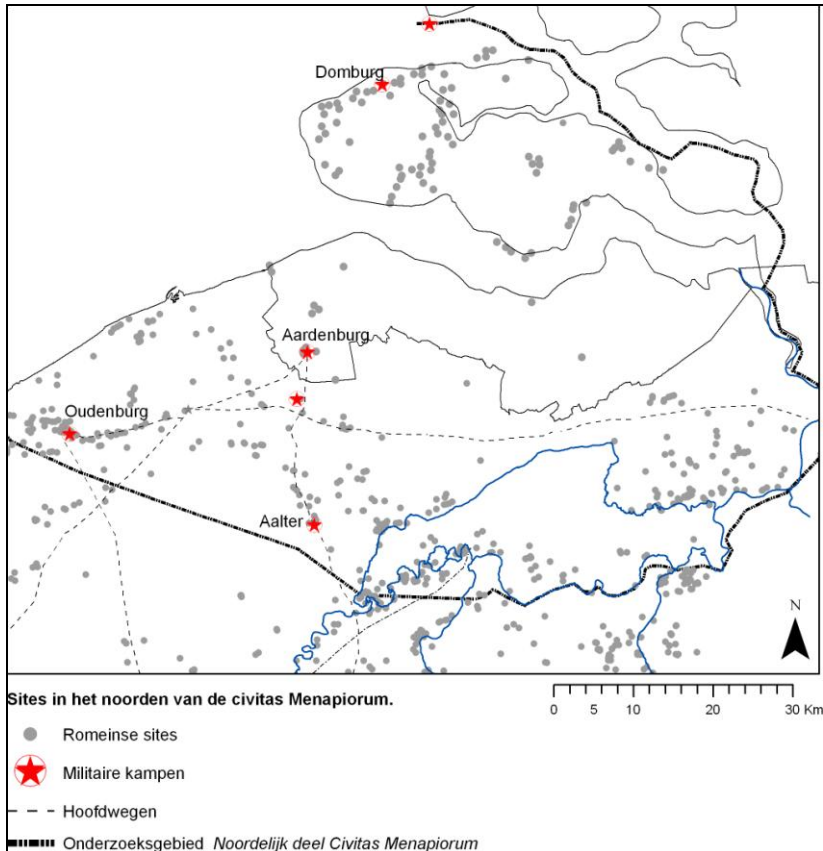
¹ <http://www.roman-britain.org/military/coh1men.htm>

Menapiorum genaamd, het huidige Cassel op de Casselberg in Noord-Frankrijk, bevond zich zowel letterlijk als figuurlijk veraf van het Zandige Noorden.

1-2. De eerste sporen van contact en transformaties in het gebied

Hoe ingrijpend en moordend Caesars campagnes ook lijken geweest te zijn, materieel is er nog steeds geen tastbaar bewijs voor gevonden. Dit hoeft echter niet te betekenen dat dit er niet ooit komt; het is immers zoeken naar puntsgewijze informatie van eenmalige activiteiten. In een sterk versnipperd en grotendeels kapot gebouwd Vlaanderen is dit overigens een moeilijke zaak. Toch zijn er verder oostelijk nabij Asse en in Kanne nabij Maastricht goede aanduidingen voor het bestaan van versterkingen, actief in de laatste decennia voor onze tijdrekening (Roossens 1976; Mariën 1981).

Het archeologisch onderzoek in de regio geeft voorlopig ook nog weinig coherente en vooral systematische aanduidingen over de kenmerken van de inheemse maatschappij zelf tijdens de laatste eeuw voor het begin van onze tijdrekening, al is door onderzoek in Vinderhoutte (Bourgeois et al. 1987), Ursel (Bourgeois 1998), Oedelem (Bourgeois, Cherretté & Meganck 2001) en vooral Aalter (De Clercq et al. 2005) toch enig inzicht verworven. Hieruit is ondermeer gebleken dat we de bewoning wel degelijk kunnen herkennen - een vaak gebruikt argument om het ontbreken van bewoning te verklaren is het nog niet goed kunnen dateren of herkennen ervan - maar dat ze tussen 50 vóór en 50 na Chr. blijkbaar minder dicht was dan dat dit het geval was zo'n twee generaties later. Ook van de veronderstelde continuïteit tussen IJzertijd en Romeinse tijd is voorlopig weinig sprake in de feiten. Het onderzoek dat in Aalter-Langevoorde werd gevoerd, bracht tot op heden het beste inzicht teweeg in de transformatie van een nederzetting tussen 150 vóór en 150 na Chr. De site werd intensief onderzocht en door een uitgebreid programma van radiokoolstofdatering (¹⁴C-methode) en aardewerkonderzoek nauwkeurig gefaseerd (De Clercq & Vanstrydonck 2007). Zo werd omstreeks 150 v. Chr. een areaal door een gracht afgebakend. In de sloot werden nabij een palenrij en een boom enkele volledige potten gedeponeerde, een rituele activiteit die op meerdere plaatsen in Vlaanderen en Nederland werd herkend voor de IJzertijd. In een tweede fase kort voor de Gallische Oorlogen werd de gracht met nederzettingsafval gevuld en opgegeven.

1-Het noorden van de civitas Menapiorum op het einde van de tweede eeuw na Chr. met aanduiding van de voornaamste wegen, militaire kampen en nederzettingen (onderzoeksstand januari 2010).

Kort nadien of onder de regeringstijd van keizer Augustus werd een nieuw groot vierkant omheind areaal uitgebouwd van ca. 150 bij 150m. Het was afgebakend door een vierkant, dubbel grachtensysteem en tegen de zuidelijke zijde ervan bevond zich een houten woonhuis met ernaast een grote opslagplaats voor graan, gebouwd op 12 palen die een platform ondersteunden, een zogenaamde spieker. Opvallend was dat de bewoners van

dit complex een zekere status moeten genoten hebben, of deze minstens tot uiting trachtten te brengen in hun nederzetting. Kalkbepoetsing en -beschildering voor de wanden, een dak in platen van leisteen en vooral een reeks geïmporteerde drinkbekers en borden in gedraaid aardewerk uit de Marne-Vesle-regio onderstrepen deze status. De vondst van dergelijk importmateriaal uit de tijd van keizers Augustus en Tiberius is in het noorden tot op heden de vroegste aanduiding in Noord-Vlaanderen van de import van materiële cultuur die afwijkt van de inheemse (De Clercq, Deru & Mortier 2007). Al is deze zgn. 'Belgische Waar' evenzeer van Gallische makelij, door het nabootsen en introduceren van Mediterrane afwerkingsmethoden en -vormen van ceramiek wijst ze toch op het opduiken van de eerste zuiderse invloeden in de materiële cultuur ongeveer vanaf het begin van de jaartelling, bijna 50 jaar na Caesars veldtochten dus.

De tweede fase van de site van Aalter-Langevoorde sluit vormelijk overigens zeer goed aan bij meerdere zgn. *fermes indigènes* die men in bijvoorbeeld Picardië reeds enige tijd goed herkend heeft. Het valt overigens op hoe de bewoning uit de late IJzertijd en de vroeg-Romeinse tijd in het noorden van Frankrijk en op de meer lemige bodems opvallend dichter blijkt te zijn geweest dan dit het geval was op zandbodems noordelijker gelegen. Verder stellen we ook vast dat voor de vroeg-Romeinse tijd - de eerste helft van de eerste eeuw na Chr. - de bewoning in de regio iets duidelijker aanwezig blijkt te zijn dan die uit de late IJzertijd. Sommige grote sites uit de midden-Romeinse tijd zoals Brugge-Refuge (Hollevoet & Hillewaert 1997-1998 (2002) of Evergem-Koolstraat (De Logi et al. 2009) gaan immers terug op kleine bewoningskernen uit die tijd maar lijken geen antecedenten uit de late IJzertijd gekend te hebben. Ook onderscheiden ze zich weinig van elkaar of van de wat oudere complexen te Oedelem, Vinderhoute of Ursel wat betreft uitzicht en materiële cultuur. Uitzondering blijft evenwel het complex van Aalter-Langevoorde. Een beter begrip van deze site kan misschien bekomen worden door de zeer recente vondsten in Aalter-Loveld (Moens et al. 2009) op slechts enkele kilometer afstand van Langevoorde gelegen. Archeologisch onderzoek kon er immers de aanwezigheid aantonen van een meerfasige legerplaats waarvan de oorsprong teruggaat tot de vroege eerste eeuw na Chr., gelijktijdig met de boerderij op Langevoorde dus. Het onderzoek van dit complex is nog niet afgerond maar het is ondertussen wel duidelijk geworden dat dit een locatie van bovenlokaal belang was die op meerdere momenten tijdens de Romeinse tijd bepalend moet zijn geweest voor de lokale bevolking, moge-

lijk zowel vanuit dominerend als vanuit beschermend standpunt. Via het leger openden zich ook allerlei wegen tot cultureel contact, consumptie en handel en de aanwezigheid van deze kern vormde ongetwijfeld een stimulus in het genereren van de transformatieprocessen op lokaal vlak in de regio Aalter. Het verdere onderzoek van deze bijzondere site zal onze inzichten in de transformatieprocessen in het gebied tijdens de vroege eerste eeuw nog aanzienlijk bijsturen.

1-3. De nederzettingsdynamiek en de "Romanisatie" vanaf 70 na Chr.

Na het neerslaan van de grootschalige opstand van de Bataaf *Iulius Civilis* in 70 n. Chr. door een troepenmacht van acht legioenen, een opstand waar de *Menapii* en hun oosterburen de *Morini* overigens niet aan deel namen, stellen we toch over grote delen van Gallië een zeer sterke toename van bewoning vast. Deze ging gepaard met de verdere ontginning van het landschap, de uitbouw van het wegennet, de ontwikkeling van lokale bestuurlijke, religieuze en economische centra, ook wel *vici* genaamd, en de opname van grote delen van Gallië in de bredere handelsnetwerken van het Romeinse Rijk. De redenen voor deze groei zijn velerlei en worden ondermeer gezocht in de grote politiek-militaire stabiliteit en rust, in een warmer klimaat, of in het aanzwengelen van een markteconomie, al of niet gestimuleerd door de eis tot belasting vanuit het Romeinse gezag. Waar de economie uit de IJzertijd aanzien werd als een 'embedded economy', volledig op zichzelf en op uitwisseling onder elite gericht, tekende er zich na ca. 70 n. Chr. een geglobaliseerde wereld *avant-la-lettre* af, resulterend in een zeer overvloedige en heterogene materiële cultuur, met importen allerhande. Deze goederenstroom en het gebruik van geld, samen met de overname en culturele integratie van uitheemse vormen van woon- en consumptiecultuur - oa het wonen in stenen gebouwen van het type 'villa' - en ook religie werden door historici en archeologen vaak als exponent gezien van de mate van succes van de 'Romanisatie' van een welbepaald gebied of nederzetting.

Recente inzichten, ondermeer bekomen in het noordwestelijk deel van Vlaanderen, leiden tot een forse nuance in dit beeld van transformaties in materiële cultuur en identiteit, duidend op een grote mate van diversiteit in bewoningsvormen enerzijds en in de manieren om met de nieuwe invloeden om te gaan anderzijds. Immers, uit recent onderzoek is ondermeer gebleken dat de regio zeer weinig *villae* bezat; de enkele kandidaten in

Nevele, Vosselare en Merendree zijn notoire zeldzaamheden in een uitgestrekt gebied ten westen van Gent tot aan de kust. Het gros van de dichte landelijke bewoning bestond immers uit eenvoudige boerderijen, waarin gedurende één, twee of drie generaties families van zo'n 6 leden leefden in houten huizen van 15m bij 5m gemiddeld. In deze met vlechtwerk en leem bepleisterde gebouwen werd ongeveer 1/3 deel van het huis voorzien voor het huisvesten van het vee, een oude traditie van woonstalhuizen dus waarbij mens en dier onder hetzelfde dak samen leefden. Nabij de woning bevonden zich de bijgebouwen en een waterput. Deze woonkernen waren gelegen in een omgreppeld erf dat maximaal een hectare groot was. Van dit type nederzetting, meer bepaald ook gekenmerkt door de aanwezigheid van een woonhuis met kruisgewijze inplanting van de dragende paalstructuur, werden tal van voorbeelden gevonden in het gebied. Recent nog kwamen (delen van) dergelijke erven aan het licht in Hansbeke (Hoorne, Taelman & Vanhee 2009), Evergem (De Logi et al. 2009) en Drongen (Stoops & De Clercq in voorber.) en vroeger was dat reeds het geval in Oostwinkel (De Clercq 2005), Knesselare (De Clercq, Hoorne & Vanhee 2008) en Aalter (De Clercq & Mortier 2003). Voor zover het natuurwetenschappelijk onderzoek dit kon aantonen blijken deze boeren inheemse, weinig productieve graansoorten geteeld te hebben, wellicht de enige mogelijk rendabele producties van *cerealia* op deze arme zandgronden. Belangrijk was zeker ook de teelt van klei- en grootvee, een activiteit die blijkens de introductie van verdiepte staldelen in de huizen na 150 n. Chr. moet geïntensifieerd zijn geweest, mogelijk ook met het oog op de accumulatie van mest. De meeste van deze boerderijen bevatten wel de klassieke importgoederen, zoals luxe-vaatwerk uit Zuid- of Centraal-Frankrijk of het Rijnland en olijfolie en wijn uit respectievelijk Zuid-Spanje en Zuid-Frankrijk, toch komen deze importen echter zelden in zeer grote mate of diversiteit voor. Munten zijn eveneens opvallend schaars aanwezig. Opvallend is het verder zeker ook het doorleven van de traditie van het met de vrije hand boetseren van gebruiks-vaatwerk zoals kookpotten, borden en kommen die erop wijst dat men aan oude culinaire tradities bleef vasthouden.

Het beeld dat uit het recente onderzoek van deze boerderijen resulteert is er dan ook één van een ogenschijnlijk mindere Romanisatie van het gebied. De vraag is echter in hoeverre de aan- of afwezigheid van welbepaalde materiële uitingen als rechtstreekse exponent van en verklaring voor de overname of weigering van een set van nieuwe, Romeinse, culturele idee-

en mogen gezien worden; in hoeverre het dus een wegingsfactor is op een schaal van weinig tot veel Romeinse invloed, laat staan van rijkdom, identiteit en status. Antropologisch-etnografische verklaringsmodellen opgesteld voor gelijkaardige nederzettingssystemen op de zand- en kleigronden in Nederland (Roymans 1996) maken immers duidelijk dat lokale gemeenschappen van boeren-veetelers op armere gronden, doorgaans groepen zijn met sterk traditionele waarden, weinig open voor overname van uitheemse elementen, maar daarom in se niet arm of minder geromaniseerd. Een mooi voorbeeld hiervan zijn de Bataven, die net zoals de Menapii in eenvoudige boerderijen met woonstalhuizen leefden. Puur juridisch gezien waren het echter pure Romeinen, vermits vele families in de eerste of tweede eeuw als grote leveranciers van hulptroepen voor het Romeinse leger ook het Romeinse burgerrecht ontvingen na het eervol ontslag van hun zoon of vader. Bovendien is uit de vondst van zegeldoosjes en schrijftabletjes gebleken dat vele Bataven het Latijn onder de knie hadden en het ook schreven (Roymans, Derks & Heeren 2007). Ook dat kan als een verregaande vorm van culturele integratie worden beschouwd, ondanks het feit dat deze mensen in eenvoudige boerderijen verkozen te leven, samen met hun vee. Gewag maken van een mindere Romanisatie van de nederzettingen in de noordwestelijke regio van Vlaanderen zou dus fout zijn. Hoogstens kunnen we voor het gebied vaststellen dat er duidelijke verschillen zijn in materiële cultuur, dat deze mogelijk een economische of sociaal-culturele oorzaak hebben, maar daarom geen aanduiding zijn voor een niet-integratie in het Romeinse Imperium. Identiteit in haar vele vormen (etnisch, status, groepsidentiteit,...) werd vooral tot uitdrukking gebracht in lokale context met een referentiekader dat sterk lokaal werd bepaald en tot de tradities van de lokale gemeenschappen behoorde.

1-4. De crisisgeneratie 170-210 na Chr.

Ongeveer een eeuw na het tot volle expansie komen van de bewoning op de meest diverse landschapsdelen trad een bruuske onderbreking in de occupatie op tijdens het laatste kwart van de tweede eeuw. Het recente grootschalige nederzettingsonderzoek in landelijke omgeving geeft immers steeds meer systematische aanduidingen voor het verlaten van boerderijen en begraafplaatsen en het oprichten van verdedigingssystemen vanaf ca. 170 n. Chr. Sites uit de regio Merendree zoals Zomergem-Boven, Nevele-Kerrebroek of Aalter-Langevoorde werden in deze tijd verlaten. Daar waar de bewoning later in de derde eeuw nog bestond, betrof het vaak

nieuwe creaties uit de vroege derde eeuw of een kleinschalige verderzetting van boerderijen die vroeger omvangrijker waren. Opvallend is het verschijnen op hetzelfde moment van enkele legerkampen zoals deze van Maldegem (Thoen 1991) en Aardenburg (van Dierendonck 1987), of het heractiveren van oudere installaties zoals deze van Aalter-Loveld die op dit moment een nieuw verdedigingssysteem kreeg. De gangbare theorie (Thoen 1991) voor het oprichten van versterkingen nabij de kust was een verdediging tegen invallen van de zeevarende Germaanse stam van de *Chauci*, afkomstig uit het Elbe- en Wesermondingsgebied in Noordwest-Duitsland. Uit tekstbronnen blijkt immers dat de gouverneur *Didius Iulianus* rond 172-174 na Chr. troepen op de been hielp om aan invallen van deze piratenstam succesvol een halt toe te roepen. Het kan goed zijn dat sommige van deze kampen inderdaad functioneerden tegen deze aanvallen maar men kan zich afvragen in hoeverre dat deze invallen wel de enige verklaring zijn voor een zware ruptuur in de bewoning en als ze niet eerder het gevolg dan de wel de oorzaak zijn van de crisis die meerdere, dieper liggende oorzaken moet hebben gehad. Het laatste kwart van de tweede eeuw was immers evenzeer de periode van een grote pestepidemie die door de legers van Marcus Aurelius ook in het West-Romeinse Rijk verspreid geraakte. Bovendien was de keizer verwickeld in uitputtende veldslagen tegen de Marcomannen en de Quaden, oorlogen die de staatskas opsoupeerden en hem noodzaakten om meer belasting te innen. Bovendien was er sprake van een zeer uitgebreide crisis in grote delen van het West-Romeinse Rijk. Het verlatingsfenomeen werd immers ook in Nederland en het Duitse Rijnland opgemerkt (van Enkevort 2001), een grote militaire stad zoals Nijmegen brandde, en ook in de Sommevallei zijn er sporen van ernstige problemen gevonden (Thoen 1991). Ook geven de schaarse en meestal pro-Romeins vertekende tekstbronnen toch aanduidingen voor een grote opstand (Alföldy 1971), de zgn. *Bellum Desertorum* die gepersonifieerd werd in de gedeserteerde militair *Maternus* maar waaronder een bredere volksbeweging en opstand in grote delen van Gallië moet hebben schuil gegaan (Grünwald 2004). Deze opstand werd rond 185/6 n. Chr. de kop ingedrukt maar smeulde of woedde ongetwijfeld reeds enkele jaren eerder. Ook zuidelijker in Bretagne moet er in die tijd een opstand zijn geweest na 180 n. Chr. vermits er vanuit Britannia twee legioenen naar de Armoricanen werden gezonden om er een opstand te neutraliseren (Picard 1987). Het lijkt er dus sterk op dat de periode tussen 170 en 210 na Chr. een intense crisistijd was op het Noord-Gallische platteland, een probleemperiode met mogelijk meerdere uiterlijke symptomen

en innerlijke oorzaken. Zou het kunnen dat er - zoals vastgesteld werd in Nederland - een overexploitatie van de arme gronden optrad als gevolg van toenemende taxatie of snelle economische groei, met sociale onvrede en ziekten tot gevolg?

1-5. De onstabiele derde en de vierde eeuw

De landelijke bewoning uit de volle derde eeuw is in de regio zeker beperkter in omvang dan vergeleken met die van een eeuw eerder. Toch zien we een heropbloei, al lijkt die zich eerder te focussen op bepaalde locaties bijvoorbeeld in het onmiddellijke kusthinterland of op enkele binnenlandse locaties zoals in Merendree (infra). Opvallend is zeker dat de militaire kustsites zoals in Oudenburg (Vanhoutte 2007) en Aardenburg bewoond bleven en wellicht ook een aantrekkingspool vormden voor burgerlijke bewoning, mogelijk vanuit het oogpunt van bescherming, maar zeker ook vanuit een economische visie (afzetmarkt). Nooit voorheen waren in Noord-Vlaanderen immers honderden en wellicht zelfs duizenden 'consumenten' aanwezig die zelf geen voedsel produceerden en dit minstens deels in de omgeving moesten betrekken. Toch moet de derde eeuw ook een periode van onrust zijn geweest in Noord-Gallië. Rond 260 n. Chr. scheuren onze gewesten zich af van het Romeinse Rijk. Onder leiding van de Bataaf *Postumus* ontstaat het *Imperium Galliarum*, een Rijk van kortstondige duur evenwel, dat snel door het reguliere gezag de kop werd ingedrukt (Drinkwater 1987). Vermeldenswaardig is zeker ook de merkwaardige Menapiër *Carausius* - een vroegere commandant van de kanaalvloot: de *classis Britannica* - die in *Britannia* met de hulp van vier legioenen ook een eigen Rijk uitriep (Casey 1994). Ook dit Rijk kwam evenwel snel ten val. Opvallend is dat vanaf het midden van de derde eeuw steeds meer aanduidingen zijn voor de aanwezigheid van Germaanse bevolkingsgroepen in het Noordwesten van Gallië. We vinden ze niet alleen in militaire context in Aardenburg of in Oudenburg maar ook in landbouwnederzettingen zoals in Zele bij de Schelde (De Clercq & Taayke 2004). Een vondst in Knesselare van een versterking met poorttorens en palissades naar Romeins militair model, maar zonder de verdedigingsgracht en met aardewerk in inheemse traditie, doet bovendien veronderstellen dat men op het Menapische platteland in die tijd met toenemende instabiliteit te maken had waarbij sommigen het recht in eigen handen namen. Met de eerste grootschalige Germaanse invasies rond 268 n. Chr. brak overigens het gros van de bewoning af in het noorden. Deze aanvallen noodzaakten keizer *Diocletianus* tot een

grootschalige militaire en administratieve hervorming. Voor onze gewesten betekende dit ondermeer het opgeven van de *civitas Menapiorum* en het vervangen ervan door de *civitas Turnacensium* met hoofdplaats *Turnacum*, Doornik. Deze indeling bleef overigens verder leven in de bisschoppelijke indelingen. Het is echter pas onder Constantinus (Constantijn I – 'De Grote') in de vroege 4de eeuw dat er sprake is van een kleine heropbloei op het platteland, wellicht ook door Germaanse groepen die zich vestigden onder het Romeinse gezag. Vooral nederzettingen met belangrijke functies of nabij een rivier gelegen, lijken in die tijd bewoning te hebben gekend. Dat was ondermeer zo in St.-Martens-Leerne (Vermeulen 1989) waar een groep Germanen woonde, maar ook in Merendree zijn er steeds meer aanwijzingen voor een bewoningscontinuïteit tussen de 3de en de 4de eeuw n. Chr., mogelijk deels Germaans, deels militair (infra). Behoudens enkele grotere militaire steunpunten zoals in Oudenburg en wellicht ook in Gent, was het platteland in de 4de-5de eeuw echter grotendeels ontvolkt, een situatie waarin pas vanaf de 6de-7de eeuw terug enige verbetering kan worden gezien. Volledige ontvolking van het noordelijk deel van de *civitas Menapiorum* vond er echter zeker niet plaats. Steeds meer groeit het inzicht dat de continuïteit met de vroege Middeleeuwen een realiteit is die we moeten zoeken in en rond de militaire steunpunten en centrale plaatsen zoals Oudenburg, Gent maar ook Merendree.

2. Romeins Merendree

2-1. Een *status quaestionis* van het onderzoek naar Romeins Merendree en de omgeving².

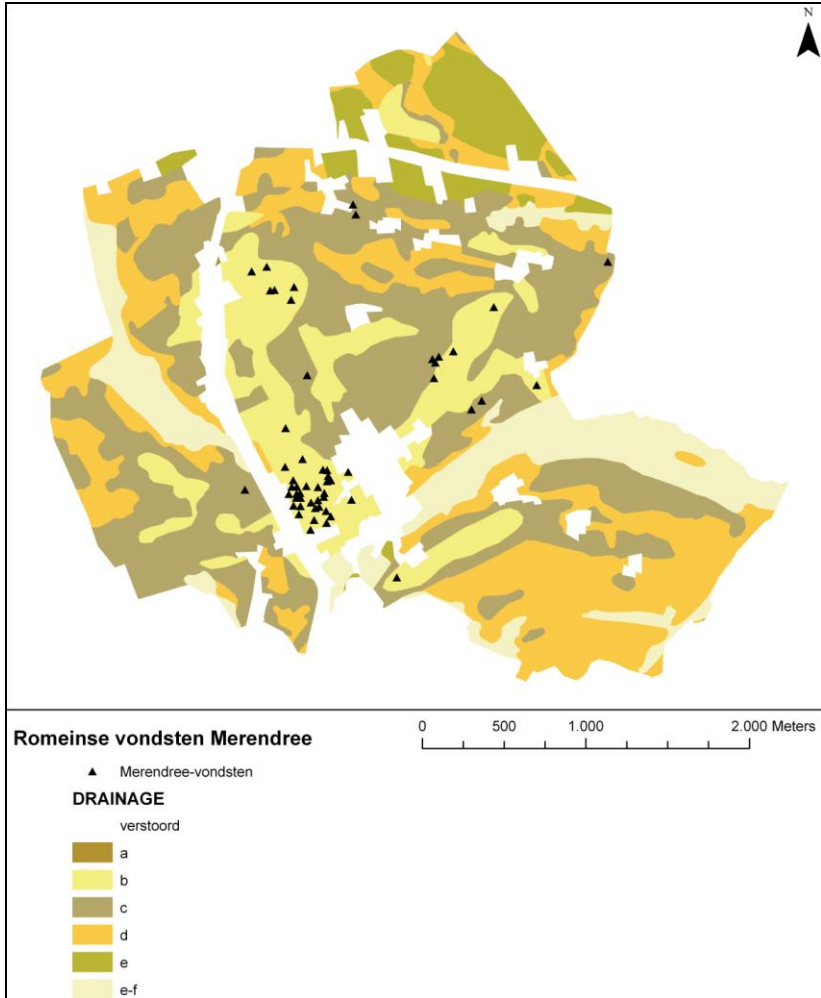
De hoge ouderdom en in het bijzonder de concentratie van bewoning uit de Romeinse tijd op een zandrug nabij de splitsing van de Neer- en Cruyskale is reeds lang bekend. Vage indicaties zijn er ondermeer te vinden bij Sanderus in de 17de eeuw maar vooral vondsten zoals een munt en potten gedaan in de late 18de en in de vroege 19de eeuw gaven aan dat Merendree een Romeins verleden had. Met de graafwerken voor het Schipdonkanaal in 1846/7 werd het gamma aan toevalsvondsten aangevuld. Sinds dan was het echter wachten tot de jaren '80 van vorige eeuw vooraleer er opnieuw vondsten aan het licht kwamen. Enerzijds kwamen ze aan het licht door de

---

² Voor een gedetailleerde beschrijving en analyse van de vondsten gedaan voor 1995: De Clercq 1996.

systematische luchtfotografische prospecties van Jacques Semey die door observatie van groeipatronen in gewassen ondermeer een wegtracé uit de Romeinse tijd kon lokaliseren op de Molenkouter en ook enkele mogelijke kleinere nederzittingsplaatsen verder oostelijker. Bovendien volgde hij ook de werkzaamheden voor de bouw van de woonwijk op de Molenkouter op, een bouwproject dat wellicht samen met de bouw van de nieuwe brug over het kanaal verantwoordelijk is voor de vernietiging van het grootste deel van de oorspronkelijk 30 ha grote woonplaats uit de Romeinse tijd. In 1988 werd door de Universiteit Gent onder leiding van F. Vermeulen (Vermeulen & Semey 1988) voor het eerst een opgraving verricht; deze vond plaats in de tuin van een nieuw gebouwd huis op de Molenkouter. Daarbij kwamen kuilen, palen en een deel van een wegtracé uit de 2de en 3de eeuw n. Chr. aan het licht. Opvallend waren de zeer grote hoeveelheden ijzerslakken die op de aanwezigheid van smeden duiden. Door ons eigen onderzoek werden alle vondsten gedaan tot 1995 systematisch geïnventariseerd en gelokaliseerd, zowel uit privécollecties, uit musea als uit de universiteitsopgraving. Tevens werd een intensieve veldkartering uitgevoerd, aangevuld met een kleine noodopgraving. Dit leidde tot de afbakening van de centrale bewoningskern en ook tot de ontdekking van vele kleinere vondstconcentraties er om heen, te interpreteren als mogelijke boerderijen die zich rond het centrum vestigden. Uit het onderzoek van de vondsten en de structuren bleek dat Merendree een meer dan gewone plaats moet geweest zijn, wellicht een handelscentrum en een centrale plaats voor het omgevende gebied. Dergelijke dorpen zijn bekend onder de naam *vicus*.

Sinds de beëindiging van dit synthesesproject zijn er echter meerdere nieuwe onderzoeken gevoerd die onze kennis van het Romeinse Merendree verder aanscherpen en bijstellen. Zo werd in 1995 een verdere evaluatieopgraving uitgevoerd nabij de Kouterslag door de Gentse Universiteit (De Clercq et al. 1998). Dit onderzoek was vrij kleinschalig maar leidde toch tot de ontdekking van het verder verloop van het Romeinse wegtracé dat nu over meerdere honderden meters kon worden getraceerd. Naast de weg bevonden zich paalkuilen van houten woningen, kuilen en een oven. De bewoning ving er aan in de late eerste eeuw - de Flavische tijd - en kende een hoogtepunt in de derde eeuw, iets wat ook bleek uit de opgraving in 1988.

2-Romeins Merendree. Verspreiding van de vondstconcentraties en losse vondsten uit de Romeinse tijd in het landschap (volgens drainageklassen).

In 1998 vond de tentoonstelling 'Ongeschreven Verleden' plaats waarin een groot deel aan Merendree was besteed. Omstreeks hetzelfde moment verscheen een themanummer van het tijdschrift VOBOV-info, met daarin

ondermeer artikels over de aanvoer van terra sigillata (De Clercq et al. 2001) en amforen (Monsieur 2001) in Merendree, en over de vondst van drie pijparden beeldjes, afkomstig uit Centraal-Frankrijk (De Beenhouwer 2001). Deze nieuwe analyses onderstreepten het belang van Merendree als centrale plaats en de toegang van de bewoners tot ruimere handelsnetwerken.

Bij een noodonderzoek naar aanleiding van de verharding van de Dorpweg in maart 2000 (De Clercq 2001) kon opnieuw het Romeinse wegtracé worden gelokaliseerd, deze maal vlakbij het moderne dorpscentrum. Interessant was bovendien dat zich naast het wegtracé meerdere archeologische sporen bevonden waaronder een ca. 3m breed spoor dat zich in doorsnede scherp aftekende en een regelmatig en vernauwend profielverloop kende naar onderen toe. Bijkomend booronderzoek en analyse van oudere luchtfoto's laat vermoeden dat dit spoor een smal segment van een grote gracht was, mogelijk zelfs een spitsgracht, gekend bij de militaire verdedigingswerken. Interessant was verder zeker dat zich in het spoor een dikke laag met verbrand materiaal bevond, bestaande uit veel verbrande dakpannen en aardewerk, ondermeer terra sigillata uit de late tweede eeuw. Deze datering werd bevestigd door de vondst van een munt in deze laag. Het betrof een *sestertius*, geslagen onder keizer *Commodus* in 183/184 n. Chr.³ Dit betekende dat in de tijd van keizer *Commodus* of kort erna de mogelijke gracht opgevuld geraakte met materiaal. In het licht van de hoger beschreven crisis in de tijd tussen 170 en 210 na Chr. zijn zowel de aard van de structuur (mogelijke verdedigingsgracht) als de datering en mogelijk ook de verbrande toestand van de vondsten een aanwijzing voor onrust ook in de centrale plaats Merendree. Omstreeks dezelfde tijd werd ook een vondstmelding gedaan van bouw materiaal, aardewerk en een munt in het noorden van Merendree, nabij Durmen. De munt bleek ook een *sestertius* te zijn, dit maal een exemplaar van keizer *Antoninus Pius*, geslagen in 158/159 n. Chr.⁴

---

³ Type RIC368a. Determinatie uitgevoerd door Prof. dr. J. Van Heesch, Munt- en Penningenkabinet, Brussel.

⁴ Type RIC1348. Determinatie uitgevoerd door Prof. dr. J. Van Heesch, Munt- en Penningenkabinet, Brussel.

Recenter nog, in 2004, werd door de Kale-Leie Archeologische Dienst een grootschalig proefsleuvenonderzoek uitgevoerd, voorafgaand aan de aanleg van de nieuwe verkaveling tussen de Diepestraat, de Veldestraat en de Kouterslag (D. Vanhee, KLAD, pers. meded.). De bedoeling van dergelijke interventie is om de archeologische waarde van een terrein te bepalen en eventuele zones af te lijnen waar opgravingen dienen plaats te vinden, vooraleer de bouwwerken starten. Uit het onderzoek is evenwel gebleken dat dit areaal zich buiten de Romeinse bewoningskern moet bevonden hebben. Enkele sporen getuigen wel van het sporadisch gebruik van het areaal in die tijd. In dezelfde periode werden ook nog aanvullende veldverkenningen uitgevoerd door studenten van de Universiteit Gent in het kader van hun licentiaatverhandeling. J. De Reu (2006) en E. Schynkel (2006) onderzochten in dezelfde tijd de gemeente intensief en konden nog enkele vondsten karteren, zonder evenwel van duidelijke indicaties voor nog niet gekende bewoningsplaatsen te kunnen spreken. De KLAD voerde in 2007 nog een opgraving uit in het noorden van de Molenkouter (Vanhee & Hoorne 2006), net buiten het veronderstelde Romeinse bewoningsareaal. Dit onderzoek bracht inderdaad geen bewoningssporen uit de Romeinse periode aan het licht, maar wel een gebouw uit de volle Middeleeuwen en een artilleriestelling uit de Eerste Wereldoorlog.

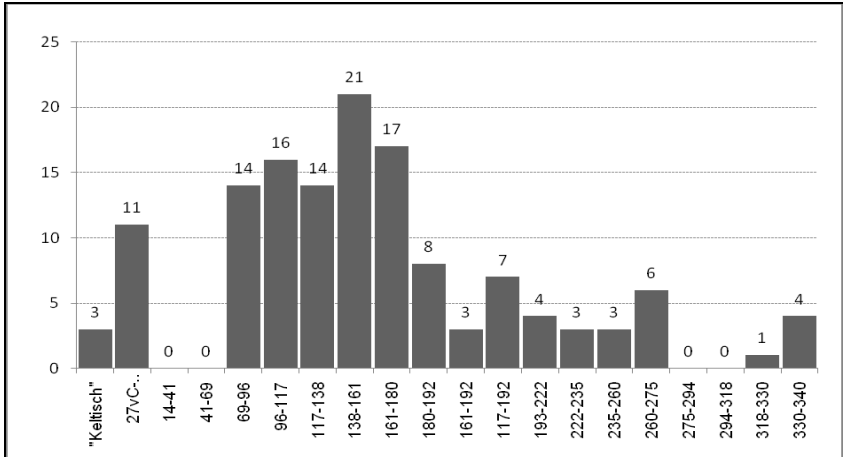
Tijdens de laatste jaren was de systematische metaaldetectie uitgevoerd door ondermeer P. Deceunynck en M. Van Daele belangrijk voor de kennisverruiming. Alhoewel het 'biepen' een door archeologen verguisde praktijk is, zeker wanneer dit illegaal gebeurt op opgravingsterreinen, kan deze methode van veldverkenning mits systematisch uitgevoerd en mits rapportage van de vondsten aan de bevoegde instanties zeker een belangrijk instrument zijn voor het onderzoek en het beheer van het erfgoed. Dit is zeker zo gebleken in Merendree waar tientallen metaalvondsten gerapporteerd en onderzocht werden gedurende de laatste drie jaar. Het onderzoek van deze objecten is nog in volle gang maar laat niettemin toch al een goed inzicht toe in hun aard en datering, en opent daarmee nieuwe pistes voor de kennis van de aard en de evolutie van de site.

2-2. Militairen, handelaars en offeraars?

De metaalvondsten die aan het oppervlak gevonden werden bestaan voornamelijk uit munten, godenbeeldjes, mantelspelden en lederbeslag. Ze zijn voornamelijk afkomstig uit een concentratie in het bekende bewo-

ningsreaal, maar bestaan anderzijds ook uit enkele meer geïsoleerde vondsten. Bij deze laatste groep enkele munten uit reeds op voorhand gekende kleinere nederzettingsarealen, maar ook een groep vondsten wijzend op een voorheen onbekende nederzettingkern in het noorden van de gemeente.

3-Het muntenspectrum van Merendree. (K. Verboven, Universiteit Gent).

De grootste groep aan vondsten betreft de munten gevonden in een concentratie binnen de centrale nederzetting. Momenteel zijn er zo'n 200 stuks gevonden waarvan zeker de helft nog voldoende goed bewaard is om in detail geïdentificeerd te worden, een studie die wordt uitgevoerd door Prof. Dr. K. Verboven (Universiteit Gent). De munten bestaan zowel uit *denarii* en *antoniniani* als uit *asses*, *dupondii* en *sestertii*. Ook enkele zgn. Keltische munten komen voor; deze dateren echter uit de vroeg-Romeinse tijd en kunnen net als de munten van keizer Augustus ook nog later in gebruik geweest zijn. Het chronologisch patroon zoals zich dit voorlopig aftekent wijst echter vooral op een forse ontwikkeling van het muntverlies vanaf de Flavische tijd, dit is na 70 n. Chr. Vooral in de latere tweede eeuw en in de vroege derde eeuw na Chr. blijken er heel wat munten gecirculeerd te hebben op de site. Verrassend was zeker de vondst van meerdere muntjes van keizer Constantinus I, het eerste duidelijke bewijs van laat-Romeinse aanwezigheid in Merendree.

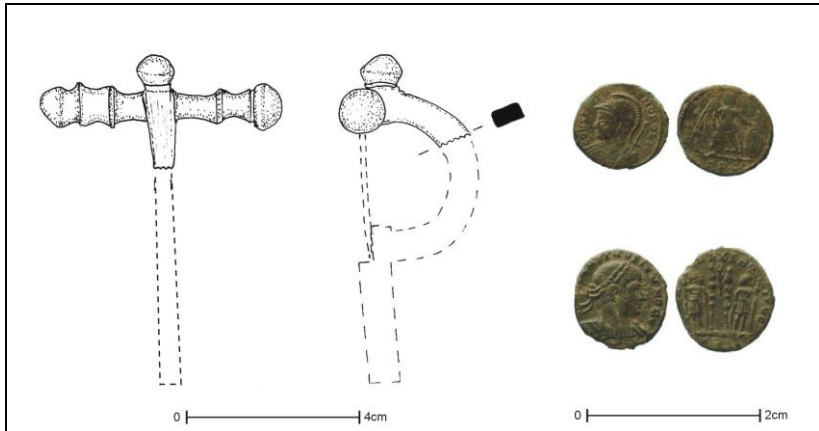
De vraag is in hoeverre dit muntpatroon het resultaat is van een toevallig verlies van geld door mensen die in de nederzetting leefden of dat het de weerspiegeling vormt van meer complexe processen. Zoals we hoger al aangaven zijn er op de meeste landelijke nederzettingen zeer weinig munten te vinden, een exponent wellicht van een semi-autarkisch economisch regime zonder monetisatie. De forse concentratie aan munten in Merendree betekent evenwel dat er op deze specifieke plaats toch personen aanwezig waren die wel toegang hadden tot het meer klassieke Romeinse economisch netwerk waarin muntgeld wel degelijk een rol speelde als transactiemiddel. Dit kunnen bijvoorbeeld rondreizende of ter plaatse wonende handelaars zijn geweest die op markten in de centrale plaats de lokale landbouwproducten opkochten en ze verhandelden tegen andere producten (olijfolie, wijn, vaatwerk, zout, ...), maar die op hun beurt dan de opgekochte producten op andere markten voor geld ruilden en zodoende in wijdere, gemonetiseerde netwerken zaten. Een andere mogelijkheid is de aanwezigheid van militairen, die door hun soldij ook in een monetair systeem vertoefden. Het muntverliespatroon vertoont overigens opmerkelijke gelijkenissen met dat van militaire plaatsen uit de late tweede en derde eeuw zoals Aardenburg en Oudenburg, maar evenzeer met dat van een vicus als Pommeroeul. Men kan zich echter daarnaast ook afvragen als het verliespatroon een afspiegeling is van het muntgebruik door deze mensen op de site doorheen de tijd en dat het zodoende de activiteit ter plekke weerspiegelt, of dat het anderzijds de volledige of gedeeltelijke opzettelijke depositie van munten betreft. Zonder twijfel zal zeker een deel van de munten door de eerste optie kunnen worden begrepen. Gezien echter de forse concentratie van munten en andere metaalvondsten is het zeker ook niet uit te sluiten dat er zich een offerplaats bevond op de site. Het offeren van munten en andere persoonlijke bezittingen aan de goden is een zeer bekend fenomeen uit de Romeinse tijd. Het werd ondermeer vastgesteld in Kruishoutem (Rogge & Braeckman 1996), een vermoedelijke tempelsite voor de god *Mars Camulus*, maar bijvoorbeeld ook veel noordelijker in Empel (Ned.) (Roymans & Derks 1994) op de tempel voor *Hercules Magusanus*. Naast de munten treffen we in Merendree net als in Kruishoutem ook kleine bronzen beeldjes aan van goden, onder andere een aantal van de god Mars, maar ook een haantje, symbolisch verbonden met de god *Mercurius*. Daarnaast werden ook fragmenten van sokkels van beeldjes gevonden en twee armen, waaronder een exemplaar met een typische plengofferschaal (*patera*) en een ander met speciale vingerstand, mogelijk een keizersbeeldje. Een hoofd van een godin of keizerin valt op

door z'n dimensies en stamt mogelijk van een beeldje dat zo'n 30cm hoog was. In dezelfde concentratie werden ook meerdere beslagstukken aangetroffen van lederen paardentuig. Deze bronzen objecten werden op de lederen riemen van paardenharnassen geslagen en vertonen vaak niet-knoppen. Voor deze uitrustingsstukken bestaan heel wat parallellen in militaire context en ze werden ook vaak ritueel gedeponerd (Nicolay 2005). Het is daarom zeker niet uit te sluiten dat in de centrale plaats Merendree gedurende een bepaalde tijd een religieuze zone bestond waar ondermeer metalen objecten aan de goden werden geofferd, en dit door militairen en handelaars die er al of niet tijdelijk verbleven.

4- Beslag van Romeins (militair) paardentuig en religieuze beeldjes uit Merendree (coll. P. Deceunynck en M. Van Daele)

2-3. Van Romeins naar middeleeuws dorp

5. Mantelspeld en laat-Romeinse munten uit Merendree
(coll. P. Deceunynck)

Daarnaast weerspiegelt het patroon aan vondsten zeker ook andere, niet religieuze processen en gebeurtenissen. Dit is wellicht zo voor de laat-Romeinse tijd die aangetoond kon worden door muntjes van Constantinus I, te dateren rond 330 n. Chr. Zeer opvallend is daarbij de vondst van een (deel van een) zgn. drieknoppenfibula. Dit is een mantelspeld uit de laat-Romeinse tijd, gedragen door militairen (officieren). Ondermeer in het laat-Romeinse castellum van Oudenburg (Mertens & Van Impe 1971) zijn deze spelden gedocumenteerd. Deze vondst wijst onomwonden op een laat-Romeinse aanwezigheid in Merendree; iets waarvoor voorheen slechts zeer schaarse aanduidingen bestonden in het aardewerk. Deze vondsten staan vrijwel zeker niet meer in verband met een mogelijke religieuze site, ze zijn daarvoor te laag in aantal in vergelijking met de oudere exemplaren. De mantelspeld zou er daarentegen kunnen op duiden dat er op deze plaats ook militaire eenheden vertoefden, iets wat steek kan houden in de politiek van herstel en uitbouw van de verdediging die Constantijn I voerde. Strategische plaatsen zoals grote handelsnederzettingen bij samenvloeiingen of bochten in rivieren, langs grote wegen of nabij de kust werden daarvoor zeker geprefereerd. Op deze plaatsen vinden we zoals hoger reeds aangegeven dikwijls ook Germaanse inwijkelingen terug. Ver-

melden we in dit verband zeker de vondst bij opgravingen in 1988 van een fragment van een zgn. 'Schalenurne', een Germaanse aardewerkvorm gekend uit Noordwest-Duitsland.

Het wordt met andere woorden steeds duidelijker dat Merendree een van de zeldzame plaatsen in westelijk Vlaanderen is waar een continuïteit in de bewoning tussen de Romeinse tijd en de vroege Middeleeuwen te verwachten valt (cfr ook De Clercq 1996). Net als in Kruishoutem bijvoorbeeld kan geopperd worden dat de vroegere Romeinse centrale plaats in handen kwam van de Merovingische kroon. De uiterst vroege vermelding in 722 waarbij *Wendelfridus* zijn goederen in *Merendra* schonk aan de St.-Pietersabdij of de melding in 748 van een *basilica in Merendra* wijzen in elk geval op een belangrijke en ook nog steeds centrale vroeg-Middeleeuwse occupatie, wellicht zelfs een oorspronkelijk onderdeel van het Merovingische kroondomein. Het *patrocinium Radegundis*, een Merovingische prinses, voor de *basilica*, zet deze hypothese zeker kracht bij.

3-Besluit

Het archeologisch onderzoek dat de laatste 15 jaar in Merendree werd gevoerd was zeer divers van aard. Het moge dan wel niet bestaan hebben uit grote systematische opgravingen - iets wat in de toekomst zeker niet uit te sluiten valt - net door de verscheidenheid in gebruikte technieken is er toch heel wat nieuwe informatie aan het licht gekomen die ons toeliet om de bewoning uit de Romeinse tijd beter te karakteriseren. Niet alleen werden enkele nieuwe bewoningsplaatsen rondom de centrale kern gelokaliseerd, ook de aflijning van de kern zelf is steeds duidelijker aan het worden. Richtinggevend hiervoor was zeker de weg die komende uit het noorden op de Molenkouter afbuigt naar het oosten om zo de Kale te volgen. Langsheen deze route ontwikkelde zich over enkele honderden meters een bewoning die vooral tussen de Flavische tijd en de derde eeuw een optimum moet gekend hebben. Naar functie toe houden we de hypothese aan dat de nederzetting toen een centrale rol speelde voor het omgevend gebied, dat het dus een centrale plaats was. De omvang van het complex, de grote diversiteit aan importen evenals de aanwezigheid van munten onderstrepen deze interpretatie. In hetzelfde licht kan ook de mogelijke aanwezigheid van een tempelsite worden verklaard. Naast een centraliserende economische en administratieve functie hadden dergelijke dorpen immers ook een religieuze betekenis. Op bepaalde momenten moeten er

in het dorp ook militairen hebben vertoefd. De vondst van een mogelijke verdedigingsgracht zou er kunnen op wijzen dat in de crisistijd op het einde van de tweede eeuw de nederzetting enige militaire problemen kende. Belangwekkend tot slot is het feit dat nu ook laat-Romeinse (militaire?) occupatie werd aangetoond op de site, wat de doorleving van de bewoning naar het Merovingische *Merendra* steeds aannemelijker maakt.

Met al deze gegevens neemt Merendree een steeds interessantere positie in binnen het ondertussen gestaag groeiende spectrum aan vindplaatsen uit de eerste eeuwen van onze jaartelling, gelegen tussen de Schelde en de kust. Het blijft immers een op menig punt afwijkende en unieke site wanneer vergeleken met de steeds talrijker gedocumenteerde inheemse boerderijvormen in hetzelfde gebied. In een breder socio-economisch historisch debat is de site van Merendree dan ook van cruciaal belang om de transformaties binnen de inheemse maatschappij onder Romeinse bewind te kunnen begrijpen. Op deze plaats zijn deels andere processen aan het werk dan diegene die we observeren op de boerderijen. Het is net deze verscheidenheid die ons meer inzicht kan verschaffen in de integratie van de lokale boerengemeenschappen in het Romeinse Rijk. Essentieel is zeker ook het onontgonnen potentieel dat de site bezit om de transformaties van de Romeinse tijd naar de Middeleeuwen in de rurale delen van Vlaanderen te kunnen belichten. Het complex van Merendree verdient dan ook naar mijn aanvoelen vanuit het beheer van het archeologisch erfgoed en vanuit de wetenschap bijzondere aandacht in de toekomst.

Wim De Clercq⁵
Knesselare

---

⁵ Dr. Wim De Clercq, Vakgroep Archeologie, St.-Pietersnieuwstraat 35, B-9000 Gent. Email: w.declercq@ugent.be

Bibliografie

Alföldy G. 1971. *Bellum desertorum*. Bonner Jahrbuch 171: 367-376.

Bourgeois J., Bungeneers J., Delcourt A. & Rommelaere J. 1987. *Fouilles à Vinderhoute-Molenbrug. Campagnes 1985-1986. Occupation mésolithique, habitat du second âge du fer et de l'époque Gallo-Romaine*. Scholae Archaeologicae, 8, Gent.

Bourgeois J. 1998. *La nécropole Laténienne et Gallo-Romaine d'Ursel-Rozestraat (Flandre Orientale - Belgique)*. Revue Archéologique de Picardie 1, 2: 111-125.

Bourgeois J., Cherretté B. & Meganck M. 2001. *Kringen voor de doden. Bronstijdgrafheuvels te Oedelem - Wulfsberge (W.-VL.)*. Lunula. Archaeologia protohistorica IX: 23-31.

Casey P.J. 1994. *Carausius and Allectus, the British usurpers*. London.

De Beenhouwer J. 1998. *Drie fragmenten van terracottabeeldjes uit Merendree*. Een kijk op het archeologisch verleden van het Land van Nevele. Themanummer VOBOV-info 47: 54-58.

De Clercq W. 1996. *Gallo-Romeins Merendree. Een nederzetting uit de eerste drie eeuwen van onze jaartelling*. Het Land van Nevele XXVII-2: 93-196.

De Clercq W. 1998. *Ongeschreven verleden. Een archeologische kijk op de vroegste bewoningsgeschiedenis van het Land van Nevele. Publicatie bij de gelijknamige tentoonstelling, gehouden te Nevele van 31 mei tot 7 juni 1998*. Het Land van Nevele XXIX, 2: 91-160.

De Clercq W. 2001. *Nevele-Merendree. Archeologische waarnemingen bij rioleringswerken in de Dorpwegel en bij herinrichtingswerken rond de Radegundiskerk*. Monumentenzorg & Cultuurpatrimonium. Jaarverslag van de provincie Oost-Vlaanderen 2000, Gent: 218-219.

De Clercq W. 2005. *Een Gallo-Romeinse nederzetting te Oostwinkel-Leischoot (gem. Zomergem, prov. Oost-Vlaanderen)*. In: In 't Ven I. & De

Clercq W. (Eds.). Een lijn door het landschap. Archeologie en het vTn project 1997-1998. Archeologie in Vlaanderen, Monografie, 5: 127-134.

De Clercq W., Ervynck A., Lentacker A., Mortier S., Tency H. & Van Strydonck M. 2005. *De protohistorische periode uit de opgravingen te Aalter, industrieterrein Langevoorde. Profane en rituele aspecten uit de late IJzer-tijd*. Lunula. Archaeologia Protohistorica XIII: 125-134.

De Clercq W. 2006. *Paysans des terres septentrionales. Les habitats indigènes sur les sols sabbloneux entre la côte maritime et l'Escaut*. Archéologie et sciences d'origine. Dossier: La Belgique Romaine 315: 56-59.

De Clercq W., Deschieter J., Dickinson B. & Bird J. 1998. *Terra sigillata uit Merendree als maatstaf voor chronologie*. Een kijk op het archeologisch verleden van het Land van Nevele. Themanummer VOBOV-info 47: 34-45.

De Clercq W., Deschieter J., Hageman B., Thoen H. & Vermeulen F. 1998. *Recent Romeins archeologisch onderzoek in de vallei van de Kale, grondgebied Land van Nevele: sites en structuren*. Een kijk op het archeologisch verleden van het Land van Nevele. Themanummer VOBOV-info 47: 28-33.

De Clercq W., Deru X. & Mortier S. 2007. *Un ensemble Augusto-Tibérien découvert à Aalter (Flandre Orientale Belgique) et les premières importations de céramique Gallo-Belge dans le Nord de la Civitas Menapiorum*. S.F.E.C.A.G. Actes du Congrès de Langres: 501-506.

De Clercq W., Hoorne J. & Vanhee D. 2008. *Een inheems-Romeinse boerderij en versterking. Preventief archeologisch onderzoek te Knesselare-Kouter (2005-2006)*. KLAD-Rapport, 8. Kale-Leie Archeologische Dienst, Aalter.

De Clercq W. & Mortier S. 2003. *Een inheems-Romeinse nederzetting (Ferme Indigène) uit de augusteïsch-tiberische tijd en off-site activiteiten uit de periode 60-260 AD: bilan van het noodonderzoek op het industrieterrein Aalter-Langevoorde (O.-VI). 1999-2001*. Romeinen dag, Leuven 8-2-2003. 21-26.

De Clercq W. & van Dierendonck R.M. 2008. *Extrema Galliarum. Zeeland en Noordwest-Vlaanderen in het Imperium Romanum*. Zeeuws Tijdschrift 58, 3-4: 6-34.

De Clercq W. & Taayke E. 2004. *Handgemaakte Keramiek der Späten Kaiserzeit und des frühen Mittelalters in Flandern (Belgien). Das Beispiel der Funde Friesischer Keramik in Zele (O-Flandern)*. In: Lodewijckx M. (Ed.). *Bruc Ealles Well. Archaeological essays concerning the peoples of North-West Europe in the first millennium AD. Acta Archaeologica Lovaniensia, Monographiae*, 15, Leuven: 57-71.

De Clercq W. & Vanstrydonck M. 2007. *La méthode de datation par radio-carbone comme indicateur chronologique alternatif pour l'époque Romaine. Possibilités et limites méthodologiques pour la période 200cal BC - 500cal AD sur base d'études de cas*. S.F.E.C.A.G, Actes du Congrès de Langres 97-109.

De Logi, A. Deconynck J., Vanholme N. & Renierse S., 2009. *Archeologisch onderzoek Evergem-Koolstraat 1 oktober 2008 tot 10 juni 2009*. Klad-Rapport 15, Kale-Leie Archeologische Dienst, Aalter.

DE REU, J. 2006: Een intense bewoning op de oevers van de Kale/Durme in de regio Merendree-Lovendegem-Vinderhoute (prov. Oost-Vlaanderen, België), *Notae Praehistoricae* 26, 133-139.

Drinkwater J.F. 1987. *The Gallic Empire. Separatism and continuity in the north-western provinces of the Roman Empire A.D. 260-274*. *Historia*. Einzelschriften, Heft 52, Stuttgart.

Grünwald T. 2004. *Bandits in the Roman Empire: Myth and Reality*. Routledge, London.

Hollevoet Y. & Hillewaert B. 1997/1998 (2002). *Het archeologisch onderzoek achter de voormalige vrouwengevangenis Refuge te Sint-Andries/Brugge (prov. W. VI). Nederzettingssporen uit de Romeinse tijd en de Middeleeuwen*. *Archeologie in Vlaanderen VI*: 191-207.

Hoorne J., Taelman E. & Vanhee D. 2009. *Archeologische opvolging Aquafintrace Hansbeke. Januari-februari 2009*. Klad-Rapport, 13. Kale-Leie Archeologische Dienst, Aalter.

Jarrett M. 1994. *Non-legionary Troops in Roman Britain: part one, the Units*. *Britannia* 25: 35-77.

Jones S. 1997. *The Archaeology of Ethnicity. Constructing Identities in the past and present*. Routledge, London / New York.

Mariën M.E. 1981. *Proefsleuf in de noordwal van de Borgstad*. In: Schelkens E. (Ed.). *Asse waar de Romeinen thuis waren: Romeinse aanwezigheid te Asse (Tentoonstellingscatalogus Asse Oudgasthuis 24.I.-15.II.1981)*. Asse: 9-11.

Mertens J. & Van Impe L. 1971. *Het Laat-Romeins grafveld van Oudenburg*. *Archaeologia Belgica*, 135, Brussel.

Moens J., De Clercq W., Laloo P. & Vanhee D. 2009. *Aalter-Loveld 08*. Jaarverslag 2008 Kale Leie Archeologische Dienst. Kale-Leie Archeologische Dienst, Aalter: 48-54.

Monsieur P. 1998. *Romeinse amforen uit Merendree*. Een kijk op het archeologisch verleden van het Land van Nevele. Themanummer VOBOV-info 47.

Nicolay J.A.W. 2007. *Armed Batavians. Use and significance of weaponry and horse gear from non-military contexts in the Rhine delta (50 BC - 450 AD)*. Amsterdam Archaeological Studies, 11. Amsterdam University Press, Amsterdam.

Picard G. 1985. *La révolte de Maternus*. *BSNAff*: 77-84.

Roosens H. 1976. *De oude versterking te Caster*. *Conspectus MCMLXXV*. *Archaeologia Belgica*, 186, Brussel.

Rogge M. & Braeckman K. 1996. *Kruishoutem-Kapellekouter: cultusplaats en woonsite vanaf de Romeinse tijd tot in de Middeleeuwen ca. midden 1ste eeuw - Late Middeleeuwen*. In: Van Roeyen J.-P. (Ed.). *Uit Vlaamse bodem*. 10 archeologische verhalen. Sint-Niklaas: 88-102.

Roymans N. 1996. *The sword or the plough. Regional dynamics in the romanisation of Belgic Gaul and the Rhineland area*. In: Roymans N. (Ed.).

From the sword to the plough. Three studies on the earliest romanisation of Northern Gaul. Amsterdam University Press, Amsterdam: 9-126.

Roymans N. & Derks T. (Eds.). 1994. *De tempel van Empel. Een Herculesheiligdom in het woongebied van de Bataven.* 's-Hertogenbosch.

Roymans N., Derks T. & Heeren S. (Eds.). 2007. *Een Bataafse gemeenschap in de wereld van het Romeinse rijk. Opgravingen Tiel-Passewaaij.* Matrijs, Utrecht.

Schynkel, E. 2006. *Archeologisch onderzoek op de rechteroever van de Oude Kale in Drongen, Landegem, Merendree en Vinderhout. Prospectie - analyse - synthese.* Onuitgegeven Licentiaatsverhandeling, Universiteit Gent.

Thoen H. 1991. *Le camp romain de Maldegem (Flandre orientale, Belgique) et les invasions des Chauques en 172-174 de notre ère.* In: Thoen H., Bourgeois J., Vermeulen F., Crombé P. & Verlaeck K. (Eds.). *Liber Amicorum Jacques A.E. Nenquin.* Studia Archaeologica Gent: 185-200.

van Enckevort H. 2001. *Bemerkungen zum Besiedlungssystem in den süd-östlichen Niederlanden während der späten vorrömischen Eisenzeit und der römischen Kaiserzeit.* In: Grünewald T. (Ed.). *Germania Inferior. Besiedlung, Gesellschaft und Wirtschaft an der Grenze der römisch-germanischen Welt.* Reallexikon der Germanischen Altertumskunde, Ergänzungsband 26, Walter de Gruyter, Berlin / New York: 336-396.

van Dierendonck R.M. 1987. *The Roman Wall-paintings and the Character of the Roman Settlement at Aardenburg (The Netherlands).* *Aventicum V. Pictorae per provincias.* Cahiers d'archéologie Romande, 43: 197-199.

Vanhoutte S. 2007. *Het Romeinse castellum van Oudenburg (prov. West-Vlaanderen) herontdekt: de archeologische campagne van augustus 2001 tot april 2005 ter hoogte van de zuiswesthoek. Interim-rapport.* *Relicta.* Archeologie, Monumenten- en Landschapszorg in Vlaanderen 3: 199-235.

Vermeulen F. & Semey J. 1988. *Merendree (Nevele, O.-Vl.): Romeinse nederzetting.* *Archeologie* 1988, 2: 163-164.

Vermeulen F. 1989. *Kelten, Romeinen en Germanen tussen Leie en Schelde. Archeologische vondsten in Sint-Martens-Latem en in het zuiden van de Vlaamse Zandstreek*. Scholae Archaeologicae, 10, Gent.

Will E. 1962. *Le sel des Morins et Ménapiens*. In: Renard M. (Ed.). *Homages à Albert Grenier*. Collection Latomus, LVIII; I-III, Latomus, Bruxelles-Berchem: 1650-1658.

NICOLE VERSCHOORE MIJMERT OVER HAAR VOORoudERS

Franstalige trilogie overspant bijna 200 jaar (Vlaamse) geschiedenis

Af en toe laat ik in mijn kennissenkring - bij mensen die veel romans lezen - al eens de naam Nicole Verschoore vallen. Doorgaans gaat er niet (direct) een belletje rinkelen.

Nochtans heeft deze dame een reeks boeken geschreven, maar allemaal in het Frans en dat is natuurlijk de reden van haar relatieve onbekendheid in Vlaanderen en zelfs in Gent, waar ze woont en werkt. Haar werk wordt (bijna) enkel in Franstalig België en mogelijk in andere Franstalige landen verspreid. Komt daar nog bij dat Vlamingen doorgaans eerder weinig boeken in het Frans lezen. Men grijpt bij het lezen van vreemde talen eerst naar het Engels. Enkele decennia geleden was dat natuurlijk nog anders.

Wij hebben niettemin de trilogie **La Passion et les hommes (de mens en de hartstocht)** van Nicole Verschoore, zijnde **Les Parchemins de la tour, Le Mont Blandin** en **La Charrette de Lapsceure** met veel genoegen eens gelezen. Er komen nogal wat figuren in voor die een interessante rol hebben gespeeld, zoals de in Nevele geboren Arthur Buysse, de broer van Cyriel. De drie delen worden hierna apart besproken na een stukje biografie.

Korte biografische schets over de auteur

Nicole Verschoore (°06.01.1939) bracht haar jeugd door in de ouderlijke woning in de Hubert Frère-Orbanlaan. Vanaf oktober 1960 woonde zij in de Voskenslaan en vanaf oktober 1963 aan de Coupure. In maart 1972 trok zij naar de Rijvisschestraat te Zwijnaarde. In september 2004 nam zij haar intrek in de Gentse Hofstraat.

Het juristenechtpaar Livine Sevens (links) en Paul Verschoore jr. (rechts) zijn de ouders van de auteur en komen in de trilogie prominent aan bod.

maandelijkse Lettre de Flandre, redactrice van La Revue Generale (Brussel).

Naast haar journalistieke werk is ze literair actief. In 1994 verschijnt haar eerste roman *Le Maître du bourg* bij Gallimard, een liefdesroman die zich in Brussel afspeelt en in 2000 een tweede druk beleeft.

Tegelijk is Nicole Verschoore één van de auteurs van het elektronisch literair tijdschrift 'www.bon-a-tirer.com' en medewerkster aan de literaire encyclopedie 'www.literair.gent.be'. Ze publiceerde verder in het Vlaamse tijdschrift 'Boek en Bibliotheek' de oorlogsbrieven (1914-1918) van haar

Ze studeerde Germaanse filologie aan de Gentse universiteit en was aspirant bij het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek. Daar was ze assistent bij de bekende prof. Herman Uyttersprot. Ze behaalde een doctoraat in 1965.

Zij huwde met de uit Deinze afkomstige advocaat en notaris Freddy Vandercruyssen.

Nicole Verschoore schreef en schrijft wel degelijk eveneens in het Nederlands. In 1965 werd ze namelijk medewerkster en in 1973 redacteur van Het Laatste Nieuws. Ze bleef dat tot 1994. Ze verzorgde er de kroniek van het muziekleven in Brussel.

Nadien was ze een korte periode als hoofdredactrice actief bij het Frans-talige Gentse weekblad Le Nouveau Courrier, dat zijn uitgave staakte op 31 december 1999. Als journaliste is Nicole Verschoore verder, sinds maart 2000, nog bedrijvig met een

grootvader Alfons Sevens en talrijke bijdragen over dichters, schrijvers en kunstenaars, waaronder portretten van vergeten of weinig bekende dichters en auteurs van de achttiende en negentiende eeuw in Gent en Antwerpen.

De vertrouwdheid met het leven en het werk van vroegere generaties in Vlaanderen inspireert haar tot een drieluik van historische romans: *Les Parchemins de la Tour* (2004), *Le Mont Blandin* (2005) en *La Charrette de Lapsceure* (2007).

In februari 2006 worden haar novellen en korte romans bij haar Brusselse uitgeverij Le Cri¹ gebundeld in de anthologie *Vivre avant tout*.

Moeder Livine en dochter Nicole Verschoore

Belangrijk voor ons is de link van Nicole Verschoore met de familie Buysse uit Nevele. Haar overgrootvader Arthur was de broer van Cyriel Buysse.

---

¹ Boeken van Nicole Verschoore kunnen worden besteld via 'www.lecri.be'.

Arthur Buysse was niet alleen advocaat en parlementair maar ook actief als beeldhouwer en cellist.

Arthur komt – in tegenstelling tot Cyriel die maar één keer bijna achteloos wordt vermeld – ruimschoots aan bod in deel twee van de bovenvermelde trilogie. Volksvertegenwoordiger Arthur Buysse huwde op 1 juli 1890 met Augusta Beucarne. Het is haar grootvader Edmond, die burgemeester was van Ename en een rolletje speelde in de Belgische onafhankelijkheidsstrijd, die in het eerste deel zeer prominent naar voor komt. Arthur had een dochter Madeleine, die huwde met de vroeg overleden bankier Paul Verschoore sr. Het is hun zoon advocaat Paul Verschoore jr. die was getrouwd met de recent overleden Livine Sevens. Deze laatste was de moeder van Nicole Verschoore, de schrijfster zelf.

Livine was de eerste vrouwelijke rechter in Vlaanderen. Het derde

deel van de trilogie handelt overigens vooral over de familie Sevens en aanverwanten. Hierbij komen vader Theodore en zoon Alfons Sevens, beiden (Vlaamsgezinde) onderwijzers en schrijvers, prominent aan bod.

Les Parchemins de la tour (de perkamenten van de toren)

In het eerste deel² van het historische fresco vertelt de auteur over het leven van Edmond Beucarne, geboren in Ename in 1807, die samen met nog drie broers redelijk streng door een vaderweduwenaar François wordt opgevoed. Zij wonen op dat ogenblik in het vandaag nog steeds bestaande 18de eeuwse pand 'huis Beucarne' in Ename.

---

² Les parchemins de la tour, Editions Le Crie, Brussel, 2004.

Het werk speelt tegen de achtergrond van de gebeurtenissen van de 19de eeuw, waarbij wordt geworsteld om de nieuwe ideeën van de verlichting een plaats te geven in de nog overwegend autoritaire, antidemocratische, conservatieve en klerikale mentaliteit van die tijd.

Een opvallend onderdeel van het boek zijn de gebeurtenissen van rond 1830 waar Edmond zeer sterk wordt bij betrokken. Als jongeman en student rechten in Gent wordt hij eerst redacteur, en na de verbanning van de leidende figuren Neve en Bartels, hoofdredacteur van *Le Catholique des Pays-Bas*.³ De krant zet sterk in op de nieuwe liberale ideeën van die tijd, zoals persvrijheid. Edmond komt in het vizier van de politie en wordt in de gevangenis opgesloten. Het zijn dergelijke censuurmaatregelen tegen de vrije meningsuiting, die uiteindelijk mee zouden leiden tot de Belgische opstand tegen de Nederlandse koning.

Na die woelige gebeurtenissen mag Edmond mee op een officiële reis naar München en Wenen. Hij ontmoet er in 1833 Hortense, de liefde van zijn leven. Maar hij laat, door te weinig durf en doortastendheid, zijn kans voorbijgaan. Hortense huwt met een ander.

Daarna vestigt hij zich definitief in Ename bij Oudenaarde, waar hij de liberale burgemeester wordt. Hij heeft een relatie met zijn meid Eudoxie die hem inwijdt in de liefde, maar uiteindelijk wel met haar echte verloofde huwt. Het betekent het einde van de relatie maar de vriendschap blijft. Hij is gefascineerd door de geschiedenis van zijn geboortedorp Ename en de ooit zeer belangrijke abdij, waarvoor hij o.a. in Gent en Brussel heel wat opzoekingen doet.⁴

Nicole Verschoore heeft het vaak over eenzaamheid, een gebrek aan communicatie of het gewoon naast elkaar praten of nog het communiceren zonder te praten zoals met Eudoxie. Die verwrongen communicatie is

---

³ De krant 'Le Catholique des Pays-Bas' bestaat tussen 1827 en 1830 en wordt tussen mei en oktober 1830 uitgeven door de jonge Edmond Beaucarne. Nadien wordt de naam veranderd in *Journal de Flandre*.

⁴ Edmond Beaucarne is auteur van 'Note historique sur la commune d'Eename' (tweedelig), Vanderpoorten, Gent, 1895.

blijkbaar een constante in de houding van Edmond ten aanzien van de vrouwen in zijn leven.

Zo staat op blz. 140: “Eudoxie en ik spraken nooit over onszelf. Zoiets deed men niet op den buiten. Eenvoudige lieden wisten niet eens wat ze wel over zichzelf zouden hebben kunnen vertellen. Men kreeg opmerkingen, ja, dat wel. Voor de rest ging men te biecht. Gevoelens? Emoties? De catechismus zei meer of min wat goed en slecht was. Geluk? De woordenschat over geluk en zoeken naar geluk behoorde tot het domein van de schriftgeleerden.”

Ouder geworden leert hij Isabelle kennen, een weduwe met een geesteszieke zoon in Zwitserland. Zij komt op zijn domein wonen maar opnieuw aarzelt Edmond. Het tragische overlijden van moeder en zoon betekenen het einde van de relatie.

Edmond overlijdt op 22 februari 1895 in Ename. Hij was er tot zijn dood schepen en burgemeester gebleven en dat sinds 1839.

Le Mont Blandin (de Blandijnberg)

Het vervolg⁵ van ‘Les Parchemins de la tour’ speelt zich af in de periode 1895-1960. Het is een woelige periode met twee wereldoorlogen.

Het is een vaak ontroerende schets van hoe mannen en vrouwen en hun kinderen – zij het uit de betere stand – begin vorige eeuw opgroeiden met hun zorgen, hun liefdes, hun twijfels, hun sociaal en politiek engagement, maar ook hun dromen en ontgoochelingen.

De Mont Blandin verwijst naar de Blandijnberg in Gent waar in de omgeving de twee weduwen Augusta Beaucarne en haar dochter Madeleine Buysse (van respectievelijk Arthur Buysse en Paul Verschoore) wonen en waar Nicole Verschoore zelf in de jaren vijftig en zestig colleges volgt en er nog enkele jaren werkt. De auteur kent de beide dames en de vele herinneringen zijn samengevloeid in het boek. Het verwijst ook naar de Sint-

---

⁵ *Le mont Blandain*, Éditions Le Cri, Brussel, 2005.

Pieterskerk, waar de diepgelovige Augusta elke zondagmorgen naar de mis ging.

Maar vooral de vroeg overleden Arthur Buysse (12.4.1864 - 27.09.1926)⁶ wordt de hoofdpersoon in het werk, een overgrootvader die de auteur overigens nooit heeft gekend. Die broer van schrijver Cyriel, wordt geboren in Nevele, studeert rechten en wordt in 1887 advocaat aan de Gentse balie. Op 1 juli 1890 huwt hij met Augusta Beaucarne, de nicht van Edmond uit het eerste boek. Het is hun oom Edmond, die trouwens als burgemeester het huwelijk voltrekt. Zij krijgen een dochter Madeleine 'Molo' (28.05.1891 - 26.05.1982).

Arthur wordt volksvertegenwoordiger (1909-1921 en 1924-1926). Als vooruitstrevende liberaal bepleit hij de afschaffing van de kinderarbeid en het verbeteren van werkomstandigheden van vrouwen. Met zijn eis voor verplicht en gratis onderwijs door de overheid kwam hij recht tegenover de toenmalige ultramontaanse katholieke partij te staan.

In 1909 reist Arthur Buysse in opdracht van de regering naar Turkije. Hij probeert er contacten te leggen met de zgn. Jonge Turken, een groep officieren die het oude regime omver heeft geworpen. Opvallend is wel dat niet zijn vrouw Augusta meereist, maar de 18-jarige dochter Madeleine. Zij kijkt haar ogen uit in Constantinopel en bezoekt er zelfs een harem, waar zij wordt getroffen door de luiheid en de onverschilligheid van de vrouwen. Er volgen nog meer officiële reizen, zoals in 1912 naar Tanger in Marokko en in 1916 naar Argentinië. Arthur schrijft een afscheidsbrief aan zijn vrouw en dochter voor het geval hij de lange en gewaagde zeereis tijdens de Eerste Wereldoorlog niet zou overleven.

Tijdens die oorlog woont hij met vrouw en kinderen in Le Havre, terwijl zijn broer Cyriel in Den Haag verblijft. De mannen in de familie overlijden

---

⁶ In de tijdschriftenreeks van Het Land van Nevele verschenen twee artikels van Stefaan De Groote over Arthur Buysse, nl.. *Arthur Buysse: liberaal volksvertegenwoordiger*, september 1997 en *Arthur Buysse's propagandareis naar Zuid-Amerika (1916)*, december 1996.

vroeg; Arthur door ziekte in 1926 en in het zelfde jaar eveneens zijn schoonzoon Paul Verschoore sr., een Kortrijkse bankier. Blijkbaar gaat het om een wanhoopsdaad.

Nicole Verschoore beschrijft kleine en grote gebeurtenissen naast plezierige momenten en ongemakken van alledag en hoe de twee nog jonge weduwen die overleefden. Maar er moet wel bij worden verteld dat het ging om welstellende dames die konden rekenen op allerlei hulp en personeel. Dat zal het hen ongetwijfeld veel gemakkelijker hebben gemaakt in de arbeidersstad Gent, waar weliswaar op dat ogenblik niet meer de bittere ellende heerste van de 19de eeuw maar nog veel armoede is. De auteur heeft het ook over de verschillen op levensbeschouwelijk vlak tussen Arthur, die vrijzinnig is en lid van de loge, en zijn diepgelovige vrouw Augusta. Geleidelijk aan verschuift het verhaal naar een volgende generatie. Paul Verschoore jr. (11.2.1913 – 17.10.1977), zoon van Madeleine Buysse, studeert in de jaren dertig rechten en dit samen met zijn toekomstige echtgenote Livine Sevens. Zij wordt geboren in Gent op 15 september 1914 en overlijdt er op 30 januari 2009. Beiden studeren aan de pas vernederlandsde Gentse universiteit. Veel mogelijkheden om elkaar te ontmoeten zijn er nog niet. Er wordt studententoneel gespeeld. Livine mag als vrouw niet meedoen en fungeert dan maar als souffleuse voor o.a. haar toekomstige echtgenoot. Een grappige omstandigheid die in het boek verschillende keren naar voor komt.

Livine Sevens wordt in 1936 Livine Verschoore en nog vóórr WO II één van de eerste vrouwelijke magistraten in Vlaanderen.

Hun dochter Nicole (*6.1.1939) herinnert zich zelf de periode van na de oorlog, de bevrijding en de vele vrienden die aan huis komen, de picknicks in de Leiestreek of de Vlaamse Ardennen met haar ouders en zus Jacqueline. Er komt op een bepaald ogenblik een goede vriend en neef op bezoek, een zekere Pierre, wiens vader voorzitter van de senaat was. Maar er is de jaren vijftig eveneens angst voor de bom en een nieuwe oorlog. De wereld is dan al aan het veranderen, niet in het minst door de opkomende invloed van de media.

De drie kinderen Buysse op bezoek bij de familie Beaucarne in Ename. V.l.n.r. Alice Buysse en haar man Edmond De Keyser, Gabrielle De Clercq (schoonzus van Emile-Jean Beaucarne), Berthe Beaucarne, Marthe Beaucarne, Arthur Buysse, Marthe De Clercq (echtgenote van Emile-Jean Beaucarne) en Cyriel Buysse.

La Charrette de Lapsceure (de kar van Lapsceure)

Derde en laatste deel⁷ van de trilogie *La Passion et les hommes*. We volgen hier de voorouders van de schrijfster langs moeders kant vanaf het einde van de 19de eeuw tot de wereldtentoonstelling in 1958. Verschillende facetten van ons land komen in beeld, in een opeenvolging van reportages, geput uit de familiegeschiedenis. Het culturele leven in de hoofdstad Brussel, Zuid-Afrika, de Spaanse burgeroorlog, de arrestatie van Von Ribbentrop, de groei van Sidmar, komen o.a. ter sprake. Een opvallende passage handelt over de kapitalistische opmars van de oom-prelaat die emigreerde naar de VSA en het tot bisschop brengt. Maar ook de hongersnood in Vlaanderen en het algemeen stemrecht komen aan bod.

Eén van de prangendste hoofdstukken - waarnaar de titel verwijst - is de tocht van de onderwijzer Theodoor Sevens (16 mei 1848-10 april 1927)

---

⁷ La Charette de Lapsceure, Éditions Le Cri, Brussel, 2007

met paard en kar vanuit het West-Vlaamse dorpje Lapscheure naar Kortrijk.

De man kwam namelijk terecht in de mallemolen van de eerste schoolstrijd (1878-1884). Die werd zeer hard en op het scherpst van de snee gevoerd en leidde tot het definitief uiteenvallen van katholieken en liberalen in twee zuilen.

De homogeen liberale regering wilde dat in elke gemeente een neutrale school kwam onder controle van de staat. De katholieke kerk verzette zich tegen de beslissing van de regering en in nagenoeg iedere parochie werd door de pastoor een (vrij) schooltje opgericht. Maar men liet het daar niet bij. Onderwijzers van de staatscholen kregen de keuze om over te stappen naar de katholieke scholen of te worden geëxcommuniceerd. De druk was enorm. Er werd opgeroepen om aan de onderwijzers en leerlingen van de officiële scholen niets meer te verkopen in het dorp, schrijft Nicole Verschoore over die wel zeer zwarte periode.

Voor heel wat van die onderwijzers die niet (direct) overliepen naar de katholieke school in hun dorp werd de situatie onleefbaar. Nicole Verschoore vergelijkt de armzalige vlucht met paard en kar van de onderwijzersfamilie Sevens uit Lapscheure met vluchtelingentoestanden uit de vorige eeuw, zoals in Vietnam en de Balkan.

In Kortrijk zou Theodoor Sevens (Kinrooi 10.04.1848-Kortrijk 16.05.1927) echter snel uitgroeien tot een zeer opvallende figuur. In de Encyclopedie van de Vlaamse Beweging⁸ schrijft Reginald De Schryver dat hij uiteindelijk directeur wordt van een katholieke school. Theodoor speelt in de periode vóór en na de Eerste Wereldoorlog een belangrijke rol als archivaris en geschiedkundige in zijn nieuwe stad. Hij schrijft een twintigtal bijdragen over het onderwijs, dat hij ziet als dé emancipatorische motor voor de Vlaamse bevolking. Tenslotte draagt hij bij tot de vernederlandsing van de nog relatief verfranste stad Kortrijk. Hij is bevriend met Hugo Verriest en Guido Gezelle.

---

⁸ Reginald De Schryver, Theodoor Verschoore, Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, deel R-Z, Lannoo, blz. 2378

Zijn zoon Alfons (Lapscheure 10.03.1877-Gent 3.12.1961), eveneens onderwijzer, ontpopt zich tot een voorvechter van de Vlaamse zaak, iets waar Nicole Verschoore in het boek niet in detail op ingaat. Zij zoomt vooral sterk in op de menselijke kant, zoals het feit dat vader en zoon niet 'on speaking terms' zijn.

Alfons Sevens is eveneens een interessante figuur, waarover eveneens een uitgebreid stuk staat in de Encyclopedie van de Vlaamse Beweging.⁹ Hij werkt bij de levensverzekeringsmaatschappij Germania en ontpopt zich als letterkundige en Vlaamsgezinde agitator. Hij koppelt de Vlaamse strijd met democratische en sociale rechten. Zijn eerste roman Schoolmeester (1907) gaat over een onderwijzer die op het platteland opkomt voor de onderwijsrechten van de arme bevolking. Alfons Sevens zou zich in de periode vóór de Eerste Wereldoorlog sterk inzetten voor de vervlaamsing van de Gentse universiteit.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog keert hij zich tegen de collaboratie met de Duitsers en dus tegen een ruime groep Vlaamsgezinden. Alfons Sevens is op dat ogenblik uitgever van het kritische Gentse weekblad 'De Witte Kaproen'. Hij wordt door de bezetter gevangengezet en gedeporteerd. Het leidt tot een zeer hevige afkeer ten aanzien van Duitsgezinde flaminganten.

De brieven die haar vader tijdens zijn Duitse gevangenschap (1915-1918) aan haar moeder in Gent stuurde, werden van 1998 tot 2001 door Nicole Verschoore uitgegeven in een tiental afleveringen van 'Boek en Bibliotheek'.¹⁰

Zijn dochter Livine (Gent 15.09.1914-30.01.2009), de moeder van Nicole, zou uiteindelijk één van de eerste afgestudeerde juristen van de vernederlandste Gentse universiteit worden en de eerste vrouwelijke rechter in Vlaanderen. Dat moet hem ongetwijfeld veel plezier hebben gedaan.

---

⁹ J. Paul Lissens, Alfons Verschoore, Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging, deel R-Z, Lannoo, blz. 2377 en 2378

¹⁰ Nicole Verschoore gaf de **Oorlogsbrieven van Alfons Sevens. 1915-1918**, uit in: **Boek en Bibliotheek**, 13 afleveringen, van reeks 5 (1998), nr.1 t./m. reeks 7 (2000), nr. 4. In reeks 7 (2000), nr. 1 VII/1 wordt het Gents verleden in **Vergeetmij-nietjes** besproken

Livine speelt overigens een zeer nuttige rol bij het totstandkomen van de biografie over Cyriel Buysse van Joris van Parys.¹¹ Hij zou het boek aan haar opdragen. Zij kon putten uit haar kennis over de familie, want zij had niet alleen Augusta Beaucarne en Madeleine Buysse gekend, maar eveneens Alice Buysse. Haar verhalen zullen ongetwijfeld Nicole Verschoore hebben geïnspireerd voor het schrijven van de familietrilogie. Dankzij Livine is bovendien een groot aantal documenten uit de nalatenschap van Arthur en Alice Buysse bewaard gebleven, evenals het handschrift 'Het recht van de sterkste' dat Cyriel Buysse cadeau deed aan zijn schoonzus, en een aantal bijzondere exemplaren van zijn boeken, met geschreven opdrachten aan Arthur en Alice.

Nawoord

Op zich is het jammer dat het drieluik 'La Passion en les hommes' niet in het Nederlands werd geschreven of vertaald en dus niet werd ontsloten voor een ruim Vlaams publiek. Want het gaat hier om een stuk Belgische, maar vooral Vlaamse geschiedenis, die start op het einde van de 18de eeuw en eindigt in de jaren zestig van vorige eeuw.

Zelfs de Académie Royale de Langue et de Littérature Françaises de Belgique die het drieluik in 2008 bekroonde met de Prix Michot, bestempelde het werk als een niet te onderschatten bron voor de kennis van de Vlaamse identiteit in België.

Stefaan De Groote
Bachte-Maria-Lerne

---

¹¹Joris van Parys schreef een In Memoriam Livine Verschoore-Sevens in het 25ste deel van de Mededelingen van het Cyriel Buyssegenootschap (2009)

DAG ARENDSOOG ...

Zomer 2009.

Op een tuinfeest in Poesele zag ik 'Arendsoog' terug: *'Dag Arendsoog ... dag Onrustige Ekster!'*

76 en 77 jaar oud en toch nog die herinneringen ophalen aan een jeugd van 63 jaar geleden bij de scouts. Hij zag dat ik naar zijn bril keek: *'Ja jongen mijn brilglazen zijn nog altijd lijk vroeger gemaakt van de deksels van steriliseerbokalen. Maar niettegenstaande dat was ik vroeger de beste spoorzoeker! Weet je nog Onrustige Ekster dat je op kamp in Waulsort zat te roepen dat je gebeten was door een slang... ze was een beetje groter dan een regenworm. ... Weet je nog Arendsoog, dat je karweien moest doen omdat je nooit je knieën waste ... weet je nog? ... weet je nog 1945?'*

De oorlogsjaren hebben ervoor gezorgd dat we op enkele jaren tijd zoveel hadden meegemaakt: twee keer mobilisatie, Belgische troepen in Nevele, versterkingen en loopgrachten zien maken langs het kanaal. Vanuit den Hoel, ons uitgelezen speelterrein, konden we alles bespieden. En dan plots die oorlog... paniek ... schrik... en Duitse soldaten in Nevele, kapotgeschoten en uitgebrande huizen en droevige berichten die toekwamen van Nevelse soldaten, die ergens in België waren gesneuveld.

Oorlogsjaren: momenten dat we schrik hadden en we zagen dat onze ouders bezorgd waren en veel verzwegen. Toch genoten we van onze strooptochten in de loopgrachten langs het kanaal waar zoveel te vinden was dat door soldaten achtergelaten was: een bajonet, een helm, kogeltassen, kogels. En dat alles verstopten we. Dat waren de schatten van de *'bende van den Hoel'*, dat mocht niet ontdekt worden door *'de bende van de Oostbroek'*, de *'Golden Star'*, of door *'de bende met de Hoge Hoeden'* (er was er maar één met een oude hoed van zijn vader op). Deze kwamen van over de brug op schattenjacht.

Toen kwam de bevrijding. Engelse en Canadese soldaten... *'Engelse sieken'* en sigaretten waarvan men op meters afstand kon ruiken dat men er een gerookt had. En met de bevrijding veranderde er plots zoveel in ons leven. De eerste vrienden verlieten de gemeenteschool en liepen school in Gent.

Vertrek op kamp met de vrachtwagen van Goethals

Ondertussen was er in Nevele een jeugdbeweging opgericht: de KSA, maar niet iedereen was er echt welkom. Velen van ons gingen naar een stads-, provincie- of staatschool en die pasten in de K.S.A. niet zo goed.

Maar er waren die fantastische verhalen over de scouts... streng maar avontuurlijk, hoed met drie deuken, enz. enz. en enkelen namen het initiatief om contacten te leggen tot het oprichten van een scoutsgroep in Nevele. Nogal vlug meldde zich een groepje geïnteresseerden. Dit was niet echt naar de zin van de Nevelse clerus die de initiatiefnemers verbood een scoutsgroep op te richten ... en wij die steeds hadden gedacht dat wij vanuit die geestelijkheid een aalmoezenier zouden kunnen krijgen. Kort daarna - het was toen al genoeg bekend wie geïnteresseerd was - werd ieder gezin nog eens door een onderpastoor bezocht en de ouders werden afgeraden hun zoon bij de scouts te laten aansluiten. Ondanks die druk van buitenaf bleef een mooi groepje geïnteresseerden over. Na meerdere contacten (vooral gelegd door Prosper en Jules Gilson) werd het volgende voorstel gedaan: Nevele krijgt een St.-Mauritiusgroep onder de vleugels van de St-Martinusgroep Deinze. Zo omzeilde men het verbod van de Nevelse geestelijkheid.

*Vooraan v.l.n.r.: Walter Van Gampelaere, Georges Van Heirseele, Guido Yysebaert, Daniël D'Hooge, Julien Gilson, Gaspard De Grave, Jozef Van Maldegem, Robert Bytebier, Robert Van Tornhout.
Achteraan: Asistent Nestor Seeuws, Master Victor Helen, aalmoezenaar Onderbeke, senior patrouilleleider Prosper Gilson.*

In Deinze ging men hiermee akkoord en de Nevelse scouts hadden hun vereniging. Door die overeenkomst met Deinze konden ze gebruik maken van hun materiaal, hun tenten, hun sjorringpalen, hun kookgerief enz. De overeenkomst hield ook in dat de Nevelse scouts ofwel alleen op kamp konden gaan ofwel gezamenlijk met hun Deinse vrienden. Het was het begin van een fantastische tijd. Het eerste Nevelse kamp vond plaats in het kasteeldomein van Poeke. Op zondag kregen we er het bezoek van onze ouders en familieleden die met het *kamielken* (mazouttram) vanuit Nevele naar Poeke kwamen. Gezamenlijke kampen hadden we in Deurle en Waulsort. We hadden samen een survivalkamp tot het behalen van het brevet van patrouilleleider enz.

*Eerste kamp in Poekekasteel.
V.l.n.r. René De Brabander,
André Poelman, André Dhoore,
Walter Van Gampelaere,
Georges Van Heirseele.*

*Kamp Poekekasteel.
Robert Van Tornhout aan het
koken.*

Inspectie!

Om onze goede werking te kunnen verzekeren moesten we een onderkomen hebben en dat werd ons bezorgd door de familie Poelman op de Markt in Nevele, want hun zonen Roger en André waren scout. We bouwden op de zolder boven hun garage twee patrouillehoeken en daar vergaderden de 'Herten' en de 'Eekhoorns'. Daar leerden we knopen leggen, de morse- en semafoortekens gebruiken, en van daaruit vertrokken we op tocht. We werden opgeleid om onze proeven en beloften af te leggen en kregen onze totem.

Dankzij Prosper en Jules Gilson mochten we ook vergaderen in een hangar van de stelplaats van de trams, namelijk het gebouwtje dat gebruikt werd

als slaappleats van de trambestuurders die 's morgens heel vroeg moesten vertrekken.

Wekelijks kwamen er leiders uit Deinze, en pas nu beseft ik hoeveel die voor ons gedaan hebben: master Heleu, assistent Nestor Seeuws en assistent Carlos Filliers. Als aalmoezenier kregen we regelmatig E.H. Carlos Onderbeke op bezoek. Ondertussen ging ook Prosper Gilson als senior patrouilleleider tot de leiding behoren.

Wie er allemaal tot de St.-Mauritiusgroep behoorde, wil ik graag hierna vermelden maar ik weet dat ik namen zal vergeten. Uit de beginperiode in 1945 herinner ik mij: André Dhoore, René De Brabander, Robert Van Tornhout, Jozef Van Maldeghem, Robert Bytebier, Gaspard De Grave, Prosper Gilson, Jules Gilson, Daniel D'Hooge, Guido Ysebaert, Georges Van Heirseele (de kleine filosoof en later vader van Peter Van Heirseele, beter gekend als kunstenaar en striptekenaar Herr Seele), Walter Van Gampelaere, Romain Tuytschaever, Roger Poelman, André Poelman, enz... en sommigen zijn er al niet meer.

Ik dank Dikke Beer (André Dhoore) en Sluipende Panter (René De Brabander) die me enkele herinneringen en foto's uit die tijd bezorgden en Arendsoog (Robert Van Tornhout), die zijn echte totem niet meer juist wist maar nog altijd meent dat hij de beste spoorzoeker was.

Onrustige Ekster

'T BOLLEKEN

Wat vooraf ging...

Zo'n veertig jaar geleden zat ik Grieks te studeren in de woonkamer van de ouderlijke woning in de Vosselarestraat in Landegem. Twee jongheren klopten aan. Ze kwamen mijn vader vragen om samen met hen de 'heemkring Landegem' op te richten.

Mijn vader ging akkoord, maar stelde voor om het werkingsgebied te verruimen, en een 'heemkring Nevele' te stichten. Ik herinner mij niet meer of die twee heren (Jan Luysaert en Johan Taeldeman) daar onmiddellijk mee akkoord gingen, maar ik herinner me wel nog levendig dat één van de twee mijn leerboek nam en wat Griekse verzen declameerde. Vertalen kon hij niet meer.

Uiteindelijk werd toch gekozen voor 'Het land van Nevele'. Zo kon men ondermeer beroep doen op de kennis en de hulp van Antoine Janssens, professor René Tavernier en Jozef Van De Castele.

Professor René Tavernier was trouwens de baas van mijn vader. Hij was afkomstig van Nevele, en was daar zeer fier op. Hij zegde onmiddellijk zijn medewerking toe aan de nieuwe heemkring en de eerste tijdschriften van Het Land van Nevele werden in zijn lokalen van de Gentse Universiteit gestencild. Zijn personeel liet hij letterlijk rondjes draaien om het tijdschrift samen te bundelen.

Dertig jaar later. Jan Luysaert vraagt mij om toe te treden tot het bestuur van de heemkring. Ik ben dan al actief als promotor van Open Monumentendag en Jan is er één van de vaste gidsen. Zo treed ik in de voetsporen van mijn vader.

Als Jan in januari 2003 zestig jaar wordt, vraagt zijn echtgenote Mieke ons of we geen verrassing zouden kunnen organiseren voor Jan. Het toeval wil dat notaris Deurinck op dat ogenblik - op eigen kosten - 't *Bolleken* van Cyriel Buysse laat herdrukken. Dit was voor ons de directe aanleiding om 't *Bolleken* te gebruiken als rode draad tijdens de viering van Jan. Ik neem contact met de nieuwe eigenaars van het herenhuis waar Buysse zijn roman situeerde en vraag hen of ze akkoord gaan om hun woning open te stellen voor ons. Notaris Duerinck laat ons toe om zijn zaal te gebruiken en wanneer hij hoort dat het de bedoeling is om Jan Luysaert te vieren, stelt

hij zelf voor om alle kosten te 'mogen' betalen... wel handig om de naam van Jan in je achterzak te hebben!

Die avond organiseren we een *Bollekenswandeling*, waarbij we 'het kasteel van 't Bolleken' bezoeken en we verrassen onze voorzitter wanneer hij de zaal betreedt met een verjaardagslied, er is een *Bollekenshutsepot* voor de leden en de genodigden en een quiz over onze jarige.

Zeven jaar later organiseren wij Open Monumentendag in Nevele. De heer en mevrouw Van Acker reageren enthousiast op mijn vraag of wij hun prachtig gerestaureerd herenhuis mogen openstellen voor het publiek. Voor OMD is dit mooi meegenomen tijdens het Cyriel Buysse-jaar en het 'kasteel van 't Bolleken' past uiteraard prachtig binnen dat kader.

Het thema van OMD 2009 was 'zorg'. Om ons kasteel daarin te kunnen plaatsen hoorden wij zeer graag vertellen dat daar twee honderdjarige geleefd en verzorgd werden, namelijk juffrouw Ida de Kerchove d'Exaerde en mevrouw Adhemar Depauw.

Bij elke woning die wij openstellen ter gelegenheid van OMD, stel ik de summere geschiedenis van dat gebouw en zijn bewoners op voor de gidsen, en omdat er al een stevige link is met Jan Luysaert toen hij 60 werd mag deze bijdrage in dit huldnummer van ons tijdschrift niet ontbreken.

De eigenaars van het huis van 't Bolleken

Op die plaats stond oorspronkelijk de herberg 'Het Gouden Hoofd'. De herberg was goed gelegen aan een wegsplitsing en vlakbij twee plaatsen waar tol werd geheven, namelijk de tol ter hoogte van het 'Hecken ter Poucstrate', en de tol op de 'Waghenbrugge' over de Poekebeek. Er werd zeker tot 1867 nog tol geheven.

Op 28 mei 1852 kocht Angelica Penneman, de weduwe van Felix Blomme, de herberg en de omliggende gronden en gebouwen aan de 'Burgerlijke Godshuizen van Gent'. Het geheel was 3 hectaren 30 aren en 60 centiaren groot. Ze betaalde hiervoor 18.000 frank. Het huis veranderde een paar keer van huisnummer; eerst 42, dan 46 en tenslotte 44.

Architect Philippe Beaufort¹ bouwde daar het nu nog bestaande herenhuis.

---

¹ Philippe Beaufort (1779-1853) was een Nevelaar. Hij woonde op de wijk Kerrebroek. Hij was architect in een periode dat het beroep nog niet gereguleerd was.

Angelica Penneman.

Voor dokter Charles Blomme en Sylvie Delarue, neef en nicht van Angelica, bouwde hij aan de overkant van de straat een identieke woning. Dit gebouw is te zien op een foto met de brandweer van Nevele ervoor geposteerd. Hun lokaal bevond zich immers in het gebouw aan de zuidkant van ons 'tweelingkasteeltje'. Cyriel Buysse laat hier de 'Tantes' wonen. Dit herenhuis werd afgebroken in 1972, om er een nieuw kantoor van het Gemeentekrediet (nu Dexiabank) op te richten. Ook dit huis veranderde regelmatig van huisnummer: eerst 40, dan 44, nu 42. Beide huizen hadden dus ooit huisnummer '44', en dat maakte het bij opzoekingen niet altijd gemakkelijk.

Een dochter van Angelica Penneman, Valentine Blomme, trouwde met Emiel Lampaert. Zij woonden in de Tieltstraat nr. 1 (nu Cyriel Buyssestraat 1). Ook hun zoon Louis, die een tijdlang burgemeester was, woonde in hetzelfde herenhuis.

Louis' dochter Imelda trouwde met Adhemar Depauw. Adhemar Depauw woonde in 't Bolleken vanaf ongeveer 1930. Hij bewoonde eerst het geboortehuis van de gezusters Loveling in de Langemunt. Adhemar Depauw stierf in 1970. Zijn weduwe Imelda Lampaert woonde in 't Bolleken tot 2002.

In 1995 bestond het risico dat het volledige domein zou verkaveld worden met afbraak van het herenhuis. Door een alert optreden van hun zoon Wilfried Depauw werd het herenhuis en omgeving tijdig beschermd. In 2002 kocht restauratie-architect Van Acker dit gebouw. Hij restaureerde het zorgvuldig en de verbouwingen van omstreeks 1950 liet hij terug verwijderen.

De roman 't Bolleken

Deze prachtige roman van Cyriel Buysse werd in 1906 uitgegeven. Hij kwam daarvoor op het idee bij de begrafenis van een rentenier in de omgeving: *'in één minuut geconcipeerd, bij de begrafenis van een buitenvuurkje, en eenige dagen later aangepakt'*. Het thema van het verhaal is de onmogelijkheid om de sociale kloof tussen hoog en laag te overbruggen. Hij beschrijft ook het tenonder gaan aan de verveling, het nutteloos zijn en zich zo voelen (een 'bore-out syndroom' avant la lettre) plus het teveel genieten van de goede dingen des levens, zijnde *'l'alcool et Flavie'*.

Uit de beschrijving van het kasteel waar *nonkelken* en *meneer Vital* woonden, is het duidelijk dat Cyriel Buysse het statig herenhuis in de Tieltstraat 44 (nu Cyriel Buyssestraat 44) voor ogen hield. Hij woonde er zo'n dertig jaar lang op een goede steenworp vandaan, en hij zag het dus elke dag.

Uittreksel uit *'t Bolleken*: *'Zijn huis - 't kasteelken zoals de menschen het noemden-, stond heel alleen aan 't uiteinde der lange straat, daar waar de steenweg zich in tweeën splitst, rechts en links, naar andere dorpen. Een bloementuintje, door een ijzeren hek en een omheiningmuur van de straat afgezonderd, lag lieflijk verdeeld in kleine, kleurenrijke perkjes voor het witte woonhuis met de groene zonneblinden en daarachter strekte zich de lusttuin uit vol hooge en sombere boomen, bijna indrukwekkend als de imposante massa van een park.... Dit mooi 'kasteeltje', die groote tuin met zijn oude reuzenboomen, die onzichtbare, geurende heesters en bloemen, die teere nevels om gazons en bladerkruinen, dat groots en aanhoudend geruisch van 't wildstroomende water...*

Het beekje beschouwde hij als de rijke vischmijn, waaruit zooveel heerlijke snoeken en palingen kwamen... (vanuit het salon) Meneer Vital en Eleken keken ijlings-schokkend om en zagen een woelende beweging op de stoep van het gemeentehuis.'

Het gebouw zelf

Het gebouw is een alleenstaand herenhuis van vijf traveeën en twee en een halve bouwlaag onder een schilddak. Een plintsteen, links en rechts naast de deur vermeldt: *'A.Blomme-Penneman 1852'* en *'Philippe Beaufort – bouwkundige'*. De lijstgevel is bepleisterd en beschilderd op een arduinen plint met dubbelhuisopstand. Op de begane grond zien we imitatiebanden.

De rechthoekige deur bevindt zich in geprofileerde arduinen omlijsting. De vensters zijn rechthoekig in opvallende omlijsting met sluitsteen. Op de bovenverdieping hebben ze een kroonlijst. De borstweringen zijn versierd met guirlandes tussen lekdrempelconsoles van de bovenvensters. In de centrale deurtravee zijn ze versierd met balusters. De linkerzijgevel is bekleed met leien. De rechterzijgevel en de achtergevel zijn voorzien van een baksteenbekleding.

Het gebouw vertoont gelijkenissen met de huizen ontworpen door architect en tijdgenoot Minard (bijvoorbeeld de wenteltrap). De stijl is neo-classicistisch (acanthusbladeren en Corynthische zuilen) met wat Empire-trekjes

De indeling van de woning

- De gang: de vloer (1930) loopt af naar de tuin met de bedoeling om het schuurwater te laten wegvloeien. Vroeger was er een houten voordeur met bovenlicht. Na de Tweede Wereldoorlog was er oorlogsschade en werd een smeedijzeren deur geplaatst door de gebroeders Van Heule uit Nevele. Het marmer bij de voordeur is van 1950. In de gang valt vooral het mooie stucwerk op: engeltjes en (Egyptische?) vrouwen en de goudkleurige banden van bladgoud, geplaatst door August Van Gampelaere. We zien één trap in de gang. Er is nog een tweede trap. Deze is minder steil dan de hoofdtrap. Hij werd gebruikt door het personeel om met wasmanden en ander gerei gemakkelijker naar boven te kunnen gaan. Tussen de beide trappen is er iets hoger een rond venster. Het was dichtgemaakt. Toen men het ontdekte in 2002 werd het terug opengemaakt.
- De eerste kamer rechts is de salon. Dit is ook zo in *'t Bolleken*. Van hieruit zag *mijnheer Vital* zijn vrienden binnengaan in de herberg *'t Kloefken*. Ook hier zien we prachtig stucwerk met engeltjes op de moluren rond het plafond. Toen later rolluikkasten geplaatst werden, verdwenen de beeldjes ter hoogte van die kasten. De moluren werden elders gemaakt, om dan ter plaatse ingewerkt te worden. De parketvloer dateert van 1950. Toen werden door de eigenaars grote verbouwingen uitgevoerd. De meeste vloeren werden vervangen, de deuropeningen werden verlaagd en de deuren werden afgezaagd. De vensters achteraan werden eveneens verlaagd, er werd een veranda bijgeplaatst en er werd een terras aan de achtergevel aangelegd. De deuren tussen het salon en eetkamer werden verwijderd en er werd een

deuromlijsting in een soort Mechelse stijl gemaakt. Het salon werd blijkbaar nooit verwarmd want de schouw bleek ongebruikt.

- De eetkamer (ook in *'t Bolleken* is dit de eetkamer) bevindt zich op het einde van de gang rechts en is rechtstreeks verbonden met het salon. Het stucwerk was hier oorspronkelijk hetzelfde als in de salon. Omwille van de opgelopen schade tijdens de Tweede Wereldoorlog werd het verwijderd. Vroeger stond hier ook een schouw. Het venster had oorspronkelijk dezelfde grootte als dat in de salon maar het werd in 1950 verlaagd. Monumentenzorg geeft geen toelating om het raam terug in de oorspronkelijke toestand te laten herstellen omdat dit niet meer zou overeenstemmen met de hoogte van het raam van de veranda.
- Links in de gang waren er vroeger twee kleine kamers. Deze zijn nu samengebracht tot één grote kamer. In het eerste kamertje ontvingen de eigenaars hun klanten en pachters.
- In de kamer links, iets verder in de gang werd het plafond in 1950 verlaagd. Alle leidingen werden in het valse plafond geplaatst. Nu is alles terug in de oorspronkelijke staat gebracht. Bij de werken in 2002, ontdekte men ook een dichtgemaakte ingebouwde kast. Deze werd blijkbaar verstopt om er een kast voor te kunnen zetten. Nu heeft deze binnenkast terug een functie.
- Vermits de binnendeuropeningen in 1950 overal verlaagd werden en de binnendeuren afgezaagd, heeft de huidige eigenaar in 2002 alles terug verhoogd en er werden nieuwe deuren gemaakt. De timmerman heeft hier echter wel een foutje begaan. Bij gewone deuren worden de klinken op 90 cm hoogte geplaatst, maar bij grote deuren worden ze op 110 cm geplaatst. Hier werden ze op 90 cm geplaatst.
- Het terras werd aangelegd in 1950. De achtergevel was destijds bezet op dezelfde wijze als de voorgevel. Om de opgelopen oorlogsschade te stoppen, werd er een façadesteen tegen de achtergevel geplaatst.

Al deze plaatsen werden opengesteld tijdens de Open Monumentendag van 2009. De gidsen hadden het voorecht om het volledige huis te mogen bekijken en konden vaststellen dat ook de bovenverdieping mooi werd gerestaureerd. Daar deed men een eigenaardige ontdekking: een inge-

bouwde kast had een achterwand die toegang gaf tot een slaapkamer! Was er hier dan toch een 'nonkelken' actief?

Ook de zolder is fraai ingericht. De prachtige balken vertonen merktekens en sporen van de oorlog. Van op deze zolder beschoten Belgische soldaten de oprukkende Duitsers tijdens de meidagen van 1940. Na het offensief vond men hun drie lijken op de zolder. Wilfried Depauw herinnert zich nog dat hij van zijn ouders niet mocht gaan kijken. In 2002 vond men nog steeds kogels op de zolder. Nog tijdens de meidagen '40 had het Belgisch leger bij de wegsplitsing een mijnenveld aangelegd. Een Duits span was erin terecht gekomen. Het lijk van de voerder werd tot op het platform van de herenwoning geslingerd.

De tuin

In de tuin staan er een paar interessante (en beschermde) bomen:

- De *ginko biloba* (Japanse Notelaar) is een zogenaamd levend fossiel. Hij kwam al voor in het tijdperk van de dinosaurussen, het secundair (250-65 miljoen jaar geleden). De vruchten (botanisch zijn het zaden) worden in Japan en China als delicatessen beschouwd. Aan de boom en de vruchten worden er verschillende goede eigenschappen toegekend. Ze zouden het geheugen stimuleren en ouderdomskaaltjes voorkomen. Volgens de eigenaar zouden ze ook de mannelijke libido verhogen. Misschien voelden *nonkelken* en *meneer Vital* zich hierdoor zo sterk aangetrokken door het vrouwelijk schoon?
- De *zwarte notelaar*. Deze boom is oorspronkelijk afkomstig uit Noord-Amerika. Deze houtsoort levert uitstekend timmerhout. De doodskist van Abraham Lincoln werd uit het hout van een zwarte notelaar vervaardigd.
- een Judasboom. Deze soort komt oorspronkelijk uit Zuid Europa. Nadat hij Jezus verraden had zou Judas zich aan een dergelijke boom hebben verhangen. De boom heeft roze-witte bloemen en lange peulen. In Vlaanderen staan er slechts twee van een dergelijke omvang. De andere staat in het park van Sint-Niklaas.

Naast het hoveniershuis staan twee bomen, één ervan is wat scheef gegroeid. Daar vloeide vroeger de Poekebeek. De bocht in de beek werd rechtgetrokken om het water sneller te laten stromen. Nu overweegt men om die rechttrekkingen terug ongedaan te maken, en de rivieren terug te laten meanderen zodat ze zelf hun water zouden kunnen zuiveren.

Naast de woning is een Franse tuin aangelegd. Vóór de restauratie van het gebouw lag daar een tennisveld. Tegen het gebouw staat een serre die in 2002 werd geplaatst. Voor de vorm en de afmetingen ging men kijken naar de serre van het kasteel van Ooidonk.

Het hoveniershuis was ook wasplaats, koetshuis, paardenstal en werd later een garage. Om de auto er te kunnen plaatsen, moest het huis langs de kant van de Poekebeek 90 cm vergroot worden.

De tuinpoort was vroeger méér naar voor geplaatst. Toen er een auto kwam (een Oldsmobile) was het te moeilijk om op te rijden naar de garage toe. De toegang werd daarom verplaatst.

Alle beelden in de tuin en het huis werden door de eigenaar gemaakt.

De bewoners

- Angelica Maria Penneman (°14-10-1806-†6-4-1869) heeft het herenhuis laten bouwen. Haar vader was Brunon Penneman de Bosscheyde. Zijn vader was Charles, heer van Bos-scheyde ter Beke en Savay. Hun stamboom gaat terug tot 1510. Haar moeder, Marie Roelandts, was afkomstig van Aalter en was de tweede vrouw van Brunon.

Angelica was de weduwe van dokter Felix Blomme (°28-12-1803-†13-2-1848). Hij was de Nevelse dorpsdokter en hij stierf ten gevolge van tyfus in 1848. Tijdens de cholera-epidemie in Nevele van 1830-1832 werd door de gemeente Nevele een hospitaal ingericht in de kapel van de Oostbroek. Tot acht patiënten werden daar verzorgd door dokter Felix Blomme. In die kapel is er een gedenkplaat die eraan herinnert dat de Blommes de schade, die de kapel tijdens de Tweede Wereldoorlog op-

*Carolus Blomme,
omstreeks 1828.*

liep, lieten herstellen. De vader van Felix was de Nevelse dorpsdokter Petrus-Johannes Blomme.²

Felix en Angelica kregen vijf kinderen:

- Florimond (*4-9-1834 - †21-2-1854) was student aan het seminarie van Roeselare.
- Emile (*8-12-1835 - †24-9-1877)³ was griffier bij het vredegerecht van Nevele. Hij was getrouwd met Alida de Grave (*1-3-1848). Haar moeder was Melanie Penneman, de zus van Angelica.
- Stanislas (*27-10-1837 - †30-7-1909) was o.a. priester in Gent. Hij erfde het herenhuis en schonk het later aan Louis Lampaert.

---

² Petrus-Johannes Blomme (*5-4-1758 †19-7-1838) was eerst dokter in zijn geboortedorp Evergem en daarna in Nevele. Zijn vader was Franciscus, 'officier de santé', die op 8-1-1757 trouwde met Marie-Anne Van Hyfte (GP Baert: 'Van Heyst'). Ze kregen zeker nog één zoon: Carolus (*24-2-1762). Petrus-Johannes was getrouwd met Maria-Theresia Dobbelaere (11-12-1751 †2-7-1807). Ze kregen minstens elf kinderen; vijf daarvan stierven zeer vroeg. Volgens de uitgebreide informatie van Leon Thilly, een nakomeling van de Blommes, vochten drie zonen in de legers van Napoleon. Joannes (*13-2-1786) en Petrus (*12-5-1794) sneuvelden. Legerarts Carolus (4-5-1789 †6-12-1846) overleefde de tocht naar Dresden en schreef hierover een dagboek dat GP Baert prachtig bespreekt in het jaarboek van de KOK Deinze van 1952. Rosalia (*23-1-1791 †25-11-1874) trouwde met de Tieltse dokter Louis Lava. Bruno (14-12-1798 †17-5-1870) huwde Colette Acke en was notaris en burgemeester in Lovendegem. Felix had een tweelingbroer, Auguste, die stierf toen hij vier jaar oud was. Felix werd ook dokter. Blijkbaar was er toen in Nevele geen plaats voor twee dokters en Felix vestigde zich in Merendree. Later, toen zijn vader zijn praktijk stopzette, werd hij (zeker vanaf 1843) dokter in Nevele. In 1846 huurde hij het huis waar nu café De Kastelein is gevestigd in de Cyriel Buyssestraat. In 1885 schrijft Cyriel Buysse een brief aan zijn tante Virginie Loveling. Daarin bespreekt hij haar pas verschenen boek 'Sophie'. Buysse heeft wat Nevelenaars ondervraagd, o.a. de familie Cackaert, die hem vertelden dat ze in dat boek de meeste personages herkenden: *Monteine* was dokter Felix Blomme en *Camille* was zijn vrouw, Angelica Penneman. De kinderen van *Monteine* en *Camille* hebben herkenbare namen: Valentine, Emilie en Loutje.

³ Emile-Felix-Louis Blomme was, zoals de rest van zijn familie, ook actief in het verenigingsleven. Hij werd baljuw van de Nevelse *Handboogmaatschappij St.-Sebastiaan*. Hij 'velde den koninggaai' in 1866 en 'wierd door den Hoofdman als Koning uitgeroepen, al de leden wenschten hem geluk en dronken op zijne gezondheid, tevens den wensch uitdrukkende zoo zacht en zoo vrij mogelijk bestierd te worden'. In 1877 werd hij voorzitter maar hij overleed enkele maanden later.

- Coralie (°14-4-1839 - †8-6-1919) trouwde in 1852 met dokter Louis Van Den Plas uit Lochristi.⁴ Nevele was toen versierd met triomfbogen waarop geschilderd was: *'Honneur à la science et à la beauté'*. Hun dochter, Celine Van Den Plas, huwde eerst Dr. Verthé. Na zijn overlijden huwde ze notaris René Blomme. René was familie van haar en kwam van het herenhuis aan de overkant van de straat.
- Valentine (9-3-1842 - †31-10-1873) is de jongste dochter. Ze wordt in één van de volgende paragrafen verder besproken.

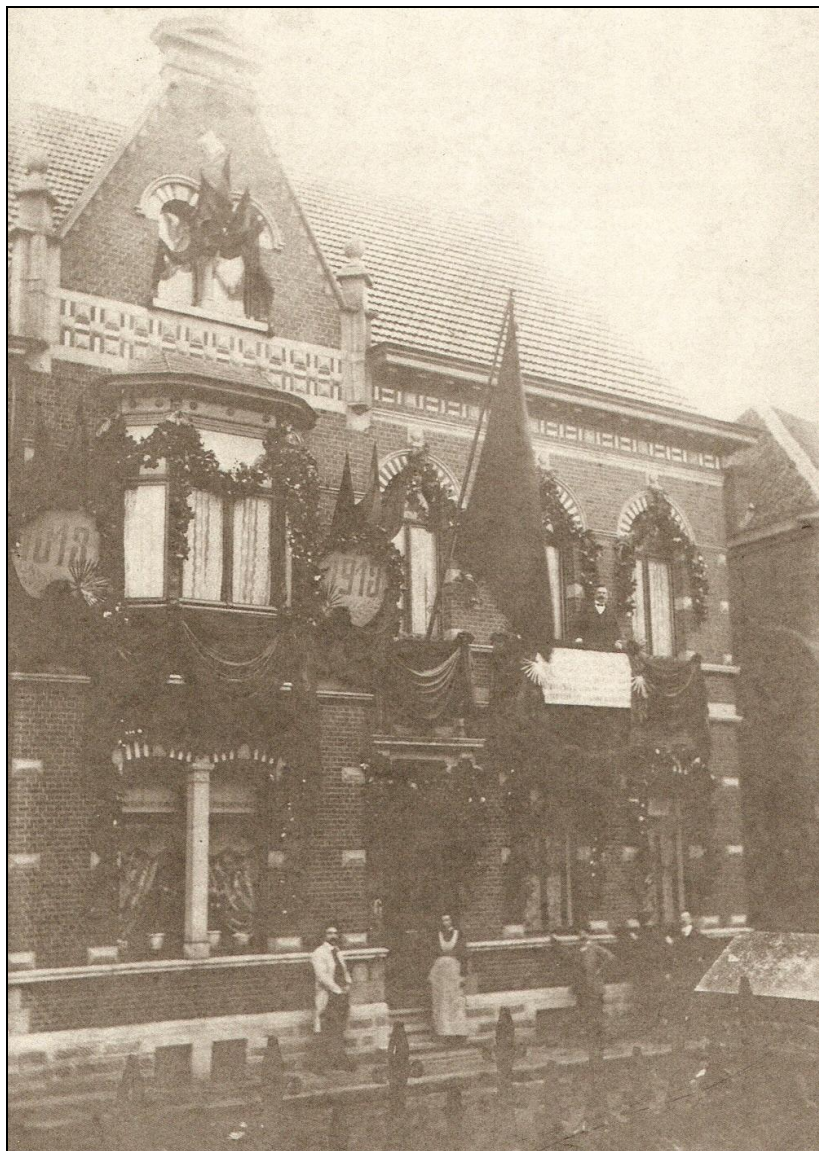
De *'weledele juffrouw'* Ida Emmanuelle de Kerchove d'Exaerde (°5-12-1813 -†25-2-1916), vierde hier haar eeuwfeest in 1913. Haar ouders waren François de Kerchove d'Exaerde (1774-1847) en Rosalie van Pottelsberghe de La Potterie (1778-1842). Beiden hebben een stamboom tot 1360.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd het herenhuis zwaar beschadigd. Virginie Loveling noteert in haar dagboeknotities op 21 oktober 1914: *'De kamenier van een juffrouw, die verleden jaar met grooten luister en praal haar honderdsten verjaardag - 6 december - door heel de bevolking van Nevele en 't omliggende heeft mogen zien vieren, werd door een shrapnell in den buik getroffen, terwijl zij hare verschrikte meesteres naar dezer slaapkamer leidde. Ze ligt op sterven.'*

---

⁴ Louis-Erasmus Van den Plas zijn vader Maximilien was eerst getrouwd geweest met Sophia Rommel. Haar vader, Johannes Baptiste Rommel, was eveneens dokter. De familie was verwant met de Duitse Generaal Erwin Rommel. Tijdens de Tweede Wereldoorlog kwam de *Woestijnvos* een groet brengen aan het familiegraf in Lochristi. Dit verhaal werd me bevestigd door mevrouw Lea Van Petegem uit Lochristi, schoonzuster van wijlen dokter Jozef Steyaert.

Een dochter van Celine Van den Plas was Bertha Verté. Haar dochter, de nu negtigjarige Françoise De Schrijver schetste in enkele brieven naar haar verre neef Wilfried Depauw en mezelf hoe het leven was in de twee herenhuisen. Ze vertelt ook enkele anekdotes. Ze schrijft dat Angelica Penneman van adel was, en dat ze zeer bang was voor de *'sans-culottes'*. Ze zou de Revolutie beleefd hebben. Daarom zou ze in haar huis ('t Bolleken) een onderaardse gang hebben aangelegd. Volgens Didier Dejaeghere was er in het huis van de *Tantes* (nu Dexiabank) een geheime kelder. Via een luik in het kleine salon, verstopt onder het tapijt, kon men die kelder bereiken. Het was de enige toegang. Als de familie naar de kust ging werd al het zilverwerk daar verstopt. Ook tijdens de oorlog werden er waardevolle zaken en voedsel weggestopt. Ook haar schoonzoon Leon Thilly bezorgde me heel wat informatie.

*De burgemeesterswoning is versierd t.g.v. de viering van het eeuwfeest
van Ida de Kerchove.*

Louis Lampert staat op het balkon van Thielstraat 1.

Jan Luysaert schreef in 2008 twee tijdschriften over Nevele tijdens de Eerste Wereldoorlog. Hij putte daarvoor uiteraard ook uit die dagboeknotities. Een familielid van die *kamenier*, leest ons tijdschrift en laat ons weten dat dit sterven serieus voorbarig was. Pauline Schelpe, de gekwetste kamenier, leefde nog tot 1957. Ook de krant *Le Bien Public* schrijft erover naar aanleiding van het overlijden van Ida: '*En octobre 1914 Mlle de KERCHOVE avait été le témoin calme des escarmouches sanglantes dont la commune de Nevele fut le théâtre. Sa maison fut plus d'une fois atteinte par les balles, et la vénérable centenaire vit même une personne de son entourage tomber à ses côtés*'.

Een broer van Ida de Kerchove d'Exaerde, Constant, was de vader van Raymond de Kerckhove d'Exaerde (1847-1932) die gouverneur van Oost-Vlaanderen werd. Hij was de erfgenaam van het kasteel van Bellem, het huidige *Mariahove*. Zijn echtgenote Valentine de Kerchove was de zuster van Alice Marie de Kerchove, de betovergrootmoeder van prinses Mathilde. Zij woonden in Bellem, in het kasteel, dat in 1965 een klooster werd.

- Valentine Blomme huwde brouwer Emile Lampaert (°9-2-1839 - †9-4-1912). Zijn familie is afkomstig van Dentergem. Rond 1830 verhuisden ze naar Nevele. Zijn vader was Louis Lampaert.⁵ Valentine bevalt van een drieling en een tweeling. De meeste kinderen overlijden zeer vroeg. Zelf overleeft ze een volgende bevalling niet. Ze is dan pas 31 jaar. De stamboom van de Lampaerts gaat terug tot 1400. Blijkbaar waren ze vroeger ook al invloedrijk. Zo komt er op die stamboom een bisschop voor: Petrus Simons. Men noemde hem de goede, de zachte bisschop. Hij ligt begraven in de kerk van Ieper, naast *de Leeuw Van Vlaanderen*, Robrecht van Béthune. Emile woonde met zijn gezin in de Tieltstraat 1. Hij was politiek actief en wordt door Cyriel Buysse vereeuwigd als het gemeenteraadslid dat steeds tijdens de gemeenteraad in slaap valt. Dat Buysse in 1885 de leden van de gemeenteraad op de korrel neemt mag ons niet verwonderen. Zijn vader is dan niet langer schepen en hijzelf is geen be-

---

⁵ Louis Lampaert gehuwd met Adela de Vlieger is brouwer en volgt Theophiel Schelpe ('Cies Pommade') op als burgemeester in 1913. Zijn zoon, brouwer Emiel Lampaert (9-12-1839-†9-4-1912) was gehuwd met Valentine Blomme (†31-10-1875). Ze kregen vier kinderen: Louis Emile (°5-2-1869-†8-5-1943), Stanislas (°11-2-1870-†31-1-1909), Alfred (° 18-8-1871-†19-12-1905) en Paul, die overleed vijf weken na zijn geboorte.

diende meer op het gemeentehuis. Buysse heeft daarop zijn ontstemming afgereageerd met een kleinerend beeld van burgemeester Leonce Mulle de Terschueren en de gemeenteraadsleden op te hangen. Emile nam de brouwerij van zijn vader over. Later zal zijn zoon Louis er hem opvolgen.

Louis Emile Lampaert en Adèle De Vlieger, Imelda en Gaston Lampaert.

- Louis Emile Lampaert komt in de Tielstraat 1 wonen wanneer zijn vader Emile naar Gent verhuist. Hij volgt zijn vader op in de politiek en wordt burgemeester van Nevele. Hij komt tijdelijk wonen in 't Bolleken als zijn huis beschadigd geraakt tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hij huwt Adela De Vlieger en er komen twee kinderen: Imelda en Gaston (°5-7-1902-†10-1940). Gaston nam de brouwerij over. Het burgemeestersgezin schonk het brandglas in Nevele-kerk dat Sint Mauritius als krijgsman voorstelt.

Mijnheer en Mevrouw Adhémar DEPAUW-LAMPAERT ;
Mijnheer Wilfried DEPAUW ;
Mevrouw Francine DEPAUW ;
Mijnheer Sylvain DEPAUW ;
Mijnheer Leon VAN DER PLAETSE-VAN DE VOORDE, kinderen en
schoondochter ;
Mevrouw Weduwe Maurice VAN DE VOORDE-STANDAERT, kinderen
en kleinkinderen ;
Mijnheer Maurice DE VRIENDT-VAN DE VOORDE, kinderen en klein-
kinderen ;
Mijnheer Maurice DE WAELE, zijn getrouwe knecht ;
Mevrouw Martha D'HAERYERE, zijn dienstige meid ;
De familiën LAMPAERT en BLOMME,

melden Ued. met kristelijke gelatenheid, dat het den Heer behaagd heeft
tot Zich te roepen de vrome ziel van hun teerbeminden vader, schoon-
vader, grootvader, schoonbroeder, oom, grootoom en kozijn

MIJNHEER LOUIS LAMPAERT

weduwnaar van

Mevrouw Adèle DE VLEIGER

Burgemeester der gemeente NEVELE sedert 1914 ;

Voorzitter der muziekmaatschap, "St-Cecilia", en lid van verscheidene godvruchtige genootschappen.
Verreerd met de Burgerlijke Medaille 1e Klas, gouden Medaille van de Orde Leopold II,

Burgerlijke Decoratie 1914-1918, en verscheidene andere eretekens.

*geboren te Nevele, den 5 Februari 1869, en aldaar godvruchtig in den Heer ont-
slapen den 8 Mei 1943, na versterkt te zijn geweest door de troostmiddelen
onzer Moeder, de H. Kerk en den Pauselijken zegen.*

UEd. wordt vriendelijk uitgenoodigd tot den plechtigen Koordienst, gevolgd door
de bijzetting in den familiekerlder, die zal plaats hebben in de dekanale kerk
van Nevele, op Donderdag 13 Mei 1943, te 10 uur. (torenuur)

Afhaling van den betreunden en vergadering ten sterfhuize, Thielstraat 1, te 9,45u.

De Vigiliën zullen gezongen worden daags te voren, te 5 u.

De dertigdaagsche gregoriaansche missen zullen gelezen worden in de Kerk
der EE. PP. Discalsen, te Gent.

HIJ RUSTE IN VREDE

Nevele, 8 Mei 1943.

Drukk. G. Lootens, Nevele. — 4978

- Louis' dochter, Imelda Lampaert (*18-6-1901 - †21-3-2002) trouwt met Adhemar Depauw (*10-12-1902 - †18-6-1970). Hij is afkomstig van Lessines waar zijn ouders een porfiergroeve uitbaatten. Hij komt samen met zijn zuster Laura (26-7-1900, †4-12-2001)⁶ in Nevele wonen.

⁶ Laura De Pauw huwde met Leon D'Haese en woonde vanaf 1930 in villa Pia in Landegem. Leon D'Haese sterft zeer vroeg en haar ouders, Leon Depauw (19-5-1867 †4-1-1944) en Louisa Maria De Backer (12-6-1876 †25-5-1962) komen bij

- Adhemar Depauw woonde eerst in de Langemunt. Omstreeks 1930 verhuisde het gezin naar 't Bolleken'. Toen na de Bevrijding oorlogsburgemeester dokter Jan Wannyn werd afgezet werd Adhemar zonder verkiezingen tot burgemeester aangesteld. Professor René Tavernier⁷ vertelde vaak dat hij tijdens de oorlog bij het verzet was en dat hij vanuit Gent contact moest leggen met het hoofd van de Nevelse verzetsbeweging. Beiden waren lid van het OF/FI (Onafhankelijkheidsfront-Front de l'Indépendence). Tavernier kreeg enkel de geheime code van de man van Nevele: AMILCAR. Maar dat was voldoende. Hij wist dat het om Adhemar Depauw ging. Toen hij dan inderdaad contact opnam, was Adhemar Depauw zeer verbaasd. Wilfried Depauw herinnert zich nog dat zijn vader een geheime ontmoeting had in de tuin met een verzetsvrouw uit Gent. Zijn vrouw, Imelda, kwam plots ook in de tuin. Adhemar was toen zeer blij dat zijn broer, Jean⁸, er ook bij was, anders kon hij het gaan uitleggen. Bij de bevrijding, liet kersvers burgemeester Adhemar affiches uithangen om de bevolking op te roepen geen wraak te nemen. De mensen die opgepakt werden bij de bevrijding, werden tijdelijk opgesloten in de kelders van de familie Depauw, Tieltstraat 1.⁹ Later werd hij nog verkozen tot burgemeester van Nevele. Adhemar Depauw stierf in 1970. Zijn vrouw vierde haar eeuwfeest in 't Bolleken.

---

haar inwonen. Toen de villa tijdens de Tweede Wereldoorlog werd vernield woonden ze in Zomergem. De familie Depauw was aannemer van openbare werken en handelde in bouwmaterialen. Naast villa Pia hadden ze een bedrijfsterrein. Tijdens onze jeugd staken wij dikwijls met enkele vrienden, we noemden onszelf 'de Vijf', de Kale over met een vlot, om daar te gaan spelen. Wij noemden het terrein 'Campes' naar de magazijnier Maurice Campe.

⁷ Professor geologie René Tavernier (1914-1992) zijn ouderlijk huis was gelegen in de Langemunt 12. Zijn vader Karel Tavernier was veearts.

⁸ Jean Depauw was gehuwd met Henriette D'Hooghe. Ze woonden in Landegem.

⁹ Cyriel Buyssestraat/Tieltstraat1: eertijds de woning van burgemeester-brouwer Louis Lampaert. Fraai burgerhuis, wederopgebouwd ca. 1911 in neo-Vlaamse-renaissancestijl. Achteraan de woning staan er de nog bestaande remises en paardenstallen van de voormalige brouwerij 'De Ster' (Lampaert); wederopgebouwd na de Eerste Wereldoorlog. In 2001, toen Wilfried Depauw er nog woonde, hebben wij de tuin en de bijgebouwen mogen openstellen ter gelegenheid van Open Monumentendag.

Ze hadden drie kinderen: Wilfried, getrouwd met Monique Dias. Francine, getrouwd met Luc Van Honsebrouck, en Sylvain (22-6-1933-†12-7-1988).

Zowel de overgrootvader van Wifried als die van Monique zetelden in de gemeenteraad en werden er door Buysse ook in beschreven. Leo Dias (1804-1890) was schepen en eveneens gemeentesecretaris van Poesele.

Bibliografie

BAERT G.P., Het dagboek van Carolus Blomme (1813-1814), *Bijdragen tot de geschiedenis der stad Deinze en het land aan Leie en Schelde*, jg. XXV, 1958.

BASTIAEN F. e.a., *Geschiedenis van Lotenhulle*, Aalter 2006.

BOLLAERT A., Poesele en Poeselaars in het werk van Cyriel Buysse, *Het Land van Nevele*, jg. XL, 2009, afl. 4.

DE VOS J., JANSSENS A., *Het 'Lyskanal'. Nevele mei 1940*, Nevele 1980.

JANSSENS A., Zanten uit Nevele, *Het Land van Nevele*, jg. III, 1972, afl. 3.

JANSSENS A., De kapel van Onze-Lieve-Vrouw in de Oostbroek, *Het Land van Nevele*, jg. XIV, 1983, afl. 1.

JANSSENS A., H.Mauritius, kerkpatroon van Nevele, *Het Land van Nevele*, jg. XXII, 1991, afl. 1.

JANSSENS A., Van herbergen, herbergiers en tappers in Nevele, *Het Land van Nevele*, jg. XXIII, 1992, afl. 2.

LANCLUS K., *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen*, Provincie Oost-Vlaanderen, Arrondissement Gent, Kanton Nevele, 12N1

LUYSSAERT J., Nevelse gemeenten onder vuur en Duitse bezetting. Kleine mensen in de Grote Oorlog, *Het Land van Nevele*, jg. XXXIX, 2008, afl. 4a en 4b.

MARTENS A., Notariaat in Hansbeke, *Vlakaf*, mei 2006.

TALDEMAN J., *Monografieën van de Heemkundige kring 'Het Land van Nevele'*, 1 Het literaire leven in Het Land van Nevele, Nevele 1972.

VAN MALDEGHEM A., Kroniek van een bouwfirma naar aanleiding van 125 jaar bouwmaterialen Van Maldeghem, *Het Land van Nevele*, jg. XXV, 1994, afl. 4.

VAN PARYS J., *Het leven, niets dan het leven. Cyriel Buysse en zijn tijd*, Houtekiet/Atlas, Antwerpen/Amsterdam 2007.

VERKERKEN W., Het Land van Buysse volgens Cyriel Buysse, *Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap*, 1994.

Brieven van mw. Francine Smets.

Met dank aan Wilfried Depauw en zijn schoonzoon dokter Werner Verhoeven, Didier Dejaeghere, Leon Thilly, John Buysse, Guido Schaeck, Walter De Smet, Daniël D'Hooge en André Bollaert .

Hugo SCHAECK

Hansbeke

IRÈNE BUYSSE, EEN MARKANTE POEKSE

Inleiding

'Als je iets wilt weten over Poeke dan moet je bij juffrouw Irène Buysse zijn.' Dat is het klassieke antwoord dat de meeste Poekse geven wanneer vreemden over mensen of gebeurtenissen van het dorp informatie willen inwinnen. Ondanks haar 85 jaar is ze nog altijd heel alert en bij de zaak. Ze doet nog veel, ze weet nog veel, ze is zo'n beetje het 'levend geweten' van Poeke. Niet alleen over Poeke weet ze veel maar ook over onze heemkundige kring. Zij was één van de stichtende leden. Verscheidene jaren geleden al gaf voorzitter Jan Luysaert me de wenk

een interview van Irène Buysse af te nemen. Het is er totnogtoe niet van gekomen. Dit jubileumnummer leek me een uitgelezen kans om Jan voldoening te schenken en om deze 'éminence grise' van Poeke en van onze vereniging wat bij te lichten. In deze bijdrage wil ik op zoek gaan naar personen en belevenissen die haar leven gekleurd hebben.

Toen ik op 23 december 2009 bij haar aanbelde, was er belet. Pastoor Maes was onverwacht bij haar binnengevallen om nog even na te gaan of alles in orde was in de kerk voor het hoogfeest van Kerstmis. Irène was pas thuisgekomen. Heel de namiddag al was ze doende geweest in de kerk om het altaar van vers linnen en van bloemen te voorzien, om de kerststal uit te halen en wat al niet meer. Niemand kent blijkbaar beter den draai en de keer in de kerk dan zij. Heel haar volwassen leven al neemt ze vrijwillig de rol van koster van Poeke op zich. Na een kwartiertje vertrok de pastoor gerustgesteld naar een volgende post. Zus Adrienne, die met Irène sinds 1978 het huis in de Knokstraat 12 deelt, verdween met de dienschaal vol lege koffiekopjes naar de keuken. De oude hangklok aan de muur liet haar vertrouwde klank door het huis galmen als wou ze aangeven: tijd om aan het interview te beginnen.

Waren jouw ouders geboren Poekse?

Mijn vader Triphon Buysse is in het jaar 1885 in Poeke geboren. Zijn vader, een landbouwer afkomstig uit Knesselare, had zich - dank zij de voorspraak van de toenmalige pastoor van Poeke - op een hoeve, 18 hectare groot, in de Ter Eikenstraat, vlak bij de grens met Kanegem kunnen vestigen. Na de dood van zijn vader hertrouwde zijn moeder met een Claeys uit Poeke. Het gezin - deels Buysen, deels Claeysen - waarin mijn vader opgroeide, bestond uit twaalf kinderen. Ze waren zonder twijfel door en door christelijk. Een broer van mijn vader, nonkel Adolf Buysse, werd jezuïet. Hij heeft heel zijn leven als dokter-missionaris in de Indische stad Kurseong gewerkt. Hij bezocht de zieken te paard in het Himalayagebergte. Hij is nooit naar België teruggekeerd. Dat was zo in die periode. Ik heb nog veel brieven en foto's van hem bewaard. Op den langen duur stonden er meer Engelse dan Vlaamse woorden in zijn brieven. Hij is in 1975 in Indië gestorven. Vier van mijn vaders zusters en halfzusters zijn als non in verschillende kloosters ingetreden. Eén ervan leeft nu nog in het klooster van de Zusters van het Geloof in Tielt. Mijn vader was thuis dus goed omringd door vertegenwoordigers van de geestelijke stand.

Zelf trouwde hij in 1917 met Emma Tuytschaever uit Poesele. Na hun huwelijk vestigden ze zich aanvankelijk op de ouderlijke hoeve in de Ter Eikenstraat.

Wat weet je over de afkomst van je moeder?

Ze kwam ook uit een landbouwersgezin. Haar vader was jong gestorven en haar moeder was met een Heyse uit Lotenhulle hertrouwd. Het gezin is later naar Frankrijk verhuisd maar mijn moeder is door te huwen met mijn vader in België gebleven. Ze hielp thuis mee op de boerderij en had een speciale voorliefde voor haar groentetuin en voor bloemen. De liefde voor bloemen heb ik van haar geërfd. Ze was

Emma Tuytschaever

wreed, wreed stipt. Ze zou er haar dood aan gehaald hebben van half werk af te leveren. Ze eiste perfectie in alles wat ze deed. Ze was streng voor ons maar ook voor zichzelf.

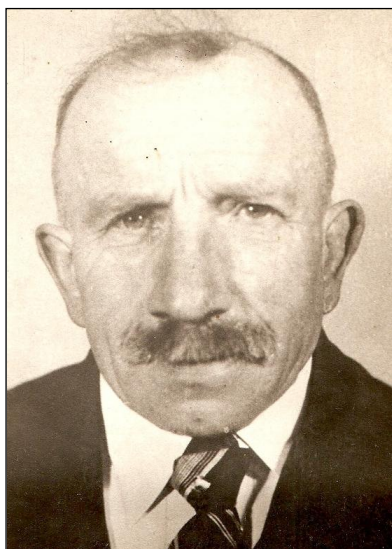
Je bent dus van de boerenstand afkomstig. Uit hoeveel kinderen bestond jullie gezin?

We waren met vier. Twee jongens en twee meisjes. Mijn oudste broer Raf uit Wontergem (°1922) is al overleden, ik (°1924), Adrienne (°1926) en Michael (°1930), die in Gent woont.

Herinner je je nog iets van jouw kindertijd op de boerderij?

Zeer weinig. Mijn vader heeft bij een openbare verkoop in 1925 het Klein Kasteelke van de Preud'hommes hiernaast gekocht. We zijn niet onmiddellijk verhuisd want ik herinner me dat ik als kind langs binnenwegels, die nu allemaal gesupprimeerd zijn, naar de bewaarschool van Poeke liep. Alleen mijn jongste broer Michael is in 1930 op het Klein Kasteelke geboren.

Welk soort man was jouw vader?

Triphon Buysse

Hij was een rappe, wijze mens. Hij was de vertrouwenspersoon van veel mensen. Ik herinner me uit mijn jeugd dat velen hem met één of ander probleem, vooral 's avonds, kwamen opzoeken, wanneer wij al in bed lagen. Ik weet nog goed dat hij de spaarcenten van een buurvrouw op zijn naam moest zetten. Ze wilde haar geld hoegenaamd niet aan een bank geven. Ze kwam telkens bij mijn vader om de interest op te halen. Ook in de eigen familie was hij heel zijn leven lang de vertrouwenspersoon en de raadgever bij uitstek, zowel van de Buysse als van de Claeysse. Hij is nooit in de politiek gestapt hoewel hij een goede band

had met de barones, die ook burgemeester van Poeke was. Als overtuigd katholiek was hij wel lid van de kerkraad. Ik heb hem na zijn overlijden opgevolgd. Ook toen hij ouder geworden was, kwamen heel wat mensen van Poeke bij ons op het Klein Kasteelke zijn wijze raad inwinnen.

Had hij misschien hogere studies gedaan?

Nee. Hij ging tot zijn twaalfde naar de lagere school in Poeke. Daarna volgde hij nog één jaar ergens college maar ik weet niet meer waar. Ik heb hem ook nooit boeken weten lezen. Hij was wel intelligent op zijn manier. Hij had een gezond boerenverstand.

Hoe verdiende hij de kost op het Klein Kasteelke?

Achter het Kasteelke lag er zes hectare land. Een deel ervan bestond uit een zeer grote boomgaard. Het fruit ervan kwamen fruitverkopers uit de omstreken bvb Aimé Wille uit Lotenhulle, telkenjare aftrekken om het verder te verkopen. We hielden beesten: vier koeien en een paar zwijnen. Mijn vader had ook een broedkast waarin hij kuikens kweekte voor de verkoop. Thuis had hij al goed zijn handen vol. Daarenboven ging hij heel dikwijls zijn broer, nonkel Fons Buysse, helpen. Diens hoeve lag op grondgebied Kanegem naast de ouderlijke hoeve in de Ter Eikenstraat.

Jij volgde waarschijnlijk kleuter- en lagere school in het klooster van Poeke bij de nonnekes?

Jazeker. Ik had er ook een tante non, zuster Lamberta, een zus van mijn vader. Vanaf de kleuterschool tot in het tweede leerjaar zaten de jongens en de meisjes van Poeke samen in dezelfde klas. Pas vanaf het derde leerjaar zaten de jongens apart bij meesters in de jongensschool in de huidige Poekedorpstraat. Ik vertelde al dat ik nog te voet vanaf onze boerderij in de Ter Eikenstraat naar school ben gegaan. Na onze verhuizing naar het Klein Kasteelke kon ik als lagere schoolleerlinge vanuit onze tuin rechtstreeks naar school gaan want de tuin van het klooster paalde aan ons land. Juffrouw Isabelle de Preud'homme, de vroegere bewoonster van het Klein Kasteelke, had op het einde van haar leven een deel van haar grond aan het klooster afgestaan. Tijdens mijn lagere schooltijd was er nog altijd vrije doorgang van het ene domein naar het andere. In het klooster van Poeke waren alle leraressen toen nog nonnen. Van de zusters van de lage-

re school herinner ik me vooral zuster Godelieve. Ze zei nooit veel maar wie wat uitgestoken had, kreeg van haar één of meer ferme nepen in zijn of haar kaak of arm. Ze was heel klein van gestalte maar alle kinderen waren bang van haar. Ik was een behoorlijk goede leerlinge en na de lagere school mocht ik naar het pensionaat van Poeke; vooral om mijn Frans te leren. Alle vakken werden in die taal gegeven, zelfs rekenen. De 'signe' voor wie het waagde Vlaams te spreken, gebruikte men er ook maar ik heb ze mij nooit laten aansmeren. Ik moet wel zeggen, na die twee jaar kende ik uitstekend Frans. Ik was er twee jaar intern. We mochten toen tijdens de trimesters nooit naar huis. Ook geen bezoek ontvangen. Als we vuile was hadden, moest die door de ouders of een kennis in de parloir van het klooster opgehaald worden. Zelf contact hebben met onze ouders of familie werd niet toegestaan. Bij het buitenkomen van de kerk na de wekelijkse zondagsmis in Poeke bijvoorbeeld kreeg ik van de zusters nauwelijks de tijd om enkele ogenblikken lang met mijn ouders te praten. Het was iedereen gelijk voor het reglement, ook al woonde ik in Poeke zelf.

Welk vak had je het liefst op school?

Geschiedenis. Ik had iets met dat vak. Je moest me maar een datum opgeven en ik kon je uitleggen wie, wat, waar en waarom er op die datum iets gebeurd was. Ik onthield dat allemaal als het ware zonder moeite, al spelend. Nu onthou ik spijtig genoeg alles zo goed niet meer.

Las je ook boeken in die tijd?

Bij ons thuis bezaten we wel een aantal kinderboeken, vooral sprookjesverhalen. Rechtover ons Kasteelke in de Knokstraat woonde meester Jan Colpaert van de jongensschool. Hij had thuis een primitief bibliotheekje. De kinderen van Poeke konden er leesboeken ontlenen. Het waren vooral kinderboeken maar ook de Abraham Hanskes en de Duimpjesuitgaven van Victor De Lille van Maldegem waren er vertegenwoordigd. Als buurmeisje had ik ze allemaal gelezen.

Na twee jaar mocht je dan verder studeren voor onderwijzeres. Wanneer gebeurde dat en waar?

Dat was in 1938. Juist voor de oorlog. Ik wilde zelf naar de normaalschool van O.L.V.-Presentatie in Sint-Amandsberg gaan. Mijn beste vriendin, Ma-

ria Van Steenhuyze uit Ruiselede, wilde echter liever naar Tielt bij 'de Dames van Biervliet' om er voor kleuteronderwijzeres te studeren. Ik veranderde daardoor van gedachte en koos ook voor Tielt om bij haar te kunnen blijven. We moesten allebei een toegangsexamen afleggen maar zij slaagde niet. Daardoor moest zij van lieverlede toch naar Gent om voort te studeren en waren we gescheiden. Mijn vader vond het achteraf best dat ik naar Tielt trok met het kameelken want de oorlogsdreiging was toen al goed voelbaar. Bij mogelijk gevaar was Tielt toch veel dichterbij huis dan Gent. Ik deed er eerst een voorbereidend jaar en daarna vier jaar normaalschool. Het was er even streng als in Poeke. We kregen drie dagen per week les in het Frans en drie dagen in het Nederlands. De Dames in Tielt waren wel vooruit op hun tijd. We mochten regelmatig op uitstap voor een lezing, voor toneel of film. Bezoek tijdens het schooljaar was er evenmin als in Poeke. Alleen tijdens de kerst- en de paasvakantie mochten we naar huis.

1950 - In Poekepark

Welke vakken deed je daar het liefst?

Ook geschiedenis. We zijn met 120 leerlingen begonnen en maar vijftig ervan zijn in het eerste jaar geslaagd. We kregen altijd les tot drie dagen voor het begin van de examens. Een week lang moesten we drie examens per dag afleggen. De trimestriële examens duurden telkens maar één week. Herkansen bestond niet in die tijd. Je moest regelmatig werken, anders was je gegarandeerd gebuisd. Ik ben telkens met onderscheiding geslaagd. Als je je niet kon gedragen, werd je zonder genade uit de school verwijderd. Ik heb geweten dat twee gezusters van Kanegem juist voor hun eindexamen uit school gezet zijn. Dat ze familie waren van Monseigneur Marcel Fraeyman van Poeke heeft hen niet geholpen. Het was in die tijd een voorrecht te mogen beginnen studeren voor onderwijzeres. Velen geraakten bij de Damen niet binnen want je moest een betrouwbare voor spreker of voorspreekster hebben om er als leerlinge aangenomen te worden. Ik heb later zelf voor verscheidene meisjes ten beste moeten spreken. Anders waren ze er wellicht niet binnengeraakt.

Werd er in zo'n normalschool niet geprobeerd om van jullie kloosterzusters te maken?

Nooit in al die jaren heeft iemand er bij ons op aangedrongen. Nooit last van gehad. Twee meisjes van mijn jaar zijn binnengetreden. Velen zijn later als onderwijzeres wel gestopt door te trouwen natuurlijk. Het was er zeer streng. Dat maakt je harder dan veel anderen.

Hoe begon jouw loopbaan als onderwijzeres?

Ik had geluk. In 1943 kon ik onmiddellijk in de lagere meisjesschool van Poeke beginnen. De lessen startten toen na Poekekermis, na 17 september. Ik heb zuster Lambertia, mijn vaders zuster, als onderwijzeres in het zevende en achtste leerjaar opgevolgd. Toen de vierde graad omstreeks 1950 werd afgeschaft, heb ik tot het einde van mijn carrière in het vijfde en zesde leerjaar lesgegeven. Ik was niet de eerste leek in de school. Twee jaar voor mij gaf juffrouw Helène De Meyer uit Lotenhulle al les aan het derde en vierde leerjaar. In mijn klas van het zevende en achtste leerjaar zaten in 1943 meer dan veertig leerlingen. Dat kwam doordat de Duitse bezetters vijftien families van vaders, die bij de groep Toth aan de kustversterkingen meewerkten, in Poeke hadden ingekwartierd. De meisjes van

die gezinnen volgden uiteraard ook de lessen op onze school. De leerlingen zaten in hun banken zo dicht op elkaar dat ik nauwelijks door de midden-gang van het lokaal naar achteren kon gaan. Ze zaten tot tegen de muren. Achteraan in de klas stond een lange tafel opgesteld waarop ik kook-, naai-, brei- en schoonmaaklessen gaf. Wat heb ik toen gewerkt! Inspecteur Cassiman kwam eens op inspectie en zei me na de les: 'Juffrouw, ge moet u hier niet doodwerken, zulle. Dat is hier niet te doene. Er komt nog een tijd na den oorlog'.

Met het 5^e en 6^e leerjaar in 1975.

Waarom werden die families niet in het hospice of in het kasteel van Poeke ingekwartierd?

De barones had het kasteel bij het begin van de oorlog heel vlug laten klasseren. Daarmee heeft ze nooit Duitsers moeten herbergen. In mei 1940 heeft de staf van het Belgisch leger er wel verbleven. Ik moest er als kind verscheidene keren naartoe gaan met de briefing. Ik was toen nooit benauwd. Nu zou ik het niet meer durven. Voor geen geld van de wereld!

Hebben jullie thuis op het Klein Kasteelke Duitsers gehad?

Neen. Na het drama van Vinkt hebben de Duitsers een vijftigtal Ardense Jagers, die in Vinkt krijgsgevangen genomen waren, in onze hof achter het kasteel bijeengebracht. Als jong meisje heb ik gezien hoe ze met die mensen de zot gehouden hebben! Ik kan die beelden soms nog voor mij zien. Verschrikkelijk was dat! Na enkele uren zijn de Duitsers met hun gevangenen verder naar het westen opgetrokken. Ik heb nooit geweten wat er met die sukkelaars later gebeurd zou zijn.

Hebben de Poekse tijdens de oorlog veel afgezien?

De helft van de inwoners van de Knokstraat zat bij bombardementen bij ons op het Kasteelke in de kelder. Honger hebben we nooit geleden want mijn vaders broers waren boeren, hé. Er is hier op het kerkplein een Belgisch soldaat te paard uit Rumst bij een bombardement dodelijk gewond geraakt aan zijn hoofd. Er zijn ook twee Poekse burgers door de Duitse bezetters doodgeschoten. Een vijftal huizen werden door bominslagen getroffen. Alles samengenomen is Poekse nog redelijk gespaard gebleven. Op het einde van de oorlog, in september 1944, zagen wij vanachter het venster van ons huis hoe de Duitsers vanuit Kanegem hier voorbijtrokken. "k Ga ne keer gaan kijken aan 't hekken", zei mijn vader. Maar hij was nog niet goed buiten toen ze het geweer op hem richtten. Hij was gauw weer binnen.

Zijn er na de oorlog collaborateurs gestraft in Poekse?

Alleen Cyriel Bonné. Hij had tijdens de oorlog in het West-Vlaamse politie-opdrachten voor de Duitsers uitgevoerd. Hij heeft na de oorlog een hele tijd vastgezeten.

Je begon les te geven tijdens de oorlog. Hoe is jouw schoolcarrière verder verlopen?

Ik heb 34 jaar lesgegeven. In 1943 begon ik in het zevende en achtste leerjaar. Die leerjaren waren praktisch opgevat. Naast de theoretische vakken moest ik de leerlingen lessen in koken, huishoudkunde en handwerk geven. In 1957 schafte men in Poekse de vierde graad af omdat de leerlingen na het zesde studiejaar bijna allemaal naar een technische school of naar

een humaniora gingen. Vanaf dan heb ik tot het einde van mijn actieve loopbaan in het vijfde en zesde leerjaar lesgegeven. Dat was in mijn ogen heel wat gemakkelijker omdat de lessen er minder praktische voorbereiding vergden. Meestal had ik een twintig à vijfentwintig leerlingen in mijn klas.

Wat wilde je als onderwijzeres met jouw leerlingen bereiken?

De meisjes van Poeke hadden van huis uit weinig algemene kennis. Ik wilde ze van alles bijleren zodat ze later iets meer zouden weten. Ik heb het altijd zeer belangrijk gevonden dat ze alleen, zelfstandig konden werken en ook dat ze zich wilden inzetten voor anderen. Zoals ik al zei zat ik altijd met twee klassen. Ik zorgde ervoor dat de goede leerlingen, wanneer ze tijd over hadden, de minder bekwamen hielpen. Ik stelde namelijk vast dat kinderen dikwijls beter iets verstonden wanneer andere kinderen het hen op hun manier uitlegden. Ik moedigde hen daarbij aan. Wanneer de inspecteurs Cassiman of Ryserhove me inspecteerden, stonden ze erg verwonderd wanneer ze zagen dat leerlingen die met een opgave klaar waren zonder iemand iets te vragen andere kinderen gingen helpen. Ze deden dat uit zichzelf want dat waren ze gewoon bij mij. Ik leerde hen werken als er te werken was. Ik kon zonder enig probleem de kinderen alleen in de klas achterlaten. Dat gebeurde regelmatig want ik werd voor van alles en nog wat uit mijn klas gehaald. Ik kon mijn leerlingen goed dressereren. Ik heb nooit met een van mijn leerlingen last gehad. Ze zijn van de eerste tot de laatste altijd meegaande geweest. De kinderen waren blij als ze bij mij in de klas mochten zitten.

*Omstreeks 1970.
Op weg naar de kerk.*

Welk vak gaf je het liefst?

Geschiedenis. Ik volgde nooit het handboek. Ik maakte er zelf een verhaal in vertelvorm van zodat de leerlingen konden meeleven. Als ik bvb. over de middeleeuwen iets moest uitleggen, probeerde ik er het kasteel van Poeke bij te betrekken. Dat sprak hen directer aan. Voor de geschiedenis van Poeke heb ik veel samengewerkt met de Aalterse geschiedkundigen Arthur Verougstraete en Luc Stockman. Ik heb hen en zij hebben mij altijd goed geholpen.

Ik ben met mijn leerlingen ook ontelbare keren naar het park van Poeke geweest om er samen de planten te leren kennen. Iemand die me daarbij erg geholpen heeft, was mijn vriendin Maria Claeys uit Ruiselede. Ze gaf het vak Nederlands in de normaalschool van Tielt maar ze was ook een uitstekende plantenkenner en plantenverzamelaarster. Ze was dikwijls verwonderd over de vele zeldzame planten die ik haar kon aanwijzen in de kloostertuin en in het park van Poeke.

Maar ook de dieren hadden mijn interesse. Een trimester lang heb ik een uit het nest gevallen mereljong opgekweekt met mijn leerlingen in de klas. We gaven het jong geweekt brood met een piepklein lepeltje. Elke leerling kreeg haar beurt. Na acht dagen was het mereljong erdoor. Hij werd zo tam dat hij tot aan de grote vakantie in de klas is blijven wonen.

Tijdens een nazomer hebben we zelfs eens een hazenjong opgekweekt bij de mazoutstoof.

'Wat is me dat hier!' riep de inspecteur verbaasd uit toen hij onverwacht op inspectiebezoek kwam en het dier zag. Voor een inspecteur hield ik me niet in. Het dier mocht er blijven tot we het uitgezet hebben.

Mijn belangrijkste bekommernis bestond erin de meisjes van Poeke wat bij te leren. Zo heb ik jarenlang na de schooluren gratis Franse les gegeven aan leerlingen die dat wilden.

Wat gebeurde er met uw leerlingen als ze 14 jaar waren?

Veel van die meisjes waren de dochters van werkmensen of van kleine boerkes met één of twee koeikes en een paar geiten thuis. In de jaren vijftig en zelfs nog in het begin van de jaren zestig moesten veel van die meisjes bij grotere boeren gaan werken: op hun knieën wieden op 't land en meehelpen bij de oogst. Anderen gingen na hun schooltijd 'gaan dienen' bij rijke burgers in Gent of in Tielt. Bijna niemand leerde verder in Poeke. In de loop van de jaren zestig en daarna zijn er verscheidene van mijn oud-

leerlingen verpleegster geworden. Slechts één oud-leerlinge werd onderwijzeres, Rachel Hooft. Ze gaf les in Zeveren en Wontergem. Jarenlang was ik in Poeke de enige die verdergestudeerd had. Vandaar dat ik het allemaal op mijn rug kreeg.

Tot zover uw onderwijs carrière. Laat ons de draad van jouw levensverhaal weer opnemen bij het einde van de oorlog in 1945. Wat deed je als jonge onderwijzeres na de oorlog?

Ik heb toen de B.J.B. voor de meisjes van Poeke opgericht. Vanuit de Boerenbond in Leuven kwamen ze mij dat vragen. Het was eigenlijk een beetje tegen mijn zin dat ik dat gedaan heb want ik had al werk genoeg met mijn schooltaken. Omdat ze zo lang bleven aandringen, heb ik erin toegestemd. Ik was toen al bestuurslid van de Poekse Boerinnenbond. Ik was de schrijfster want ik was de enige in het bestuur die gestudeerd had en die de papieren in orde kon brengen. Bij de mannelijke Boerenbond waren toen slechts een viertal Poekse boeren, onder wie mijn vader, aangesloten. Ze waren lid bij de Boerenbond van Kanegem.

Welke activiteiten organiseerde je als leidster met de jonge meisjes van Poeke?

Ik leidde de maandelijkse vergaderingen, we fietsten samen naar gewestelijke bijeenkomsten, leerden volksdansen aan, volgden een jaarlijkse retraite, gingen samen naar de bondsmis of stapten als groep mee op in de processie. Als enigen van Poeke mochten wij, BJB-meisjes, van de barones in het kasteelpark bosspelen organiseren of wandelingen maken. Ik ben tot mijn veertigste ongeveer leidster gebleven. Toen ben ik definitief naar de Boerinnenbond, het huidige KVLV overgestapt. In de jaren negentig ten slotte ben ik nog stichtend bestuurslid van Markant geworden.

Je was ook jarenlang de verantwoordelijke voor de bibliotheek van Poeke in het oud gemeentehuis. Wanneer en hoe ben je met de bibliotheek begonnen?

Het was een initiatief van pastoor Leo De Jaeger. Hij verplichtte me er als het ware toe. Ik ben in 1948 naar Brussel gereden om er in een of ander ministerie examens af te leggen. Het examen zelf vond ik niet zo moeilijk want ik had al veel boeken gelezen tegen die tijd. Een bijkomend voordeel

was dat ik Buysse heette. De examinatoren stelden me vragen over Cyriel Buysse. Ik had al enkele van zijn boeken gelezen. 'Het Recht van de Sterkste' bvb. zat in de vroegere bibliotheek van meester Colpaert. Na diens overlijden waren de boeken bij hem thuis blijven liggen. Er had jarenlang geen mus naar gekeken. Als bibliothecaresse nam ik zijn boeken mee naar de bibliotheek in het gemeentehuis. Het werd de basis van de nieuwe plaatselijke, parochiale bibliotheek. Vanaf 1948 konden alle Poekse, groot en klein, iedere zondagmorgen na de hoogmis van 10u tot 12u bij mij boeken komen ontlenen in een lokaal van het gemeentehuis op het kerkplein. Alles samen waren er een twee- tot driehonderd boeken voorhanden. Eind de jaren vijftig heeft men vanuit het Katholiek Centrum voor het Bibliotheekwezen in Antwerpen alle boeken weggehaald en ze in Antwerpen per thema gerangschikt. Men heeft alle boeken toen ook een zedelijke kwotering meegegeven en ze naar Poeke teruggebracht. Nog later, in de jaren zeventig, is de parochiale bibliotheek gemeentelijk geworden. We kregen echter niet veel subsidie op zo'n kleine gemeente als Poeke. Wat doe je met twaalfhonderd frank per jaar om boeken aan te schaffen! Van gemeentesecretaris Arthur De Kesel van Lotenhulle heb ik nog een hele reeks Davidsfondsboeken gekregen. Zoals hij was ik zelf lid van de Davidsfondsafdeling van Aalter. Ik heb persoonlijk alle boeken gelezen, die we in de bibliotheek bezaten. Toen de bibliotheek door de gemeente Aalter is overgenomen, kreeg ik een kleine vergoeding voor mijn bibliotheekwerk. Tot dan had ik als vrijwilliger gratis de bibliotheek opgehouden.

Eerlijk gezegd, echt veel Poekse die boeken lazen, waren er niet indertijd. Ik weet goed dat ik veel jongens van de technische school van Aalter gelukkig gemaakt heb door voor hen de boeken uit te kiezen, die ze als huislectuur op school moesten lezen en bespreken. Ze wisten nooit hoe ze er moesten aan beginnen. Ik eiste dat ze er eerst zelf een klein stukje uit lazen en daarna bezorgde ik hen het leesverslag dat ze moesten maken voor hun leraar of lerares. Er zijn er hier veel buitengegaan, gezind als nen haze!

Tot wanneer heb je les gegeven in de kloosterschool van Poeke?

Ik ben in 1978 als schoolhoofd en lerares van het vijfde en zesde leerjaar lager onderwijs gestopt. Ik had er toen 35 dienstjaren op zitten. Ik mocht stoppen omdat er op dat moment veel jonge afgestudeerden zonder werk zaten. Ik ben nu al dertig jaar met pensioen.

Hoe ben je op een bepaald moment in contact gekomen met de heekundige kring van Nevele?

In 1969 kwamen Jan Luysaert en Johan Taeldeman hier op een dag binnen. Ik wist niet wie ze waren. Ze vroegen me om als vertegenwoordigster van Poeke in het bestuur te komen. Ik zat met de kinderen van twee studiejaren in mijn klas, ik deed de bibliotheek, ik was verantwoordelijk voor het onderhoud in de kerk en voor het zangkoor en ik was toen nog actief in de Boerinnenbond. Ik antwoordde hen: 'Nee, ik ga dat niet doen! Ik heb er de tijd niet voor'. 'Ja maar', antwoordden ze en ik heb dat heel goed onthouden 'Ge moet niets doen. Ge moet alleen maar in het bestuur komen opdat Poeke vertegenwoordigd zou zijn.' Zo ben ik bestuurslid geworden. Ik had werkelijk teveel ander werk om zelf iets te kunnen schrijven. Toen ik tien jaar later eindelijk met pensioen ging, viel het schoolwerk wel weg maar de pastoor en de mensen van Poeke deden dan nog veel meer een beroep op mij. Ik kreeg nog veel meer werk dan tevoren. Ik ben nooit aan schrijven toe gekomen.

Wat heb je dan wel gedaan als bestuurslid?

In het begin werd ik met de wagen opgehaald voor de maandelijkse vergaderingen door timmerman Lucien De Roo, het bestuurslid van Lotenhulle. Later ben ik met mijn eigen wagen gereden. Die vergaderingen bevielen me goed. We waren in het begin slechts met een zestal mensen. J. Luysaert, J. Taeldeman, L. De Roo, G. Schaeck, J. Van de Castele en ik. Prof. Taevernier was ook bestuurslid maar ik heb hem niet vaak op de vergaderingen gezien. J. Taeldeman is er vrij vlug uitgetrokken en Antoine Janssens is er pas later bijgekomen. Zijn laatste heemkundige daad heeft Antoine hier in Poeke verricht. De marmeren platen met het gedicht over Poeke van Guido Gezelle en met de beeltenis van Hendrik Van Doorne, die tegen de gevel van het huis van de familie Van Doorne in de Ruisleedse straat hingen, heeft hij gered. Toen ik zag dat de werklieden begonnen met de afbraak, zei ik tegen die mannen: 'Ge gaat daar afblijven!'. Ik heb direct naar Antoine Janssens getelefoneerd en hij is onmiddellijk afgekomen. Hij heeft de platen afgevezen. Ik vroeg hem om ze voorlopig in het portaal van de kerk te zetten maar Antoine had de macht niet meer om ze daar naartoe te brengen. Een jonge kerel uit Poeke, die toevallig voorbijkwam, heeft het in zijn plaats gedaan. De week nadien was Antoine al gestorven.

Mijn werk binnen de heemkundige kring bestond vooral in het bijwonen van de bestuursvergaderingen bij andere bestuursleden of bij mij thuis. Samen met Yvonne de Keere van Deinze heb ik ontelbare keren voor de drank en voor het eten gezorgd na de jaarvergaderingen van de kring in de verschillende vergader- en feestzaaltjes van het Land van Nevele. In evangelische zin uitgedrukt, kan ik zeggen dat wij twee op zo'n momenten de Martha's van de vereniging waren. Ik kreeg mijn Nevelse huwiel in het jaar 1984. Hij staat nu te pronken in de boekenkast van onze living.

*Bestuursvergadering van de heemkundige kring in 2001:
Irène Buysse, Daniël D'Hooge, Hugo Schaeck, Yvonne De Keere, Stefaan De
Grootte, André Bollaert, Jan Luysaert, Marcel Michiels, Eddy Verstraete en
Arnold Strobbe*

Hoe was jouw band met de kasteelheren van Poeke?

Ik heb de vader van de laatste barones nog weten begraven worden. Hij stierf in december 1930 op dezelfde dag dat mijn jongste broer geboren werd. Dokter Claerhout van Lotenhulle, die mijn moeder bij de bevalling hielp, zei toen: "t Is nu nen kasteelhere dood en d'r is nu weerom nen anderen'. Die woorden heb ik heel mijn leven onthouden.

Persoonlijk kwam ik goed overeen met de barones. Ze liet toe dat groepen KSA-ers of scouts tijdens de grote vakantie een week lang op het kasteel

verbleven. De barones betaalde zelf altijd hun maaltijden. Ik moest die groepen dan altijd begeleiden en hen informeren waar ze naar de winkel moesten gaan, bij welke boeren ze melk konden krijgen enzovoort. Ik moest er hele dagen bij zijn in het kasteel want veel etenswaren, die de barones op voorhand door de boeren liet brengen, stonden of lagen ergens achter slot en grendel in één van de torenkamers opgeborgen. Ik moest dan elke keer bij haar de sleutel gaan vragen om er iets uit te halen. In het begin moest ik altijd Frans tegen haar spreken maar op den langen duur niet meer.

Ze heeft eens zeven kinderen uit het Antwerpse opgevangen na één van de V1-bombardementen op Antwerpen. Die kinderen moesten naar school gaan in het klooster. Voor mij bracht dat een probleem met zich mee. De barones wilde die kinderen liever niet naar de kloosterschool sturen omdat ze in ruzie lag met de moeder-overste, mère Boniface. Waarschijnlijk om mère Boniface dwars te zitten, wilde ze per sé dat ik na mijn schooluren en op zaterdagmiddagen aan die kinderen privélessen zou geven. Ik kon dat uiteraard niet doen want ik wilde met beiden blijven overeenkomen. Ik kon geen twee meesteressen dienen. Dergelijke situaties waren allesbehalve gemakkelijk voor mij!

De barones was ook fel anti-Duits. Ik heb eens een groep KSA-ers weten komen, die aan de halte van de Lourdeskapel afstapten. Ze marcheerden al zingend door de hoofdlaan naar het kasteel toe. Ze zongen het lied: Kempenland, aan de Dietse kroon... Toen de barones hen hoorde, kwam ze woedend naar buiten. Ze moesten op stap weerkeren vanwaar ze kwamen. Ze wilde niet dat ze een - in haar ogen - Duits liedje zongen.

En toch werd ze door de kinderen van Poeke zelf graag gezien.

Ja, omdat ze hun genegenheid afkocht. Als de kinderen van Poeke van het zesde leerjaar hun Plechtige Communie gedaan hadden, mochten ze de dag erna altijd onder mijn leiding mee naar het kasteel op bezoek bij de barones. Het bezoek begon traditioneel met spelen aan de achterkant van het kasteel: om het eerst lopen met een lepel tussen hun lippen met een uitgeblazen ei erop, met hun mond appels uit een met water gevulde kuip halen en andere amusante kinderspelen van dien aard. Erna kregen de meisjes van de meid van het kasteel boterkoeken of mastellen met cacao voorgezet. Ze mochten telkens ook met de knecht een boottochtje maken rond de kasteelvijver. Een andere gewoonte bestond erin dat alle kinderen van Poeke de dinsdag na Poekekermis op haar kosten drie toerkes op de

paardenmolen mochten maken. Ik kreeg een geldsom van haar en mocht ermee de ticketjes voor de kinderen kopen en ze uitdelen. Ik was altijd opnieuw de tussenpersoon tussen haar en de kinderen. Als milde wel-doenster was het op die manier voor haar niet moeilijk om door de kinderen van Poeke graag gezien te worden. Als burgemeester steunde ze ook alle activiteiten van alle feestcomités en verenigingen van Poeke. Zij was de echte baas van Poeke. Om haar bijna onbeperkte gezag te bestendigen, gebruikte ze een heel geraffineerde tactiek. Ze koos bepaalde mensen uit - niet de verstandigsten uiteraard - en gaf hen een beetje drinkgeld in ruil voor informatie. Ze moesten met nieuws komen of ze kregen niets. Daardoor was ze op de hoogte van alles wat er op de parochie gebeurde. Heel vaak hoorde ze meer overdrijvingen, geruchten en roddels dan de waarheid. Ik heb dikwijls geprobeerd de barones ervan te overtuigen dat de mensen haar leugens wijsmaakten. Maar als ik haar dan vroeg wie haar die roddels verteld had, antwoordde ze altijd 'mijn gazette' maar ze zei nooit wie die gazette was. Ik begreep wel dat arme en simpele mensen in die tijd liever twintig frank als beloning voor een of ander opgeklopt nieuwsje kregen dan dat ze zwegen en wachtten tot ze wisten hoe iets juist in zijn haak zat. Tegen dan was er al lang iemand anders met hun primeur en met het geld aan de haal.

Ging de barones vaak op reis?

Toen ze nog jong was vóór de oorlog '40-'45 ging ze met haar ouders vaak op reis tijdens de zomermaanden. Vooral naar Italië. Vergeet niet dat haar moeder een Italiaanse was. In de winter verbleef ze met haar ouders meestal in Brussel. Tijdens de oorlog werd haar auto afgenomen door de Duitsers en heeft ze zich daarna geen nieuwe wagen meer aangeschaft. Haar chauffeur is tot aan het einde van zijn leven op het kasteel gebleven. Na de oorlog is ze nog zelden op reis geweest. Ze bleef altijd in Poeke. Ze had op het einde van haar leven maar één vriend meer, barontje Crombrugge van Bellem. Hij kwam haar constant bezoeken. Men beweert soms dat ze een kind van hem gehad heeft maar dat geloof ik niet. Hij was wel haar vertrouwensman tot aan haar dood. Hij heeft ook veel van haar geerfd. Ze lag na haar dood acht dagen lang opgebaard in de zaal achter de inkomhal met haar gezicht naar de hoofdingang toegewend. Ik was erbij toen ze om vier uur 's namiddags door twee nonnen van het klooster afgelegd is. Die hadden graag dat ik meeding en ik heb dat ook gedaan. Ze moest er zo lang liggen omdat al de obiits voor de begrafenistoet nog

vervaardigd moesten worden. Tijdens de begrafenisdienst zelf heeft pastoor de Jaeger in zijn homilie geen al te vriendelijke woorden aan haar adres gericht. Toen de grafmakers enkele dagen vóór de begrafenis op het kerkhof de familiegrafkelder hadden opengemaakt, ben ik met mijn leerlingen van het zevende en achtste leerjaar eens in de kelder afgedaald. Ik vond dat een unieke kans voor de kinderen om dat eens van dichtbij te zien. Er waren maar twee meisjes bij, die niet naar binnen durfden gaan. Ik wilde dat doen omdat die kinderen later zouden kunnen zeggen: ik ben daar nog in geweest.

Ik heb gehoord dat de barones minder goed overeenkwam met pastoor Leo de Jaeger.

Hij had van haar de toelating gekregen om te jagen op wild in het park. De pastoor deed zijn naam eer aan want hij was een verwoed jager. Maar op een keer was de barones weggegaan en vroeger dan verwacht weergekeerd. Ze trof toen de pastoor op jacht aan in haar park hoewel de jacht nog niet officieel geopend was. Als burgemeester en hoofd van de politie kon ze dat hoegenaamd niet waarderen. Het heeft sedertdien nooit meer geboterd tussen die twee. Er zijn ook nog woorden geweest over geld dat de kerkraad aangevraagd had om de kerk te laten schilderen. Zij wou het geld niet persoonlijk aan hem geven en hij wou het geld absoluut van haar persoonlijk krijgen en van niemand anders. Zo bleef de kerk lange tijd ongeschilderd. Ze waren allebei erg koppig. Persoonlijk stond ik weer als tussenpersoon tussen hen beiden in.

Kon jij het goed vinden met de pastoor?

Ik kwam redelijk wel overeen met hem maar hij was geen goede organisator. Ik moest het al doen in de kerk. Dat is altijd zo gebleven, ook bij de pastoors na hem. Ge moet mij de pasters niet leren kennen. Toen pastoor Leo de Jaeger in het oudmannenhuis in Poeke zat en geen weg meer kon, ging ik hem dagelijks afhalen om met hem, arm in arm, naar de kerk te trekken. Ik heb in mijn leven veel voor de pastoors en voor de kerk gedaan, dat is zeker.

Na het overlijden van pastoor de Jaeger is er drie jaar geen permanente pastoor meer geweest in Poeke. Het waren gastpastoors, die hier de zondagsmis kwamen doen o.a. E.H. Robrecht Boone en E.H. August De Grootte uit Lotenhulle en E.H. Marcel Fraeyman. Deze laatste moest ik telkens met

de wagen bij hem thuis rechtover Veilige Have in Aalter gaan ophalen. Na hen kregen we onze laatste pastoor van ter plekke, Eerw. Pater Edgard De Vlaminck van de paters van het Heilig Hart uit Beernem. Hij was hier tien jaar actief, van 1983 tot 1993. Erna kregen we van het bisdom de pastoors van Lotenhulle als parochieherder toegewezen.

Heb je nooit zin gehad om pastoorsmeid te worden?

Dat zou ik nooit gewild hebben. Ik kende de pastoors te goed. Ik heb hen altijd geholpen waar en wanneer ik maar kon. Het was en is voor mij een gewoonte geworden, denk ik. Ik moet wel bekennen dat ik liefst zelf mijn plan trek.

Had je behalve jouw werk voor de parochie en voor de verenigingen van Poeke nog andere speciale bezigheden of hobby's?

Voor hobby's en ook voor relaties heb ik blijkbaar nooit tijd gehad. Toen ik met pensioen ging, heb ik met mijn spaarcenten een studentenkot met acht kamers in Leuven gekocht. Om de veertien dagen ging ik er op bezoek om te kijken of alles er nog in orde was. Mijn bekendste kotstudent was onze huidige minister, oud-burgemeester Pieter De Crem. Vooral tijdens de vakanties was ik dikwijls in Leuven. Wat Pieter als student uitgespookt heeft, heb ik nooit echt geweten. Wat ik wel weet, is dat hij als student al geweldig door de politieke microbe gebeten was.

Welke inzichten heeft het voorbije leven jou bijgebracht?

Dat een mens zich moet kunnen inzetten voor anderen. Dat vind en vond ik altijd zeer belangrijk. Het is een waarde die nu aan het verloren gaan is. Ik heb ook altijd geprobeerd in alles wat ik deed stipt, streng en correct te zijn maar tegelijk rechtvaardig en begripvol.

Ook de waarde van ons christelijk geloof heb ik altijd gekoesterd. Het geloof is iets belangrijks. Dat is iets dat ge van huis uit hebt meegekregen. Bij ons thuis als kind werd iedere avond samen de paternoster gelezen. In het begin las mijn moeder voor en later was ik het. Mijn vader is in 1978, twee jaar voor mijn moeder gestorven. Hij is niet echt ziek geweest. Hij is langzaam van ouderdom gestorven. Hij is uitgegaan gelijk een keersken. Toen ik hem op het einde zei dat het niet lang meer zou duren, antwoordde hij mij: "t Is goed!". Dat waren zijn laatste woorden. Twee uur later is hij over-

leden. Mijn moeder is onverwacht in haar slaap 's nachts gestorven. Ze waren allebei vooraan in de tachtig.

Behalve jouw inzet voor het geloof was er toch ook altijd al jouw liefde voor muziek en voor geschiedenis?

Ik heb op de kostschool notenleer geleerd en piano leren spelen. Ik heb mijn kennis ervan vooral op school en in de kerk gebruikt. Ik zing ook graag. Ik ben nu nog in het gemengd zangkoor van Lotenhulle en Poeke. Op feestdagen verzorgen wij de diensten van Poeke en Lotenhulle met onze liederen. Het kerkvolk apprecieert ons gezang want we krijgen telkens veel lovende kritiek en ook spontaan applaus.

Tot voor enkele maanden heb ik zelf de maat geslagen vooraan in de kerk van Poeke. Hoewel ik het zelf zeg, slaagde ik er vrij goed in de mensen van Poeke te doen meezingen. Mijn tactiek bestond erin vier zondagen na elkaar dezelfde liederen te doen zingen. Zo kenden de mensen de liederen geleidelijk aan van buiten. Eerst leerde ik op school de liederen aan de meisjes van het vijfde en zesde leerjaar aan. Ik begeleidde ze op de piano. 's Zondags zaten ze samen vooraan in de kerk. De kinderen kwamen vroeger, toen ik nog les gaf, bijna allemaal iedere week naar de mis. Op het orgel werden we begeleid door Gerard Ceuleners en later door Gaston Pulinckx. Samen met de kinderen zongen de meeste volwassenen spontaan mee. Tegenwoordig wordt er door het volk in onze kerken bijna niet meer meegezongen. Als de mensen maar één of twee keer een lied horen, kennen ze het niet van buiten en geleidelijk aan verliezen ze de gewoonte van mee te zingen. Ik vind dat spijtig.

Wat het belang van geschiedenis en heemkunde betreft. Dank zij geschiedenis en heemkunde weet je wat er voor jou geweest is, wat de mensen voor jou gedaan hebben en hoe jij het nu wel of niet kunt doen. Wij, als ouderen, hebben daar andere gedachten over dan mensen van veertig jaar en de jonge gasten van twintig jaar denken er weer anders over. Iedere generatie bekijkt het verleden met andere ogen. Iedereen is een kind van zijn tijd.

Tot slot. Vind je dat we nu in een slechtere tijd leven dan de mensen van vroeger? Was het met andere woorden vroeger beter?

Er waren in den ouden tijd ook goede en minder goede dingen. De jeugd van nu mag toch content zijn dat ze al die mogelijkheden op alle gebied

hebben! Het is pas na de Tweede Wereldoorlog en vooral in de jaren zestig en erna dat er zoveel veranderd is op zo'n korte tijd. Wij hebben in onze jeugd nooit zoveel en zo snel veranderingen moeten meemaken. Ik vraag me toch af of de wereld nog meer en nog sneller kan blijven veranderen. Zijn we onszelf niet aan het voorbijlopen?

Hoe zie je je eigen toekomst?

Ik wil in beweging blijven. Mijn kerk blijft voorlopig op de eerste plaats. Voor het ogenblik ben ik bezig twee opvolgers van alles op de hoogte te brengen. Het is niet zo eenvoudig om hen wegwijs te maken want ik moet zelf nog iedere keer goed nadenken om te weten wat er moet gedaan worden of wanneer en hoe men bepaalde dingen moet doen of waar men bepaalde zaken kan vinden. Ik moest vannamiddag zelf zoeken om te achterhalen waar ik al die onderdelen en beelden van de kerststal had weggezet vorig jaar. Mijn zuster Adrienne is ook niet meer zo gezond als vroeger. Nu is ze wat beter maar ik wil ze niet te lang meer alleen laten. Zorgen en werk genoeg dus. Ik wil me echter nog niet in mijn zetel zetten en opgeven. Ik wil zo lang mogelijk actief blijven en naar de maandelijkse vergaderingen van onze heemkundige kring blijven komen. Voortdoen zolang het gaat, dat is mijn leuze.

Arnold Strobbe
Lotenhulle

Herkomst illustraties

Archief Land van Nevele: blz. 4, 45, 133

Bouckaert Valérie, Vakgroep Nederlandse taalkunde UG: blz. 24, 27, 28, 32

Bollaert André: blz. 51, 53, 115

Buysse Irène: blz. 119, 120, 121, 124, 126, 128

De Clercq Wim: blz. 61, 70, 73, 75, 76

De Pauw Wilfried: blz. 104, 112, 114

D'Hooge Daniël: blz. 98, 99, 100

Familie Luysaert: kaftfoto, blz. 7, 11

KOK (jg. 25, 1958): blz. 109

Liberaal Archief: blz. 88, 93

Verschoore Nicole: blz. 86, 87